

Inskrift:

· **igulbiurn · auk · nesbiurn · itu · raisa · sta . . . ftir · uinpa · fapur · sin ·**

Igulbiorn ok Nesbiorn [l]etu raisa stæ[in] . . . [æ]ftir uinpa, faður sinn.

»Igulbjörn och Näsbiörn läto resa [denna] sten efter **uinpa**, sin fader.»

Till läsningen: 2 **g** är säkert stunget, med en djup, rund prick. Hst i 3 **u** har gått förlorad i sprickan mellan toppstycket och stenens huvuddel. Övre delen av 7 **u** är borta. 14 **e** har en bred, ganska grund prick. Mellersta delen av 21 **i** är förstörd genom en flagring. Någon bst upptill finnes icke. Bst i 31 **a** är grund, men säker. Övre delen av runan borta. Alla runor i namnet 36—40 **uinpa** äro säkra.

Rhezelius: 2 **k**, 14 **i**, 21—23 **litu**. Mellan 31 **a** och 32 **f** är en lucka i inskriften. 36—40 **uinpa**. — Aschaneus: 2 **g**, 14 **i**, 18 **y**, 21—23 **litu**, 36—40 **uinpa**. — Hadorph och Leitz (B 346): 2 **g**, 14 **e**, 21—23 **itu**, 36—40 **uinpa**. — Dybeck: 2 **g**, 14 **i**, 21—23 **litu** (!), 36—40 **uinpa**.

Om namnet *Igulbiorn* se U 51, om *Nesbiorn* Sö 356. Namnet på fadern, över vilken stenen är rest, är tydligt ristat **uinpa** (ack.). Om läsningen kan icke råda någon som helst tvekan. Men något mansnamn, som svarar emot denna skriftform, äro icke känt från andra forntida eller medeltida källor. Förbindelsen **np** förutsätter, om beteckningen är riktig, att en vokal har funnits mellan **n** och **p**, m. a. o. att namnet har varit trestavigt. Möjligen står **p** (i stället för **t**) som tecken för explosiva *d*. Ett *Vindi* synes vara belagt i svenska och danska ortnamn. Det kan vara ett kortnamn till runsv. *Øyvindr*, fvn. *Eyvindr*.

Ristningen har vissa likheter med U 665 (och U 672). De äro möjligen utförda av samme ristare.

668. Kålsta, Häggeby sn.

Pl. 33.

Litteratur: B 349, L 50, D 1: 21. J. Bureus, F a 6 s. 180 n:r 75 (Rhezelius), F a 5 n:r 213, F a 1 s. 51; M. Aschaneus, F b 18 s. 243; J. Rhezelius, F a 10: 1 n:r 164; Ransakningarna 1667—84 (1667, 1672); J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 189 f., Vita Theoderici (1699), s. 490; P. Dijkman, Historiske Anmärckningar (1723), s. 2, 68 f., Antiquitates Ecclesiasticæ (1703), s. 10; P. Elvius och J. Arenius, De Fierdhundria (diss. 1717), s. 106; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 188, 461; N. R. Brocman, Sagan om Ingvar Widfarne (1762), s. 172 f.; R. Dybeck, Reseberättelse 1858, 1860 (ATA), Brev till Riksantikvarien B. E. Hildebrand ^{10/7} och ^{10/s} 1860, ^{21/1} 1862 (ATA); C. Säve, Brev till B. E. Hildebrand ^{7/6} 1862 (ATA); VHAAkad:s protokoll 1860 § 343, 1862 § 47 (ATA); G. Stephens, On Runic Stones which speak of Knut the Great (1871), s. 21 (= Archæologica, Vol. 43, 1871, s. 117); UFT h. 1 (1871), s. 54, h. 5 (1876), s. 90; E. Brate o. S. Bugge, Runverser (ATS 10: 1), s. 25, 101; O. v. Friesen, Upplands runstenar (1913), s. 64, 65, Anteckningar 1903 (UUB); E. Brate, Sverges runinskrifter (1922), s. 59, Svenska runristare (1925), s. 75.

Äldre avbildningar: Aschaneus, teckning (i F b 18); Rhezelius, teckning (i F a 10: 1); Bureus, kopparstick (i F f 6 n:r 86); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta, i Vita Theoderici och B 349); Dybeck a. a.; v. Friesen foto 1903 (i: Upplands runstenar, s. 64).

Gården Kålsta hör numera under Värsta herrgård, och på den gamla gårdens plats ligger ett torp, omgivet av en förvildad trädgård. I södra kanten av denna, 12 m. SV om ingången till stugan, står runstenen rest, med den ristade sidan vänd mot NÖ.

På 1600-talet funnos vid Kålsta två runstenar (U 668 och U 669), båda inmurade i en källare på gården. M. Aschaneus (F b 18) har om dem följande uppgifter: Om U 668: »I Kålstadh Källaren, södergården. Crasso stylo **runiko** exsculptus lapis. Distinctio verborum linealis et punctalis profunda, seorsum recta», och om U 669: »I samma Källare på andra wäggen. Lapis Runicus artificiose exsculptus, ibi quondam collocatus. Stylo grosso, vt alter. Distinctio verborum crucifera et punctalis per vices, profunda.» Rhezelius (F a 10: 1): (U 668) »I Kålstadh in i

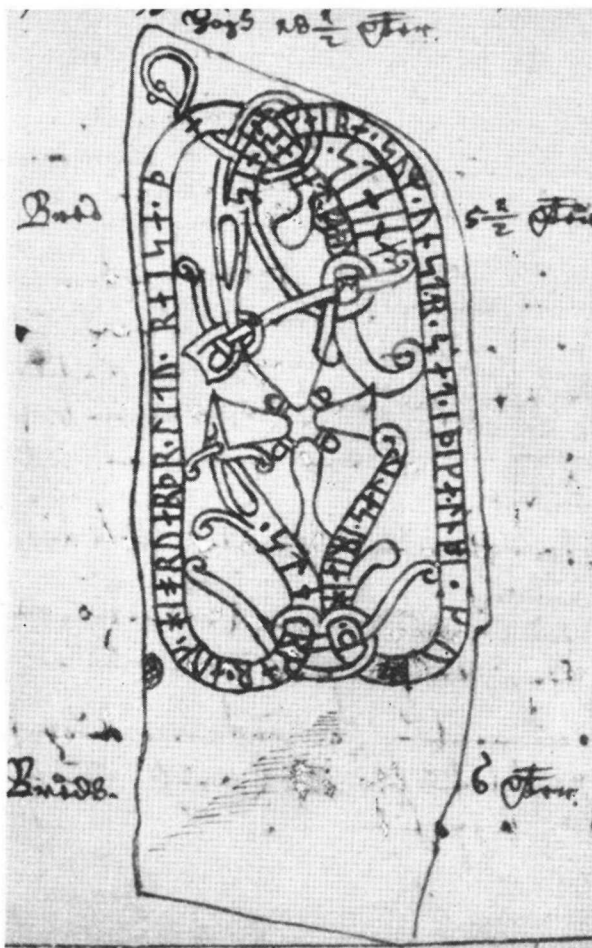

Fig. 86. U 668. Kålsta, Häggeby sn.
Efter teckning av Aschaneus.

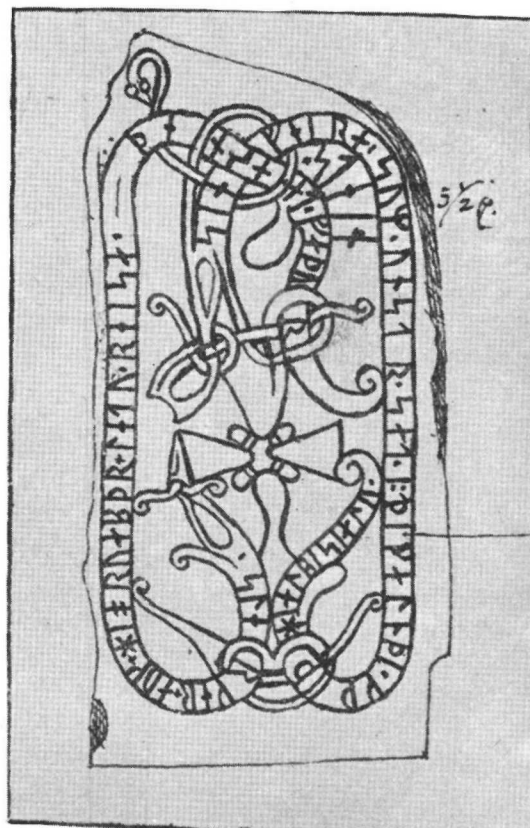

Fig. 87. U 668. Kålsta, Häggeby sn.
Efter teckning av Rhezelius.

Källarmuren», (U 669) »I En Källarmur i Kålstadh», (F a 6) »I Kålsta Kiällaren». Bureus (F a 5): (U 668) »Kålstad i källaren, sunnan til», (U 669) »än en samastädz, nordan til». — I *Ransakningarna* meddelas, att »i Kålstadh Källaremuren finnes 2^{ne} Runstenar». Träsnitten i Peringskiölds *Monumenta* ha följande påskrifter: (U 668) »Kålstad källaremur nordan til» och (U 669) »Kolstad källaremur. den andra. söder». Därtill har Peringskiöld lämnat följande meddelande, varmed han inleder sin utförliga behandling av inskrifterna: »Kålstad är en odalby ett ljtet stycke på sijdan ifrån Häggeby kyrkia belägen. Vid källarens inrättande hafwa denne gårdz besittiare af enfaldighet ifrån yppna fältet och nästa ättebackar infört tvenne märkelige Runestnar, inmuranades en på hvardera wäggen, den ena på norra, den andra på södra sidan.» B 349 och 351: »Kålstad Källarmur»; L 50 (= U 668): »Kålstads N. källaremur» och L 49 (= U 669): »Kålstads S. källaremur.»

De båda Kålsta-stenarna ha därefter legat obeaktade och glömda i sin källare under närmare 200 år. Någon ny läsning finnes icke i O. Celsius' samlingar. Då N. R. Brocman förberedde utgåvan av våra historiska runinskrifter, ansåg han sig böra granska läsningen av B 349 (U 668). »Jag gjorde mig därföre År 1760 mån om att finna denne Sten; Men Folket på Orten, som äljäst mycket talar om sine Ålderdomar, kunde intet underrätta mig om något Kålstad i Häggeby eller Äggeby Sogn, men wäl om et sådant Ställe i Håtuna Sogn: hwaräst på en gam-

mal slät Begravningsplats med åtskillige fyrkantige Stengårdar, som ock sidste Pesttiden til 3 döde Personers Begravingar blifwit nyttjad, en mycket förnötter Runsten war liggande [sannolikt U 657]. Runorna voro för mig oläsliga: och kan jag därför icke weta, om denne warit den sanskyldige Tinglands Sten, eller icke. Man lærer således intet hafwa at förwänta någon Hjälp af Stenens vidare Efter-sökande; utan måste tils vidare låta det upgifna Twifwel så wara i sit Wärde.»

Fig. 88. U 668. Kälsta, Häggeby sn.
Efter kopparstick av Bureus.

R. Dybeck sökte under sin antikvariska forskningsresa sommaren 1858 förgäves de båda Kälsta-stenarna: »Jag sökte i Kälstad de i Bautil afritade runstenarne, N^{ris} 349, 351, för att om möjligt vore, kunna reda den länge omtvistade inskriften å den förstnämnde, men kunde under två dagars letande icke finna någondera. Allmogen å orten kan icke begripa hvartill runstenar, mer än andre, »duga» och kan för ingen del få i sitt hufvud, att minnesmärken böra aktas. Jag vet att Södermanländingen nu tänker annorlunda, och har anledning tro att äfven Upländingen med lätthet kan bringas på andra tankar. Hvad kan man begära af en allmoge, hvilken aldrig kommit till tals med någon, som sagt den ett ord om minnesvårdarna? Någon enda erinrar sig väl hafva hört förbud mot deras förstörande upplåsas i kyrkorna, men sådant har lemnat ett alltför matt intryck, och: 'der ingen åklagare är' etc.» Då Dybeck ett par år senare kom tillbaka till platsen, kröntes hans bemödanden med framgång. I ett brev till B. E. Hildebrand ^{10/7} 1860 meddelar han: »Den märklige och mycket omtvistade Kälstadsstenen . . . är af mig funnen djupt inmurad i inre gråstensväggen till en mörk och fuktig källare. Inskriften är af mig granskad; men utan att stenen utbrytes och föres i dagen, hvilket han tyckes

väl förtjena, kan detta icke på tillfredsställande sätt ske; kostnaden är af oväldige män beräknad till 25 R^f Rmt. — Hvad bör göras?» Stenens framtagande vållade emellertid Dybeck en del bekymmer. En månad senare skriver han till Hildebrand: »Efter att flere särskilda gånger förgäfvos hafva sökt öfverenskomma med arrendatorn Carl Sundbom i Kolstad, Häggeby sn., om något bestämdt pris för upptagning och resning af den i hans källare inmurade runstenen . . ., föranlåtes jag åter vända mig till Hr Riksantikvarien med förfrågan hvad göras bör. Runstenen har det läge, att hela gafvelmuren samt någon del af sidomuren, båda af grof gråsten, odugliggöras genom hans borttagning, och för ändamålet måste äfven den trånga dörröppningen vidgas. Sundbom vågar icke på förhand ingå på något visst pris för det helas fullgörande, men säger sig vilja vara så billig som möjligt. Källaren saknar för närvarande takresning och det egentliga taket är så glest och ruttet, att Sundbom redan i våras lærer beslutat en betydligare iständsättning så tidigt på hösten att rotfrukterna der kunna oskadde förvaras. Beslut måste därför snart fattas. Och hvilket? Skall man låta stenen vara, eller huru? — Jag bör nämna att icke eller någon annan trott sig kunna ingå på visst ackord.» Dybeck har emellertid fått tillstyrkande svar från Riksantikvarien, Akademien har beviljat de erforderliga medlen, och i sin reseberättelse för 1860 kan Dybeck meddela: »I Kolstads södra gård lyckades jag återfinna en märklig runsten, Baut. 349, hvilken af forskare länge blifwit förgäfvos sökt. Han fans insatt i nedre väggen till källarmuren och är nu rest å gården.» Och i *Sveriges runurkunder* h. 1 (1860) om-

talas stenens plats sålunda: »Innevarande är utbruten ur södra gårdskällarens inre gråstensmur, uppvindad, samt rest bland löfträn å gården. Stenens hela längd är fyra alnar tio tum.»

Mörkgrå, glimmerrik gnejs. Höjd (över nuv. markytan) 2,04 m., bredd 0,92 m. Stenens höjd i sin helhet (enligt B 349) 2,70 m. Ytan är tämligen jämn, men skrovlig. Ristningen är utförd med breda, ej särdeles djupa, men mestadels fullt tydliga linjer. Huggningen är ganska ojämn och verkar grov. Inskriften är dock överallt fullt läsbar.

Inskrift:

· **sterkar** · **auk** · **hioruarþr** · **letu** · **reisa** · **þensa** · **stein at** · **faþur sin keira** · **sum** · **uestr** · **sat** · **i**
           5   10   15   20   25   30   35   40   45   50   55   60   65
þikalipi · **kup hialbi salu**
           70   75   80   85

Stærkarr ok Hiorvarðr letu reisa þenna stein at faður sinn Geira, sum vestr sat i þingaliði. Guð hialpi salu.

»Stärkar och Hjorvard läto resa denna sten efter sin fader Gere, som satt västerut i tingalidet. Gud hjälpe själen.»

Till läsningen: **t**-runan har alltid i inskriften (6 ggr) bistav endast t. v. **3 e** är tydligt stunget med rund, utbredd prick. Detsamma är fallet med övriga **e**-runor i inskriften: 21, 25, 30, 36, 50, 58 **e**. **7 r** är en dåligt formad runa, liknar nästan **u**, med en svag inbuktning på bst. **16 a** har bst endast på h. sidan av hst. Nedre delen av **17 r** är skadad. **32 s** är omvänt. **34—38 · stein** står utanför runslingan, i mellanrummet mellan de båda slingorna upptill t. h. Det är svårt att finna en förklaring till denna anordning. Möjligen är det helt enkelt en felristning; ordet har först blivit överhoppat och sedan tillagt på lämplig plats. Men uteslutet är icke, att det kan vara full beräkning. Inskriften fick ej fullt rum i de ramar, som ornamentiken gav. Om något måste ställas utanför, var onekligen den bästa platsen den som ristaren nu har valt för ordet **stein**. Sk efter **40 t** är ett kort vågrätt streck. Intet sk efter **45 r** eller framför **46 s**, varmed den högra runslingan börjar. **49 k** är säkert. Icke **f**, icke heller stunget **g**. Upptill finnes en skada på h. sidan av hst, vilket kan förklara föregående granskares läsning **f**. **58 e**, icke **a**. Upptill har hst på h. sidan en snett nedåt gående fördjupning, liknande bst i ett **n**; sannolikt icke hugget. Alla runorna i **66—73 þikalipi** äro fullt tydliga. **74 k** är icke stunget. Bst i **75 u** är svag. Intet sk efter **75 þ**, **82 i**, **86 u**. **84 a** har bst endast t. v., sitter lågt.

Rhezelius (F a 10: 1): **sterker · auk · hioruabþr · letu · reisa · þensa · stein at · faþur sin · feira · sum · unstr · sat · i · þikalnþi · kup hialbi sialu**. — Aschaneus (F b 18): **· sterker · auk · hioruarþr · litu · raisa · þansa · steina · at · faþur sin keira · sum · unstr · sat · ipika · lnþi · kup hialbi · salu**. Aschaneus' teckning har **49—53 keira**, men i texten har han stungen runa **g** (**geira**). — Hadorph och Leitz (B 349): **· sterkar · auk · hioruapþur · letu · reisa · þesa stein at × faþur sin feira · sum · unstr · sat · i þikalnþi · kup hialbi salu**. — Dybeck: **1—19 sterkar · auk · hioruarþr**, **21 e**, **25 e**, **29—33 þesa**, **36 e**, **49—53 feira**, **58 e**, **65—73 i · þikalnþi**. Runan **71** har enligt Dybeck en bistav på h. sidan av huvudstaven: ett **a** eller ett **n**; »**liþi** således föga antagligt». — Carl Säve (UFT h. 1; brev t. B. E. Hildebrand 1862): **49—53 keira** (»der står **ʃ**, ehuru en liten spricka gör att det ser ut som **ʃ**»), **65—73 i þinkalþi** (trol. felskrivning för **i þikalþi**). — v. Friesen: **· sterkar · auk · hioruarþr · letu · reisa · þensa stein · at · faþur sin keira · sum · uestr · sat · i þikalþi · kup hialbi salu**.

Endast på tre punkter erbjuder inskriftens läsning några nämnvärda svårigheter. **17 r** är missbildad (på grund av en skada), och bistaven i **18 þ** är något matt. Detta har misslett vissa äldre granskare. Namnet **hioruarþr** är emellertid otvivelaktigt. — Mellan hst och bst i **49 k** finnas fördjupningar, som dock icke kunna vara huggna. Namnet har varit **keira**. — T. h. om **71 i** finns en grund och tämligen bred fördjupning, som med säkerhet är naturlig. Huggningen är

Fig. 89. U 668. Kälsta, Häggeby sn. Efter B 349.

(isl. *styrkr*, *sterkr*, fsv. *starker*), tillsammans med det vanliga namnelementet *-arr* (av äldre **-hariar* 'kämpe'). Ytterligare en möjlighet må jämväl övervägas: **sterkar** skulle kunna vara ett sagonamn, liksom **hioruarþr**. Det kan nämligen återge ett *Starkaðr* (*Starkaðr*). En runa **þ** skulle i så fall vara utelämnad eller glömd. Något sådant förefaller ingalunda uteslutet eller orimligt i Visätes ortografi, som just utmärkes av tillfälliga och oberäknliga förbiseenden. Att **hioruarþr** är riktigt »stavat», är därför icke något bevis för att också **sterkar** måste vara det. Tänkbart vore också,

här synnerligen skarp och naturlig, och det finns ingen anledning att misstänka, att en bistav till **i** skulle ha gått förlorad genom skada i stenytan. 65—73 i **pikalipi** är sålunda klart.

De båda runstenarna U 668 och 669 ha tydligen en gång stått vid sidan av varandra och utgjort ett monument. De äro resta samtidigt av tvenne bröder Stärkar och Hjorvard, den ena över deras fader Gere, den andra över deras broder Gisl.

Redan namnen äro märkliga. *Hjorvarðr* är icke känt från någon annan nordisk inskrift. Det förekommer icke heller, så vitt man f. n. vet, i svenska eller danska medeltida urkunder. Hjorvard är välbekant såsom sagonamn (*Eddan*, *Ynglingasagan*, *Hervararsagan*), men med undantag av ett par sena norska fall är det för övrigt alldeles okänt som verkligt personnamn. Kälsta-stenarna äro det enda säkra belägget för dess användning i gammal tid. Kan det här vara uppkallelse efter en sagohjälte?

Ett mansnamn **sterkar** förekommer, utom på de båda Kälsta-stenarna, där det avser samma person, i ännu en uppländsk inskrift, U 208. Märkligt nog är denna också ristad av Visäte. Det kan därför icke anses fullt visst, vilken vokal i första stavelsen, som ristaren har återgivit med **e**. Visäte har bl. a. **b · repr** U 73 och **bereþr** U 237 för *brøðr* och **hieku** U 669 för *hioggu* eller *hioggu*. Hans **sterkar** skulle alltså kunna beteckna ett *Styrkarr* (eller *Størkarr*). Jfr dock att han har ett **styrbiun** *Styrbiorn* U 454. *Styrkarr* är belagt i en öländsk inskrift (Öl 13); det är (enligt Lundgren-Brate) tämligen vanligt under medeltiden, då däremot ett *Stärkar* (*Starkar*) helt saknas, ej blott i Sverige utan i hela Norden. *Styrkarr* kan vara sammansatt av *styr-* (som i *Styrbiorn* m. fl.) och *-kär* (som i *Ödinkarr* m. fl.); om det enkla *Kär* se Sö 128, U 643, 644, 654. Men såväl **styrkar** som **sterkar** kunna också innehålla adjektivstammen *styrk-* eller *stark-* (*stærk-*) 'stark'

att namnet *Starkaðr*, som med sin efterled stod så gott som isolerat inom vikingatidens namnförråd, har ombildats efter de talrika mansnamnen på *-arr*. Om *Starkaðr* som nordiskt personnamn se A. Olrik, *Danmarks helteedigtning* 2 (1910), s. 85 f., B. Nerman, *Studier över Sväriges hedna litteratur* (1913), s. 104 f., *DGP* sp. 1275. Det bör anmärkas, att det belägg från en dansk runinskrift (DR 110 Virring), som Olrik åberopar, beror på en med all sannolikhet oriktig supplerering av Wimmer och sålunda bör utgå. Det ligger onekligen något lockande i att tro, att båda bröderna, som ha rest Kålsta-stenarna, ha fått sina namn efter berömda sagohjältar.

Om namnet *Gæiki* se U 363.

Inskriftens största intresse ligger givetvis i meddelandet om den döde Gere: **sum i uestr i sat i i pikaliþi**. Tolkningen av detta uttryck fördröjdes länge av att alla äldre granskare av stenen (t. o. m. Dybeck) läste r. 71 som **n** och sålunda här tänkte sig namnet på ett land. Å andra sidan har sannolikt inställningen på en sådan tolkning gjort granskarna benägna att läsa **n**. Ett intressant, men ingalunda enastående fall, då läsning och tolkning ömsesidigt ha påverkat varandra. Bureus misstänker i **pikaliþi** namnet Tyskland och översätter (F a 5): »qui opem tulit Germanicæ» (**sat i** = *säti*, isl. *sætti* 'hjälpte'). Peringskiöld tolkar: »som väster nedersatt sig i Thingisland, qui ad occidentem consedit in Thingitanæ provincia». Och med stort uppbåd av lärdom utvecklar han detta närmare på följande sätt:

»Våra Göthiska Landvärnsmän eller Waringiar och Nordmän, hafwa icke allenast härskat hemma i sitt fädernes Rijke och Europa, uthan dem hafva Asien och Africa måst vara underdånige, som Petrus Byzari p. 204 de rebus Persicis bewittnar. Spanien war fordom ett byte emellan de uthgångne Göthiske och Longobardiske konungar, Särkland i Africa emellan Vandalis och de andra göthiske Waringar. — Att Spanien och westre dehlen af Africa elliest Särkland benämt, hafwa fordom af våra nordiska förfäder warit kallade Westre werlden eller Wester Riket hafwa wij på ett annat ställe med åtskillige skähl förmält; här på detta monument få wij också ett godt wittnesbörd att WesterRiket war beläget kring Thike eller pigaland. — Twenne Städer och Landzorter äre af detta namnet hwar annan nestan lijka; den ena är longobardernas konungasäte Ticinum, belägen i Spanien; den andra gent öfwer i Africa wid det Gaditaniske Sundet, Tingis kallad, hwars namn Procopius lib. Vandalicorum secundo pag. 135 skrifwer Tybis (seu Tyjis) äfwen som det på vårt monument uthan **n** läses. Den förra Stadens kringliggande land är uthaf floden Tichis nämt Ticinense territorium, om hwilket wij wid stora Diula Runstens uthläggning til Longobardernas Konungasäte vidare förmält hafwa. Men detta africaniske Tingis, som efter Keiser Constantini tijd äfwen wähl warit räknat til de Spanske Länderne, är uthaf våra Göthiska Waringars pingstad och sammankomst i den uhrigambla hufvudstaden Tingis ännu nämt Tingitana provincia mauritania, och af våra gamla förfäder kalladt þ|þ|þ|þ|þ eller Thingilant, öfwer hwilket Götherna näst efter de Romare warit Herrar, som Leo Africanus lib. 3 och Procopius samt flere Göthiske handlingars Historieskrifware förmäla. Men efter Götherna härskades det af Saracenerne, hwilka uthi deras Keisares Moaviae tijdh, under sina anförare Moavia Amiri Son, och Bashero Artahi Son, på det 669 året efter Christi födelse intogo hehla Africam och Mauritaniam, som Elmacinus et Abul Pharagius, et Abul Feda in vita Moaviae berätta.

Hafwa altså våra Göthar för Ettusende och några flere år sedan warit Herrar öfwer pigaland och staden Tingis, som elliest af Waringarne kallades Tingitunum, med hwilken tijd vårt herliga Monuments ålder mycket wähl instämmer, som sees af Språkets uthtal med e, och dess uthsatte voto, gud hialpi Salu, hwilket allerede brukades på Stenarne i Seculo 4, 5, 6, 7 och 8°, då Runeskriften omsider här i landet afskaffades.

Våra Göthiske Förfäders uthtåg til förbemelte WesterRike, ihugkommes ännu på åtskillige andra monumenter, sosom i synnerhet i Södermanlandz Runestendarne i Spånga, Aspa, Sannerby, Hwalsta, Hässlö, Gåsinge och flere orther, föruthan de Inscriptioner som förmäla om dem som

der uthe varit Waringiar eller Wårdar och Landwårnsmän, med våra Wikingar och Siöröfware; Ja om deras uthtåg til pingis och wäster i Africa som kallades Särkland til Staden Sarkedon eller Carthago och andre orther, ähre också alla våra Sageböcker fulla, i hwilka stundom läses att de med sine egne Drakar och Långskep häriat, stundom för sold och penningar gifwit sig på de uthlänskas Galeijer, sosom den Nordiske Konung Harald Hardrada gjorde i Grekland haf och wäster i Africa, efter Sturlesons beskrifning. Och sosom desse Africaniske Tingitaner, hoos hwilka vår uthgångne Faire sig nedersatt hafwer, mest alltid brukat Galeijer, sökiandes framgent få fångar och Slafwar; så finnes ännu vidare, til detta monuments Historiske stadfästande, en Turkisk Galeija på en annan Steen här hoos uthuggen med 12 Roddare på hwardera bordet, warandes nu förtiden lagder innom Häggeby kyrkedör på gålfwet, och fordom samäldrig och hörig til förbem^{te} Faires monument.» Det är bildstenen U 664 som åsyftas.

P. Dijkman refererar i huvudsak Peringskiölds tolkning: »*Tingalanti*, det Landet är beläget efter de Lärdas och Landt-Chartornes anvisning, uthi Africa, som kallas Africa Tingitana, elliest Mauritania, Morenland . . . Såsom det är klart af denna Steen, at han är opsatt i Christendomens tid, så följer ock der af, at denne *Faira* har rest ifrån Eggeby Sockn, eller til det ringaste, här ifrån Upland, efter Christi Födelse, hwar af man får den antique kundskap at Swear och Göther giordt sina uthresor och expeditioner, jemwäl efter Christi Himmelsfärd, til Africa, och flera der i neigden liggjande orter . . . Man seer ock af de Lärdas skrifter om de Venders Regemente uthi Africa åhr Christi 428, under deras Konung Genserik, in til Keisar Justiniani tid åhr Christi 565 då Belisarius dem sig underkufwade. Om nu denne *Feira* denne tid dijt farit, lämnas dem Lärdom.»

Olof Celsius har endast gjort en anteckning: »Helin conicit legendum esse ingalandi England d. 25 jul. 1728.» Sekreteraren i antikvitetsarkivet Johan Helin har alltså för Celsius framkastat detta tolkningsförslag.

N. R. Brocman översätter: »som sat Wester i Tingaland» och fortsätter: »Detta Tingaland hafwa någre wåre Antiqwarier hållit för nordwestre delen af Afrika, som de Romare kallade Africa Tingitana. Men andre, som mera eftersinnat, hwad rimligt kan wara, hafwa misstänkt Läsningen på denne Sten, och trot at Runan *þ* i Ordet *thigalati* snarare bort föras til det näst föregående Ord, så at där af blifwit at *Igalati* d. ä. uti England.» Brocman säger sig icke kunna avgöra saken, och han vill lämna den åt sitt värde, allra helst som det ju finns andra stenar, som tydligare omtala färder till England. »Wäl hafwa Göther upbyggt Conté och Marmora på Afrikanske Kusten; Men desse Göther hafwa utan Twifwel varit ifrån Spanien, emedan Spaniorene, som äro deras Afföda, länge sedermera, och än i Dag wid denne Afrikas kant haft och hafwa sina Besittningar. Den som wil wara mycket påstående för wår Runstens riktiga både Uthuggning och Läsning, såsom han är aftagen, och ändå kan finna sig wid at söka Tingaland annorstäds, än i Afrika; torde wara tjänd med en Ärinran om Tingmännen, som ifrån K. Knut den Rikes Tid, woro de Engelske Konungars Garde. Desse Hofmän woro til större Delen ifrån Norden; hwarföre de och här måste varit mycket bekante, så at det i Afseende på dem, wäl kan hafwa passat sig för en Namndiktare, at kalla England, Tingaland.» Brocman har här varit inne på en riktig tanke. Vad som ännu länge var hindersamt för en riktig tolkning, var den oriktiga läsning i *Bautil*, som man utgick ifrån. Den var så tydligt angiven, att man icke gärna kunde draga den i tvivelsmål. Liljegren (L 50) förmodar, att *þikalnþi* skall uppfattas som *þiklanþi*, d. v. s. »i England». Och samma tolkning har U. W. Dieterich (*Runewörterbuch*).

G. Stephens har under sin granskning av runinskrifter, som omnämna Knut den store, jämwäl fått sin uppmärksamhet fäst vid Kälsta-stenen: »One other Swedish stone is known to me which mentions the Scandian legion (the *thingmanna-lið*) in England, and the name of a guardsman serving in that 'crack corps'; but, as no king is spoken of, we cannot say whether it was in the time of Knut or of some earlier or later English sovereign.» Stephens har fått prof. Carl Säves läsning av inskriften, men av förbiseende återger han den felaktigt (i *þikalþie*). Han över-

sätter den: »Sterkar eke (and) Hioruarth let raise this stone at (to, in minne of) Keiri, father sin (their), sum (who) west (= in England) sat (= in garrison) in the thing-lid (body-guard). God help his soul!»

I *UFT* h. 1 (1871) lämnar C. Säve denna tolkning av inskriften: »Sterkar och Hjorvard läto resa denna sten efter sin fader Gere, som satt Vester i (det engelska) Tingalidet. Gud hjelpe (hans) själ.» Och han fogar därtill följande anmärkning: »Den dödes namn var Gere ... om hvilken sönerna med rättvis stolthet säga, att han tillhörde (satt i) *Tingalidet* i England. Detta *tingalid* eller *tingmannalid* var en livvakt eller stående legohär af de tappreste kämpar från hela Norden, hvilken de Anglike och de Danske konungarne uppsatt för att trygga sitt välde i England. Tingmannalidet uppsattes af k. Ædelred år 1010 och upplöstes af k. Edward Confessor år 1050, men det nämnes ännu kort före slaget vid Stanford Bro, der Harald Hårdråde stupade år 1066. Desse Kålstadsstenar höra således till de märkligaste, vi ega i vårt land, emedan deras ålder med full visshet kan bestämmas till *midten af det elfte* århundradet. Det är den skarp-sinnige runomästaren prof. G. Stephens, som man har att tacka för den lyckliga tolkningen af de hittills utaf ingen förstådda orden: *i pikaliþi* (*i þinga-liþi*), som i Bautil orätt skrivas: *ipikalnþi*, och hvilket föranledt Liljegrens och Dybecks tolkningar: *iþ* eller *aþ iklanþi* (i England).» Stephens' tolkning har senare vunnit anslutning av v. Friesen och Brate.

Ordet *þingalið* förekommer, utom i Kålsta-stenens inskrift, blott i en enda källa, nämligen i Sven Aggesons latinska omskrivning av vederlagsrätten (*Scriptores minores historiae Danicae*, ed. M. Cl. Gertz, 1917—22, 1, s. 68). Det säges där, att konung Knut organiserade en utvald krigarskara på 3000 man, »quam suo idiomate Tinglith placuit nuncupari». Formen är här något avvikande, i det att den saknar s. k. bindevokal. *Þingalið* och *þinglið* kunna emellertid vara två gamla sidoformer, med olika art av sammansättning; den trestaviga formen är i varje fall säkert styrkt genom U 668. Islänningarna brukade i stället formerna *þingamenn* och *þingamannalið* (icke *þingmannalið*, vilket är Fritznerns uppslagsform). De äro belagda flera gånger i historiska texter, *þingamenn* dessutom i ett par skaldeverser från 1000-talet. I engelska källor förekommer ett motsvarande ord endast en enda gång, nämligen i Henrik I:s lagar: »Denagildum quod aliquando þingemannis dabatur.» Den vanliga beteckningen för medlemmarna av konungens livvakt är där huskarl (*huscarl*, *husceorl*).

Þingalið är uppenhårligen det ursprungliga namnet på hirden; det är ingen anledning att betvivla, att det, såsom Sven Aggeson uppger, är givet av konung Knut själv. En enskild medlem av hirden kallades *þingamaðr*. Och pluralen *þingamenn* blev därför i realiteten likvärdigt med *þingalið* och förmodligen mera brukat. *Hann var þingamaðr* betyder alltså detsamma som *hann sat i þingaliði*. De isländska historieskrivarna ha sedan använt den i viss mån tautologiska beteckningen *þingamannalið*.

Enligt vissa isländska källor skall tingalidet ha funnits till redan under Sven Tveskäggs tid. De danska källorna däremot göra Knut den store till tingalidets grundläggare. Förutsättningen för denna härordnings tillkomst har varit Knuts erövring av England. År 1018 sände han hem större delen av sin nordiska flotta, sedan han till krigarna utbetalat en betydande lösen, den sista »danagälden». Tiden var nu inne för honom att som stöd för sitt herravälde i England skapa en fast här av lantkrigare. Ur den stora vikingahären utvalde han en mindre stamtrupp av begränsad storlek och för särskilda uppgifter. Sven Aggeson, som är vår viktigaste källa och som återger en tradition, som ännu i slutet av 1100-talet levde i stormanskretsar i Danmark, berättar härom följande: Kring konung Knut hade samlats en talrik skara av krigare, men de voro av många olika slag, icke alla lika utmärkta genom tapperhet och duglighet. Därför beslöt konung Knut att avskilja dem som voro de förnämsta genom härkomst eller genom rikedom för att bilda en närmare krets omkring honom. Han lät därför en häröld förkunna, att endast de kunde få förmånen att räknas till konungens husfolk, som utmärkte sig genom särskilt dyrbara vapen. Ty det räknas en hövding till ära, att han är omgiven av krigare med praktfulla vapen.

Detta hade till följd, att de mindre förmögna drogo sig tillbaka och att de rika återigen skyndsamt läto smida sig nya vapen. Det guld, som man tidigare hade använt till allehanda onödig lyx, blev nu omsmält och lyste sedan från svärds klingor och svärdsfästen. Var och en sökte att överträffa sina kamrater i vapnens prakt. Den så utrustade skaran räknades och befanns uppgå till 3000 utvalda krigare. Konung Knut gav den på sitt eget nordiska språk namnet tinglid.

Tingalidet var sålunda en stående här av förnäma och specialutbildade krigare. I främsta rummet torde de ha tjänstgjort som ryttare. De voro organiserade som ett militärt brödraskap, starkt förbundna av den gemensamma trohetsplikten mot konungen och underkastade en sträng disciplin, vars bestämmelser utgöra den s. k. vederlagen (»strafflagen»). De isländska sagorna vittna om att de åtnjöto ett stadgat rykte för tapperhet. »De hade utvalts», säges det i Fagrskinna (ed. F. Jónsson 1902—03, s. 201), »från många länder och dock mest av dansk tunga, och de voro så prövade och vana vid strid, att en av dem var bättre som krigare än två av Haralds [d. v. s. Harald hårdrådes] bästa män». Genom de engelska krönikornas uppgifter och andra engelska källor får man en ganska god bild av huskarlarnas ställning i det engelska samfundet. Tingalidet bestod som en kunglig elitkår fram till den normandiska erövringen. Huskarlarna skola ha blivit nedhuggna nästan till sista man i slaget vid Hastings år 1066.¹

Kålsta-stenens i **pikalipi** är det ojämförligt äldsta vittnesbördet om den engelska hirden och dess namn, det enda som är fullt samtida. Det är därför av största vikt för frågan om namnets tillkomst och om dess ursprungliga innebörd. Det ger icke stöd åt sammanställningen vare sig med feng. *þegen*, m. (isl. *þegn*) 'krigare, kämpe' eller med feng. *þening*, f. 'tjänst'. Förleden är av allt att döma substantivet isl. fsv. *þing*, n. Även om tingalidet har organiserats av Knut den store, är det ingalunda osannolikt, att tingamän kunna ha funnits före hans tid. Däri kan den isländska traditionen ha haft rätt. I Torð Kolbeinssons minneskväde över Erik jarl omtalas *þingamenn* redan i samband med striderna om England 1014. Dessa äldre tingamän ha förmodligen haft en ledande ställning i de nordiska vikingahärarna i England i början av 1000-talet. Orsaken till benämningen undandrager sig helt vår kunskap. Det kan möjligen hänga samman med vapentinget och avse de män, som efter mönstring på vapenting upptagits i konungens följe, i motsats till de stora skaror, som mera löst anslutit sig under de stora företagen.²

Var Kålsta-stenens Gere en av kämparna vid Hastings? är en fråga som v. Friesen framkastar. Man måste nog ge Stephens rätt i att det är omöjligt att närmare bestämma inskriftens tid, då icke namnet på någon konung förekommer i inskriften. Då tingalidet har existerat från 1018 till 1066, bör Kålsta-stenen ha kommit till någon gång mellan 1020 och 1070, en tidrymd av ungefär 50 år. All sannolikhet talar väl för att Gere liksom Väsby-stenens Ale (U 194) och Yttergårde-stenens Ulv (U 344) har tillhört de nordiska vikingatrupper, som voro med, då Knut erövrade England. Ale och Ulv fingo sin del i danagälden utbetalad och drogo hem, men Gere stannade kvar och gick in i Knuts tingalid. Inskriftens formulering talar för att han dog i England som tingalidsman. Hur länge han har levat, är omöjligt att veta; men det är väl föga troligt, att han har upplevat slaget vid Hastings. Början och slutet av den angivna perioden 1020—70 är väl det minst troliga. Med en viss grad av sannolikhet torde sålunda Kålsta-stenarnas tillkomst kunna förläggas till tiden 1025—50.

Det framgår tydligt av inskriften, att det har räknats som en stor berömmelse att ha tillhört tingalidet. Ordet *vestr* betyder i denna inskrift detsamma som »i England».

Anmärkningsvärt är också, att Visäte använder relativsats för sitt meddelande om den döde Gere: *sum vestr sat i þingaliði* i st. f. *hann sat vestr i þingaliði*. Jfr den även av Visäte ristade U 613, som är rest över Östen, *sum do i hvitavaðum*.

¹ Om tingalidets historia se Joh. Steenstrup, *Normannerne* 3 (1878), s. 373 f., 4 (1882), s. 135 f.; P. J. Jørgensen, *Dansk retshistorie* (2 uppl., 1941), s. 56 f. (med där cit. litt.); E. Hjärne i *Namn och bygd* 17 (1929), s. 83 f., 113 f.

² Mansnamnet *Liðsmaðr* i inskriften L 787 Vändersta, Simtuua sn är enligt E. Brate (*Svenska runristare*, s. 43) ursprungligen ett tillnamn, som har betecknat en medlem av det engelska tingalidet.

669. Kålsta, Häggeby sn.

Litteratur: B 351, L 49, D 1: 20. J. Bureus, Fa 6 s. 180 n:r 76 (Rhezelius), Fa 5 n:r 214, Fa 1 s. 52; M. Aschaneus, F b 18 s. 245 f.; J. Rhezelius, Fa 10: 1 n:r 165; Ransakningarna 1667-84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 202; P. Elvius och J. Arenius, De Fierdhundria (diss. 1717), s. 106; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 312, 462; R. Dybeck, Reseberättelse 1860 (ATA); UFT h. 1 (1871), s. 54; O. v. Friesen, Upplands runstenar (1913), s. 64, Runorna (Nordisk kultur, bd 6, 1933), s. 221; E. Brate, Sveriges runinskrifter (1922), s. 59, Svenska runristare (1925), s. 72.

Äldre avbildningar: Aschaneus, två teckningar (i F b 18); Rhezelius, teckning (i Fa 10: 1); Bureus, kopparstick (i F f 6 n:r 87); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 551); Dybeck a. a.

Runstenen fanns på 1600-talet inmurad i samma källare vid Kålsta som U 668, enligt Bureus på norra sidan, enligt Hadorph på södra sidan. Om äldre uppgifter se ovan U 668.

Märkligt är, att då R. Dybeck år 1860 återfann U 668, han endast omtalar en runsten vid Kålsta. Endast U 668 blev tillvaratagen och rest i trädgården. I *Sveriges runinskrifter* finnes visserligen också U 669 upptagen (D 1: 20), och den säges vara »infattad i mellangårdens inre

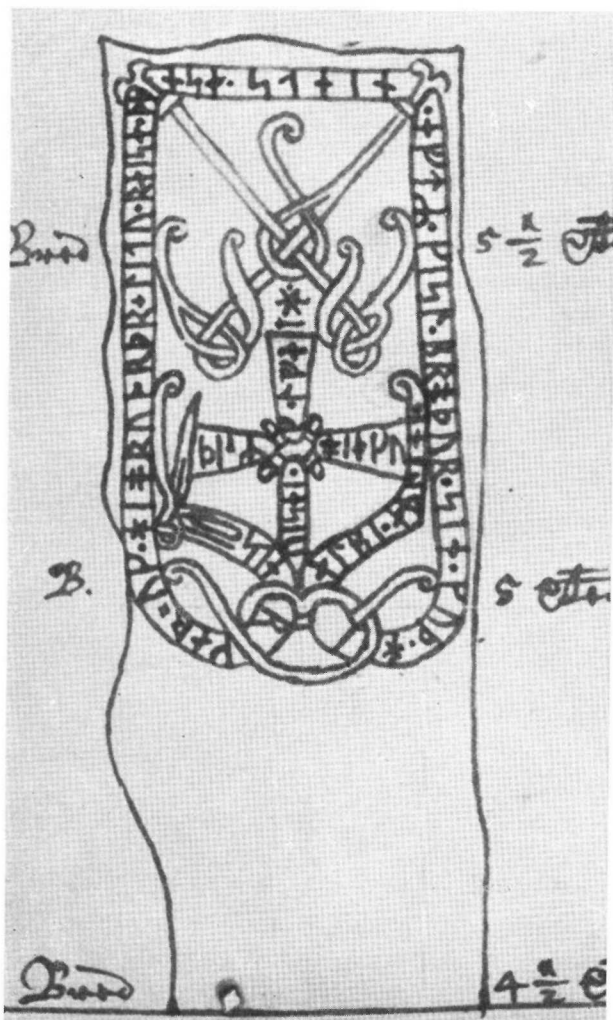

Fig. 90. U 669. Kålsta, Häggeby sn.
Efter teckning av Aschaneus.

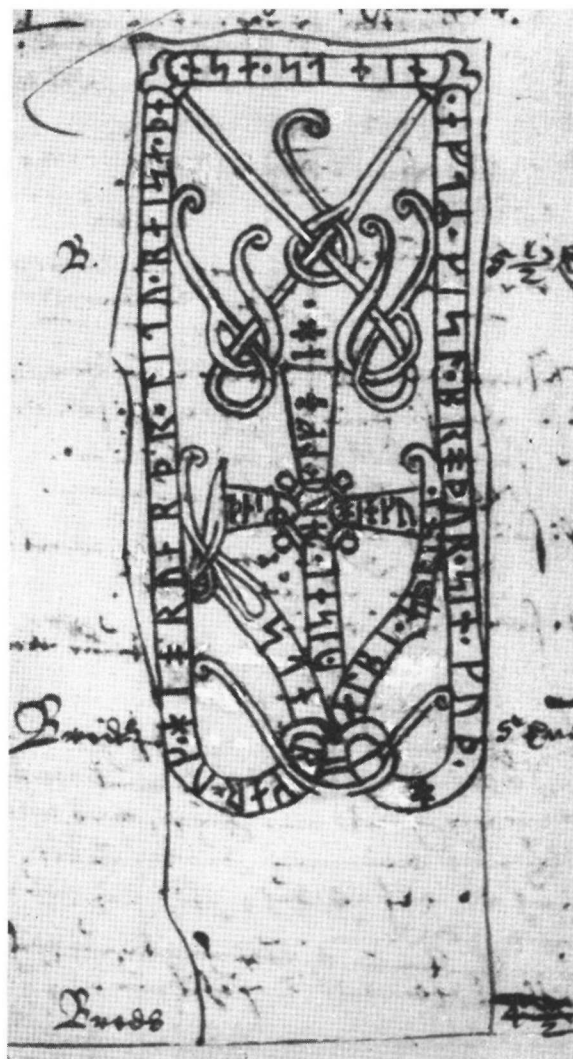

Fig. 91. U 669. Kålsta, Häggeby sn.
Efter teckning av Aschaneus.

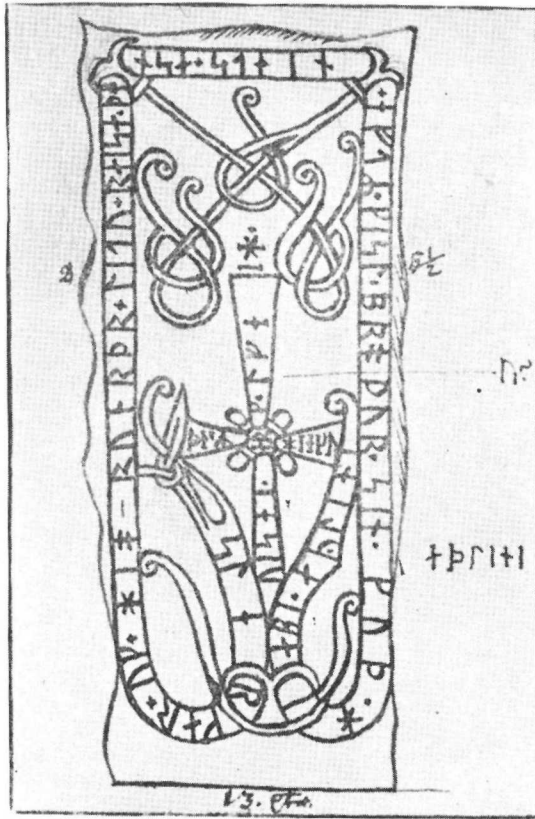

Fig. 92. U 669. Kålsta, Häggeby sn.
Efter teckning av Rhezelius.

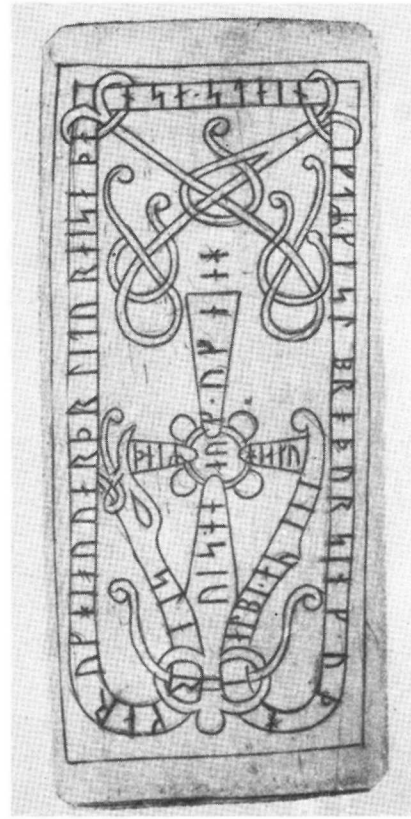

Fig. 93. U 669. Kålsta, Häggeby sn.
Efter kopparstick av Bureus.

källarmur, som är af grof gråsten». Men huruvida Dybeck verkligen själv har sett denna sten och om hans teckning sålunda är gjord efter originalet, förefaller icke fullt säkert. Det är svårt att förstå, varför han i så fall icke skulle ha sört för båda stenarnas framtagande ur källaren. Några år senare meddelar C. A. Klingspor i *UFT* h. 1 (1870), att »åboarne i byn kunna ej lämna upplysning om, hvar denna sten finnes, huru mycket de än dertill uppmanats af frih. Hans Henrik v. Essen». Dybeck har i *Sveriges runurkunder* 8 runstenar från Häggeby sn; av dessa ha enligt Klingspor 2 ej kunnat återfinnas — det är U 669 och U 675 som åsyftas —, »men», tillägger Klingspor, »troligen lemnar Herr D. upplysning, hvar de finnas, då han så nyligen sett och aftecknat dem». I beskrivningen till Geologiska kartbladet »Sigtuna» (1865) meddelas: »vid Kolsta å en af gårdarne, en stående; dessutom lär en annan finnas inmurad i en källare i en af gårdarne.»

Runstenen har emellertid även senare förgäves eftersökts, såväl av v. Friesen år 1903 som av oss år 1941 och år 1945. Förmodligen finnes den, dold och oåtkomlig, i någon av de källarmurar, som ännu icke äro genomsökta.

Stenens höjd (enligt B 351) ung. 2,10 m., bredd 0,95 m. Ristningens höjd ung. 1,70 m., bredd 0,84 m.

Inskrift (enligt B 351):

sterkar auk · hioruarpr · litu · reisa · pinsa · stain eftr · kisl · broþur · sin · kup hialbi · antini
5   10   15   20   25   30   35   40   45   50   55   60   65   70

uisti nuk · ufaih · þeir hieku
75   80   85   90

Fig. 94. U 669. Kålsta, Häggeby sn. Efter B 351.

Sterkarr ok Hiorvarðr letu reisa þenna stein aftir Gisl, broður sinn. Guð hialpi andinni. Viseti ok Ofæigr þeir höggu.

»Stärkar och Hjorvard läto resa denna sten efter Gisel, sin broder. Gud hjälpe anden. Visäte och Ofeg de höggo.»

Till läsningen: 36 **a** har bst endast t. v. om hst, men är ett tydligt **a**, icke **e**. Alla övriga **a**-runor ha enligt träsnittet bst tvärs över hst. Möjligt är därför, att runan 36 har varit **e**. 81 **a** har en rak bst, av ung. samma längd som bst i inskriftens **a**-runor. Den har därför här återgivits som **a**, ehuru det är sannolikt, att stenen har ett **e**. 76 **n** tydligt, möjligen felristning för **a**. — Rhezelius (F a 10: 1): **sterkar** × **uk** + **hioruarpr** + **litu** × **raisa** · **þensa** + **stein** + **efta** + **kisl** · **broþur** · **sin** · **kuþ** · **hiabi** · **aylini** **uisei** · **ark** · **lfeih** · **þeir** **hieku**. — Aschaneus (F b 18): **sterkar** × **uk** · **hioruarpr** + **litu** · **raisa** · **þensa** · **stein** · **efta** · **kisl** · **broþur** · **sin** · **kuþ** · **hialbi** · **aylini** · **uisei** **auk** · **lfeih** · **þeir** **hieku**.

De båda äldre läsningarna äro av vikt, därför att de båda på avgörande punkter bestyrka Hadorphs läsning. Inskriften har tydligen haft formen 65—70 **antini**. Dybecks **ant ans** är mycket misstänkt, då det, såsom ovan framhållits, förefaller tvivelaktigt, om Dybeck själv har sett stenen. Denna »läsning» har emellertid upptagits av Säve (*UFT* h. 1) och Brate. Stenen har förmodligen 71—83 **uisti nuk** · **ufaih**; nominativändelsen saknas sålunda i det sista namnet.

Den egentliga minnesskriften fyller runslingan. Och de båda ristarna ha sedan använt korsarmarna på stenens mitt till att signera sitt verk. Visätes stil är lätt igenkännlig både i ornamentik och runor. Han har här haft biträde av en man vid namn *Ofæigr Ofeg*. Enligt v. Friesen torde denne i själva verket icke vara någon annan än runmästaren Öpir, som på Marma-stenen (U 485) kallar sig **ofaigr** · **ybir** *Ofæigr Öpir*. Vi skulle sålunda här på U 669 ha en uttrycklig bekräftelse på den förbindelse mellan Visäte och Öpir, som ornamentiken låter oss ana.

Om namnet *Gisl* se U 492.

Om formen *andinni* med slutartikel se U 644.

670. Rölunda, Häggeby sn.

Pl. 34.

Litteratur: B 348, L 56. J. Bureus, F a 6 s. 180 n:r 77 (J. Rhezelius), F a 5 n:r 215; M. Aschaneus, F b 18 s. 249; Ransakningarna 1667—84 (1667, 1672); J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 205; R. Dybeck, Reseberättelse 1860; UFT h. 1 (1871), s. 56; Handlingar i ATA 1930, 1932.

Äldre avbildningar: Aschaneus, teckning; J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 348).

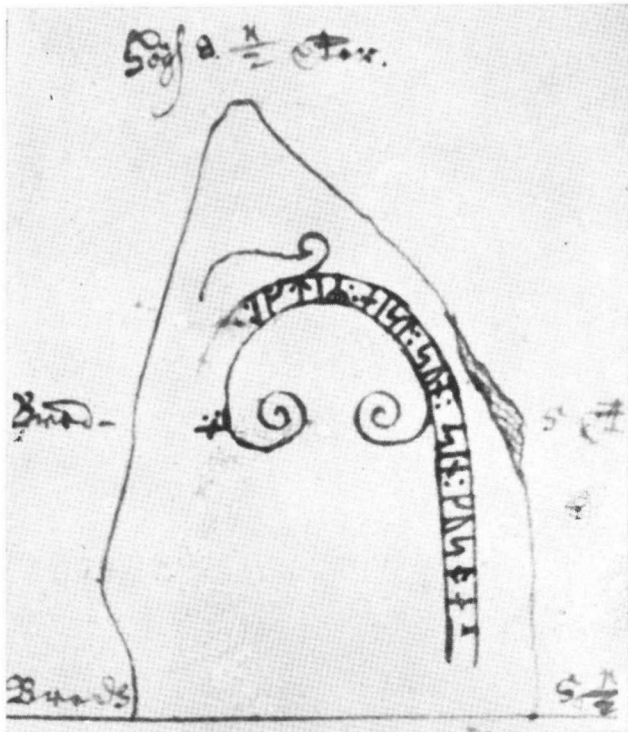

Fig. 95. U 670. Rölunda, Häggeby sn.
Efter teckning av Aschaneus.

Runstenen står rest på gårdsplanen vid Rölunda, 18 m. NNÖ om huvudingången, i södra kanten av en gravkulle.

Stenen fanns enligt Rhezelius (F a 6) »I Rödlunda Byen i en gårdh», enligt Aschaneus (F b 18) »Vthi Rödlunda by, vthi Oluff Henrichsons gård. Blå R. 4. släter. NB. är brukader för dörrar, Därföre nötter, och halfparten Borta af Runorna. förder af sin graff.» — I kyrkoherden Andreas Andreæ Rydenius' relation 1667 i *Ransakningarna* omtalas tre runstenar i Rölunda: »I Rölunda 1 Runsteen i gården hooss Erik Matzon, och 1 hooss Matz Eskilsson, såsom och 1 i theras gårdet.» Utan tvivel är det U 670—672 som här avses. I länsmannens fornminnesförteckning några år senare (1672) upptages två runstenar i Rölunda: »J Rölunda på Nils Anderssons gårdh finnes 1 Runsteen och 1 J deras gierde.» — Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta*, som upptager de tre runstenarna U 670—672, har påskriften »Rölunda Egby sochn». Och Peringskiöld meddelar: »Här finnes fyra stora Konungahögar, af god mull fordom upgiorde, hvilka ännu af allmogen kallas Konungshögarne. Den första näst

wägen ähr 136 alnar omkring, den andra 126, de andra begge äre lijka wida, men något lägre. Uthi en gård strax wid högen finnes en Runsteen, störste delen förnött.» B 348: »Rölunda»; L 56: »Rölunda by». — Stenen söktes förgäves av Dybeck. Och Klingspor meddelar (*UFT* h. 1), att »denne sten har ej, ehuru den sökts, kunnat till rätta skaffas».

År 1930 blev runstenen återfunnen på ladugårdsbacken. Den låg med den ristade ytan vänd nedåt, och tre tum jord täckte hällen. Den restes år 1932 vid foten av en av de gravhögar, som begränsa gårdsplanen.

Mörk gnejs. Höjd 1,45 m., bredd 0,94. Ytan flagrar starkt. Större delen av ristningen är förstörd, särskilt nedtill och på v. sidan. Dock synes ristningen i stort sett vara oförändrad sedan 1600-talet. Den är utförd med fina, smala, jämna streck.

Inskrift:

... - - n : - - - s ... eftir : aist : sun : sin : kus na - - -

5 10 15 20 25

... eftir Aist, sun sinn ...

»... efter Est, sin son ...»

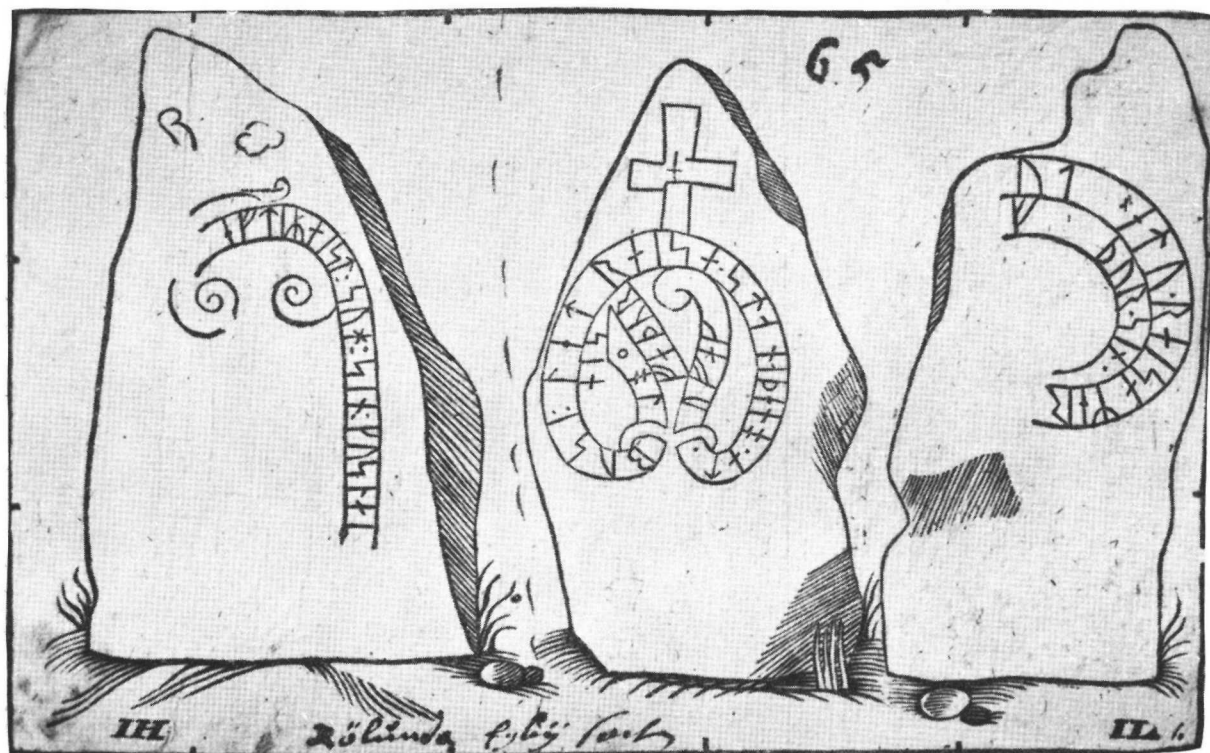

Fig. 96. U 670, 671 och 672. Rölunda, Häggeby sn. Efter B 348.

Till läsningen: På v. sidan finnas endast spår av runor, troligen rester av ett **stain : pinsa**. Det följande, inom högra runslingan, är tämligen tydligt. **6 e** är tydligt stunget. Övre delen av hst är borta. **21 k** är icke stunget. Intet sk finnes efter **23 s**. **24 n** har bst endast t. h., men den är tydlig. Övre delen av hst i **25 a** är borta. Bst är svag, men säker. Därefter finnes övre delen av en hst, men inga spår av bst.

Inskriften var på 1600-talet lika fragmentarisk som nu. Rhezelius (F a 6): **- ... n ... iftir : aist : sun : sin : kusla - ...** — Aschaneus (F b 18): **... n : ... iftir : aist : sun : sin : kusoa - .** R. 24 har två bst t. h. — Hadorph och Leitz (B 348): **... eftir aist : suh : sin : kusna - ...**

Om namnet *Aistr* se U 70.

21—23 kus återger väl snarast gen. *Guds*, i början av en bön eller välönskan för den dödes själ. I de följande runorna **24—25 na** väntar man då snarast början av ordet *nad* eller (pl.) *nadir* 'nåd'.

671. Rölunda, Häggeby sn.

Pl. 35.

Litteratur: B 348, L 57. J. Bureus, F a 6 s. 63 n:r 82 (Bureus' egen uppteckning), s. 180 n:r 78 (Rhezelius), F a 5 n:r 216; M. Aschaneus, F b 18 s. 251; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 205; UFT h. 1 (1871), s. 56, h. 5 (1876), s. 90; Handlingar i ATA 1917.

Äldre avbildningar: Aschaneus, teckning; J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 348).

Runstenen står på krönet av Rölundaåsen, nära Varpsundet, ett par meter från kanten av ett högt grustag, 125 m. Ö om Varpsundsbron, 250 m. NÖ om Varpsunds-stenen (U 654) och nära 3 km. SSV om Rölunda by. Läget är utomordentligt vackert med utsikt över Ullfjärden och Ryssviken.

Stenen var känd redan för Bureus och hans medhjälpare. Enligt Bureus fanns den ej långt från U 672, »ther strax på andra sijdhan om bekhen» (F a 6), »i Södra gärde» (F a 5); enligt Rhezelius (F a 6) »I Rödlunda södre giärde». Aschaneus (F b 18): »Sunnan för Rödlunda byn

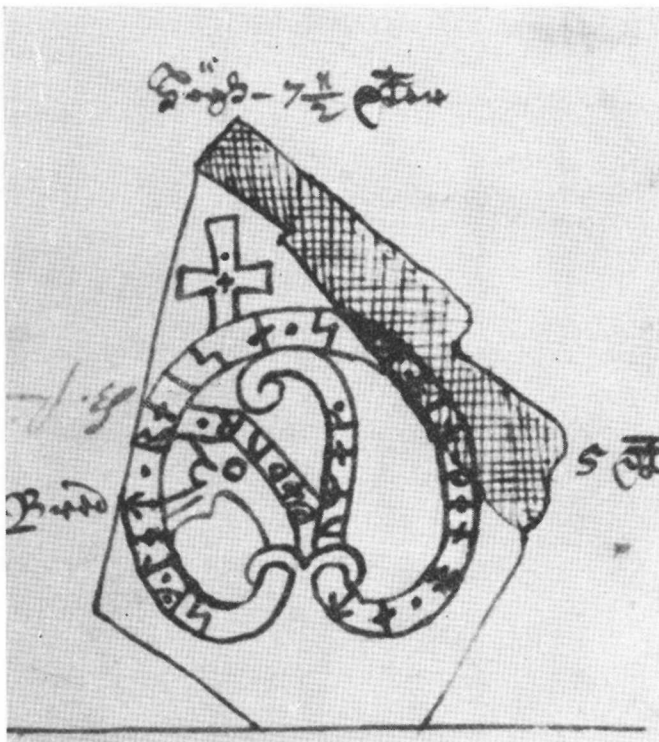

Fig. 97. U 671. Rödlunda, Häggeby sn.
Efter teckning av Aschaneus.

neder i Sädesgården, litet frå almanna vägen och teed, låg dänna R. 4. dän vij vpreste. blå grå sten. Versus occidentem. NB. 10 stegh ifrå dän andra, som efterföllier [U 672]. Nota. Emellan dässe 2 R. 4. hafuer allmunda vägen förr varit, Nu förändradt.» — I *Ransakningarna* (1667, 1672) omtalas en runsten »i gärdet» (se ovan U 670); det är säkerligen U 671 som härmed åsyftas. — Peringskiöld: »I Wästsuder gärdet finnes twenne ritade Stenar»; därefter anföras inskrifterna på U 671 och U 672. Över »Wäst» har skrivits ö; tydligen har Peringskiöld velat rätta sin uppgift till »Östsuder», d. v. s. i sydöstra gärdet. B 348: »Rödlunda», L 57: »Rödlunda by i gärdet.» — Dybeck har för-gäves sökt denna runsten, liksom de båda andra (U 670 och U 672), som enligt 1600-talskällorna skulle finnas vid Rödlunda. I *UFT* h. 1 (1871) meddelas emellertid, att stenen står »upprest på Rödlunda ås, nära Varpsundsbro». Hur den har blivit funnen, är obekant. Rödlunda hörde under Arnö i Övergrans sn, och här bodde vid denna tid den fornminnesintresserade majoren frih. H. H. von Essen († 1872 på Signildsberg,

Håtuna sn). Det förefaller sannolikt, att det är han, som har låtit flytta stenen till Varpsundet och låtit den få den mera natursköna än historiskt riktiga placering, som den numera har. Marken, där stenen står, tillhör Rödlunda, men avståndet från dess ursprungliga plats är nära 3 km.

Mörkgrå gnejs med ljusare yta och vita fläckar av kvarts. Höjd 1,10 m., bredd 0,75 m. Stenen har en spetsig topp, och ristaren har skickligt anpassat sitt mönster efter ytans form. Ett likformigt kors har blivit ställt överst, i den avsmalnande delen av ytan. Ytan är jämn, delvis vittrad, så att ristningen har blivit förstörd eller skadad. Särskilt gäller detta om första namnet, som är oläsligt.

Inskrift (med det inom [ ] supplerat efter B 348):

[ol]b]u]si · let · rai]sa · st]ain · þ]eno · at · ufak · fa]pu]r · sin ·

olbusi let reisa stein þenna at Ofæg, faður sinn.

»olbusi lät resa denna sten efter Ofeg, sin fader.»

Till läsningen: Framför 5 s, som är den första fullt säkra runan, synes nedre delen av två nära stående stavar, av vilka den högra böjer svagt inåt; säkerligen u eller r. Därframför är ytan förstörd. Endast svaga rester skymta av tre stavar. Närmast framför u har, av avståndet att döma, möjligen stått ett f. 5—6 si äro fullt säkra. Återstående delen av inskriften är också

klar. Övre delen av 17—19 **ain** har skadats. 21 **e** är tydligt stunget. 23 **o** är säkert. 29 **k** är icke stunget. Nedre delen av **bst** i 34 **r** är förstörd.

Bureus (F a 6): ... **usi lit raisa stain peno at ufek faþur sin**. — Rhezelius (F a 6): ... **sg · let · reisa · stein · peno · at umak · faþur ...** — Aschaneus (F b 18): ... **sg · let · reisa · stain · peno · at umak · faþur ...** — Hadorph och Leitz (B 348): **olbusi : let raisa · stana peno · at · ufak faþur sin**.

Det är anmärkningsvärt, att de äldre läsningarna sakna inskriftens första runor, vilket tyder på att de redan ha varit svårlästa eller förstörda. Aschaneus säger uttryckligen, att »deest principium nominis». Namnet 1—6 **olbusi** måste därför betraktas som synnerligen tvivelaktigt.

Om namnet *Ofoeigr* se U 2.

672. Rölunda, Häggeby sn.

Pl. 34.

Litteratur: B 348, L 58. J. Bureus, F a 6 s. 63 n:r 81 (Bureus' egen uppteckning), s. 181 n:r 80 (Rhezelius), F a 5 n:r 218; M. Aschaneus, F b 18 s. 253; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 205; R. Dybeck, Reseberättelse 1867, 1868; UFT h. 1 (1871), s. 56; Handlingar i ATA 1943.

Äldre avbildningar: Aschaneus, teckning; J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 348).

Runstenen står på en stor gravhög 80 m. Ö om Rölunda mangårdsbyggnad, 25 m. V om vägen Rölunda—Häggeby kyrka.

Stenen fanns enligt Bureus »Vidh Rölunda vidh Varpesund ther Konunga Griffterna [äre]» (F a 6), vid Rölunda »hos Konunga griffterna» (F a 5), enligt Rhezelius (F a 6) »I samma Giärde wid dän andre» (näml. U 671). Aschaneus: »ähn i samma giärde på löten, 10 stegh ifrå dän förre [U 671], på dän g. allmänna vägen. Svartblå sten. Versus occidentem ... NB. wid samma rölunda By äre 4 märkeliga högar, väll höga och trinda, Synes långt, af ijdel sand ihopsamkade. Nota. Vti en dere är nu i åhr 632 gräfuen en Tegell grop, af en Monuments förstörare.» Stenen har sålunda stått i Rölunda södra gårde, 10 steg från U 671 och ej långt från gravhögarna. — Också i Peringskiölds *Monumenta* finnes anteckningen om U 672, att den står »wid konungahögarne» (B 348 och L 58: »Rölunda»). — Stenen var länge försvunnen. I sin reseberättelse 1868 omtalar Dybeck, att den nyligen blivit återfunnen i jorden och rest. UFT h. 1 (1871): »Stenen upprest på en ättehög invid Rölunda by vid den väg, som leder till Sko socken.» Den nitiske fornminnesvännen frih. H. H. von Essen på Arnö hade restaurerat den stora gravhögen vid Rölunda och i samband därmed flyttat den återfunna runstenen upp på gravhögens topp.

Mörkgrå, finkornig gnejs. Höjd 1,32 m., största bredd 0,50 m. Endast högra delen av runstenen finnes bevarad. Dess ristning påminner i sin ornamentik om U 665. Även huggningen är densamma, med djupa, breda och tilljämnade linjer. De båda ristningarna äro säkert utförda av samme ristare.

21—47838. *Upplands runinskrifter.*

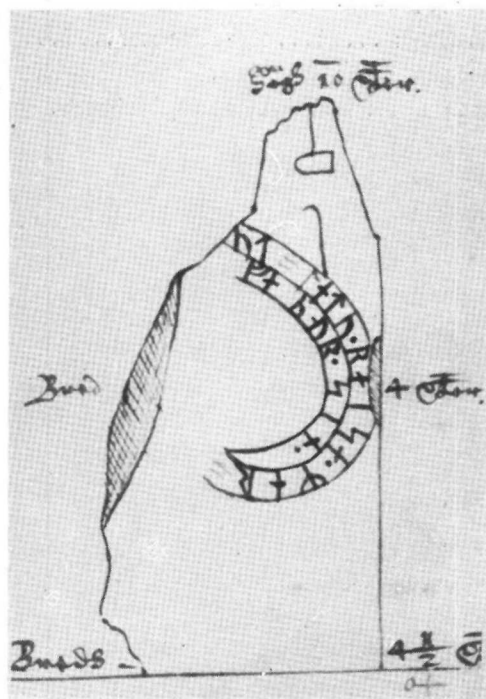

Fig. 98. U 672. Rölunda, Häggeby sn.
Efter teckning av Aschaneus.

skriften efter Bureus: »I andra gården hafver Buræus funnit ett litet stycke med desse Runor:
... lfton · auk · osk ...»

Fragmentets höjd var enligt Aschaneus 3 kvarter, dess bredd 2 kvarter.

Inskrift (enligt Aschaneus):

... lfton · auk · ok ...

... [Ha]lfdan ok ...

»... Halvdan och ...»

Till läsningen: Rhezelius' läsning överensstämmer med Aschaneus'. Bureus har ett **s** mellan **9 o** och **10 k**, sålunda **osk**.

Om namnet *Halfdan* se E. Wessén, *De nordiska folkstammarna i Beowulf* (1927), s. 46.

674. Skadevi, Häggeby sn.

Pl. 35.

Litteratur: B 345, L 53, D 1: 25. J. Bureus, Fa 6 s. 179 n:r 74 (Rhezelius), Fa 5 n:r 219, Fa 1 s. 52; M. Aschaneus, F b 18 s. 239 f.; Ransakningarna 1667—84 (1667, 1672); J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 203; UFT h. 1 (1871), s. 55, E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 81.

Äldre avbildningar: Aschaneus, teckning; J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 345); Dybeck a. a.; E. Wessén foto 1910.

Runstenen står i åkern 600 m. SSÖ om Skadevi mangårdsbyggnad, 350 m. NV om runstenarna vid Galgbacken (U 676 och 677), 150 m. SV om landsvägen till Skokloster. Ristningsytan vetter åt N. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Sigtuna».

Runstenen var, liksom flertalet av runstenarna i Häggeby socken, känd redan av Bureus och hans samtida. Den stod enligt Rhezelius (Fa 6) »Vti Skadewijks giärde», enligt Bureus (Fa 5) vid »Skadewijk». Aschaneus har följande uppgifter: »Vthi Skadewijks (: och iche skadewij:) gärde, i åkren, rödlätt R. 4. Wacker, släter. war half öfuerholder mäd små åker sten ... nu rensadt. I rågången emellan skadewijk och wijkwlfse. Versus orient.» — I *Ransakningarna* (1667 och 1672) meddelas, att »i andra Wijksiö gärdet» finnas tre runstenar; det är uppenbarligen U 674, 676 och 677 som avses. — Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »Wijksiö gamla gärde nu i Skadevi äng vid vintervägen» (B 345: »Vicksjö Gärde», L 53: »Wiksjö gärde in i Skedvi äng»). — Dybeck: »Gården Skadevi finns icke mer. Dess egor äro lagde till Viksjö, hvars ofvan nämnda gärde [se nedan U 676] nu äfven omfattar Skadevi åkermark. Runstenen står nära en stenig höjdsträcka nordvest från Galgbacken.» I *UFT* h. 1 (1871) anges platsen »I Skadevi äng», och den felaktiga uppgiften hos Dybeck rättas: »D. säger, att Skadevi finnes ej mer, utan är förlagdt under Viksjö; detta är misstag, emedan tvärtom Skadevi finnes kvar och Viksjö är förlagdt derunder.» Beskrivningen till Geologiska kartbladet »Sigtuna» (1865): »vid en höjd NV från Galgbacken, en halfliggande.»

Röd, rätt grovkornig granit med pegmatityta. Höjd 1,30 m., bredd 1,07 m. Ytan är slät, knottrig av kvartskrystaller. Upptill på h. sidan är ett stycke avslaget. Skadan fanns icke på Aschaneus' tid, men väl då Hadorph några årtionden senare granskade stenen. Ristningen är djup och tydlig. Alla runor äro fullt säkra.

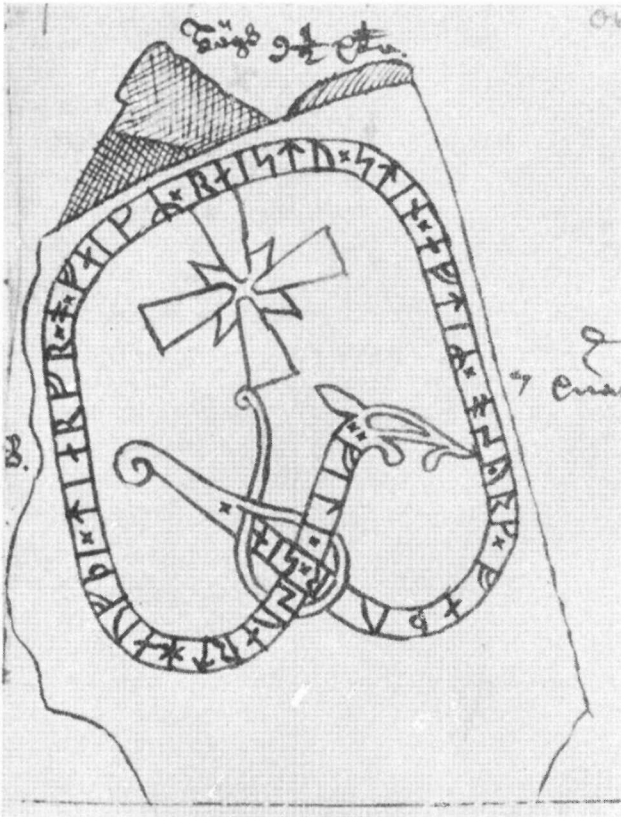

Fig. 100. U 674. Skadevi, Häggeby sn.
Efter teckning av Aschaneus.

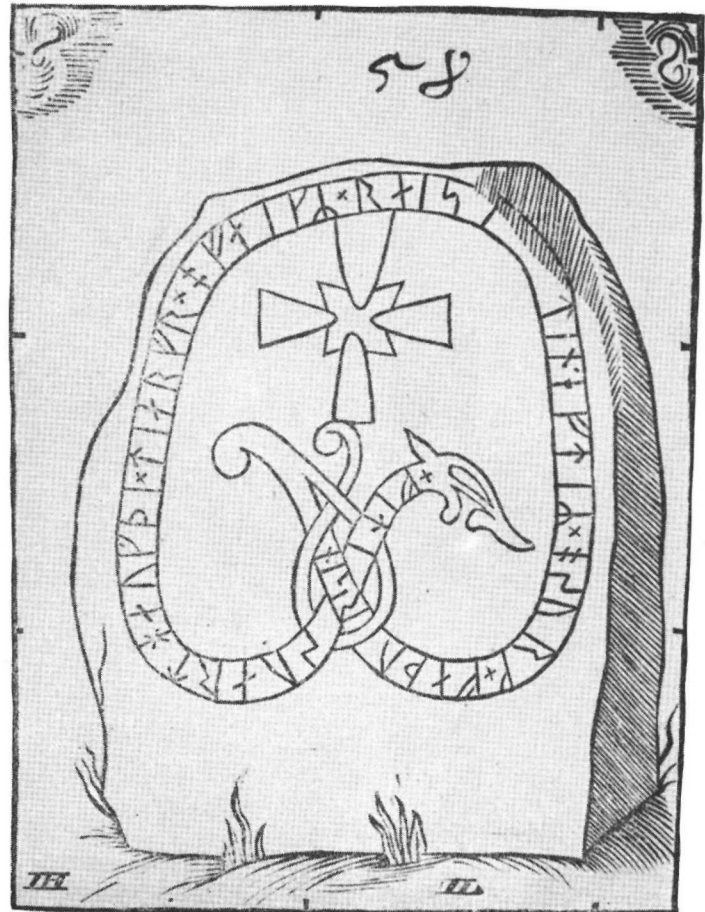

Fig. 101. U 674. Skadevi, Häggeby sn.
Efter B 345.

Inskrift (med det inom [ ] supplerat efter Aschaneus):

+ fili × suarthaufpi × tiarfr × ofaikr × rais[ ]tu × st[ ]in × eftir × osurk × faður sin +

fili, Svarthauði, Djarfr, Ofveigr raistu stein eftir osurk, faður sinn.

»fili, Svarthövde, Djärv, Ofeg reste stenen efter osurk, sin fader.»

Till läsningen: 3 l är tydligt, icke t eller u. 26 k är icke stunget. Av r. 32 finns endast hst:s nedre del i behåll. Framför 35 i finns nedre delen av två hst kvar. 38 e är tydligt stunget. 45 u och 47 k äro icke stungna. Alla runorna i namnet 43—47 osurk äro fullt säkra. Intet sk efter 52 r.

Rhezelius (F a 6): 1—4 fili, 22—27 o + faikr, 28—37 raistu × stin, 38 a, 43—47 osyrk; sk efter 52 r.
— Aschaneus (F b 18): 1—4 fili, 22—27 o × faikr, 28—37 raistu × stin, 38 a, 43—47 osyrk; sk efter 52 r. — Hadorph och Leitz (B 345): 1—4 fiti, 28—37 rais-... tin, 38 e, 43—47 osurk; intet sk efter 4 i, 52 r, 55 n. — Dybeck: 1—4 fiui, 43—47 osurk; sk efter 52 r.

Fyra bröder ha rest en minnessten efter sin fader. Av inskriftens fem namn äro tre lätt-tolkade och välkända: Om Svarthauði se U 52 och E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 72. Om

Diarfr se U 70, om *Ofeigr* U 2. — Ett mansnamn **fili** är f. ö. okänt. Det förefaller närmast vara av hypokoristisk typ: *Fili* eller *Filli*. *Fili* (och *Heptifili*) förekommer i Eddan bland namn på dvärgar. — Namnet **osurk** (ack.) är känt från ännu en uppländsk inskrift, U 742, här tecknat **usyrk** (ack.). Det synes icke vara belagt i andra forntida eller medeltida källor och har sålunda varit ovanligt. I båda inskriftsbeläggen är läsningen otvivelaktig, vilket är av avgörande vikt för namnets tolkning. Det är säkerligen sammansatt med negationsprefixet *o-* och är sålunda ett mansnamn av samma typ som *Ofeigr*, *Onæmr*, *Osnikinn*, *Otryggr*, *Opvaginn*, isl. *Óblauðr*, *Óspakr* m. fl. Efterleden bör i så fall vara ett adjektiv. Något adjektiv **syrkr* eller **syrgr* är emellertid icke känt. Ett runsv. *osyrgr* skulle kunna vara bildat till *sorg*, f. 'sorg, omsorg' på samma sätt som isl. *vænn* 'vacker (eg. som ger gott hopp)' till *ván*, f. 'hopp, utsikt', *skyldr* 'skyldig' till *skuld*, f. 'skuld', *einhendr* 'enhändig' till *hönd*, f. 'hand' m. fl. Namnet *Osyrggr* skulle i så fall betyda 'den obekymrade, den glade'.

Ristningen är utförd av en såväl tekniskt som konstnärligt skicklig ristare. Icke utan skäl upptager Brate den bland ristningar, som han tillskriver Fot. Den påminner i hög grad om sådana av Fot utförda verk som U 255, 267, 269.

675. Skadevi, Häggeby sn.

Litteratur: D 1:27. UFT h. 1 (1871), s. 56.

Avbildning: Dybeck a. a.

Ett fragment av en runsten fanns enligt Dybeck (1860) liggande på den höjd, i vars närhet U 674 stod rest. I *UFT* h. 1 (1871) meddelas, att »frih. von Essen, som önskat besörja denna stens uppresning till bättre förvaring, har förgäfvets eftersökt honom». Ej heller vid senare efterforskningar (1941, 1948) har man lyckats påträffa stenen.

Stenen var avslagen både upptill och nedtill. Fragmentets storlek var ungefär i höjd 0,95 m., i bredd 0,95 m.

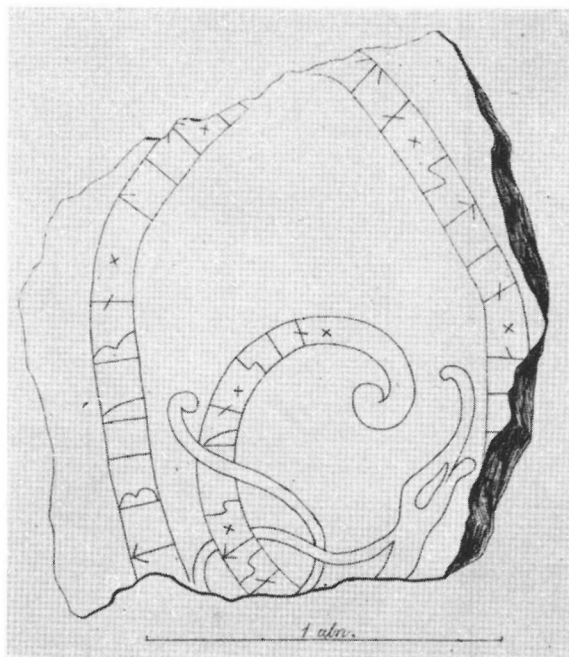

Fig. 102. U 675. Skadevi, Häggeby sn. Efter D 1: 27.

Inskrift:

... tbiurn × lit × -... ta × stin × a -... ast × sun × sin ×
           5   10   15   20   25

... -biorn let [re]tta stæin ... -[f]ast, sun sinn.

»... -björn lät resa stenen [efter] ... -fast, sin son.»

Inskriftens båda namn äro endast delvis i behåll. Faderns namn har slutat på *-biorn*; möjligen har det, såsom Dybeck förmodar, varit *Fastbiorn*. Sonen har haft ett namn med efterleden *-fastr*.

676. Viksjö, Häggeby sn.

Pl. 36.

Litteratur: B 350, L 51, D 1: 23. J. Bureus, Fa 6 s. 58 n:r 79 (Bureus' egen uppteckning), s. 179 n:r 73 (Rhezelius), Fa 10: 2 n:r 36 b, Fa 5 n:r 220, 486, Fa 1 s. 52; M. Aschaneus, F b 18 s. 237 f.; Ransakningarna 1667—84 (1667, 1672); J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 203; P. Elvius och J. Arenius, De Fierdhundria (diss. 1717), s. 106; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 463, 2, s. 492; R. Dybeck, Reseberättelse 1859; UFT h. 1 (1871), s. 55; E. Brate och S. Bugge, Runverser (ATS 10: 1), s. 28 f.; C. Marstrander i Festskrift til O. Broch (1947), s. 138.

Äldre avbildningar: Bureus, teckning (Fa 10: 2 och Fa 5), kopparstick stucket av A. Lampadius (Fa 10: 2, F f 6); Aschaneus, teckning (F b 18); J. Hadorph och J. Leitz, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 350); Dybeck a. a.

Stenen står V om vägen Häggeby—Skokloster, 1 km. NV om Viksjö och 1 km. S om Skadevi, ett par meter från själva vägbanan, 10 m. N om den lilla avtagsvägen till Tallbacken och 30 m. N om U 677. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Sigtuna».

Runstenen var känd redan av Bureus och hans medhjälpare. Den stod enligt Bureus »I Wijkulfsiö gårde i Ägby Sokn» (Fa 6), »På Wijkulfsiö gårde i Hæggeby Sokn» (Fa 10: 2), »Wijkulfsiö» (Fa 5), enligt Rhezelius (Fa 6) »Mitt i Wijkusa gårde». Aschaneus lämnar (F b 18) följande uppgifter: »Mitt i Wijkusa gårde, widh vägen, stor, släter gråsten. Versus Meridiem. NB. Jordan war stycke på stenen öfver figur och skriff, nu vpgräfuin. Vid dänne sten i Backan många murgriffter: där ibland $\text{H}|\text{R}|\text{L}|\text{H}$ graff, ännu, i Nampnet.» Sedan han meddelat inskriftens lydelse, tillfogar Aschaneus: »NB. Här af heter byn rätt Wijkulfsa som här står, Och eij Wijkusa, som nu sägz.» — Viksjö-stenen var en av de två runstenar, som Bureus år 1602 hade låtit Abraham Lampadius gravera i koppar för det då planerade arbetet om svenska runinskrifter (H. Schüek, *Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien* 1, 1932, s. 59; E. Svärdström, *Johannes Bureus' arbeten om svenska runinskrifter*, 1936, s. 11). Under teckningen i det handskrivna exemplaret (Fa 10: 2) har Bureus antecknat: »Efter denna Ritningen är utstuckit ded som står yterst här i boken fastlimad.» På bakpärmens insida är också kopparsticket fastklistrat. Ett bättre bevarat exemplar av kopparsticket finnes i Kungl. Bibliotekets samling av Bureus' kopparstick (F f 6); det har med Bureus' hand påskriften: »Abraham Lamp. fecit.»

I *Ransakningarna* (1667 och 1672) meddelas, att »i andra Wijkulfsiö gårdet» finnas tre runstenar; utom U 676 och 677 är det tydligen också U 674 som avses. Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »Wicksiö gårde Egby sochn» (B 350 och L 51: »Viksjö gårde»). O. Celsius, som fått inskriften meddelad »af Dn. Mart. Kiærulf 16 jan. 1730», anger som plats: »Häggeby Sochn och Hæggeby by.» — Dybeck meddelar: »Nästan midt i Viksjö norra gårde är en höjd, Galgbacken kallad, öfver hvars vestra sluttning vägen mellan Hæggeby och Skogkloster löper. Grafkullar finnas å höjden och runstenen står i åkern vester om vägen. Han är mycket nedsjunken i jorden, som nu täcker en stor del af nedre slingkretsen.» Beskrivningen till Geo-

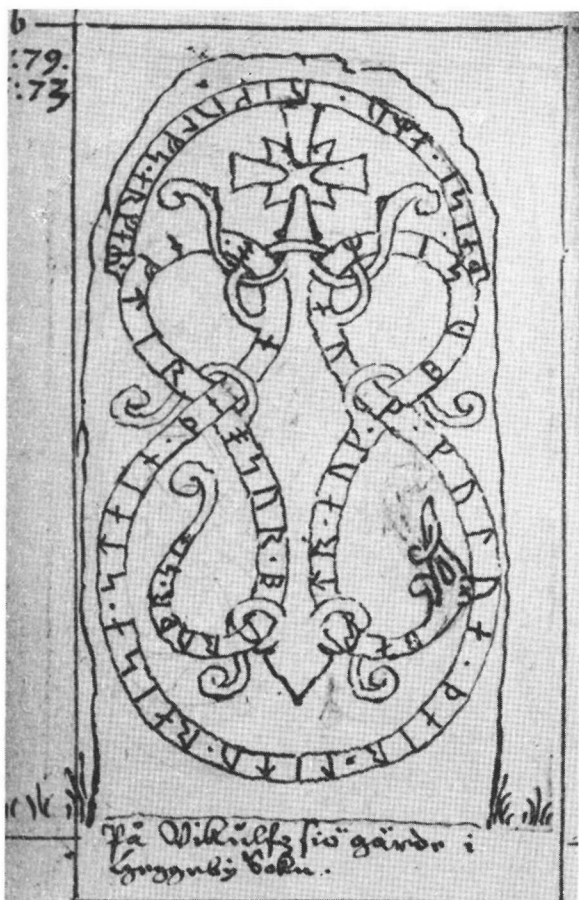

Fig. 103. U 676. Viksjö, Häggeby sn.
Efter teckning av Bureus (F a 10: 2).

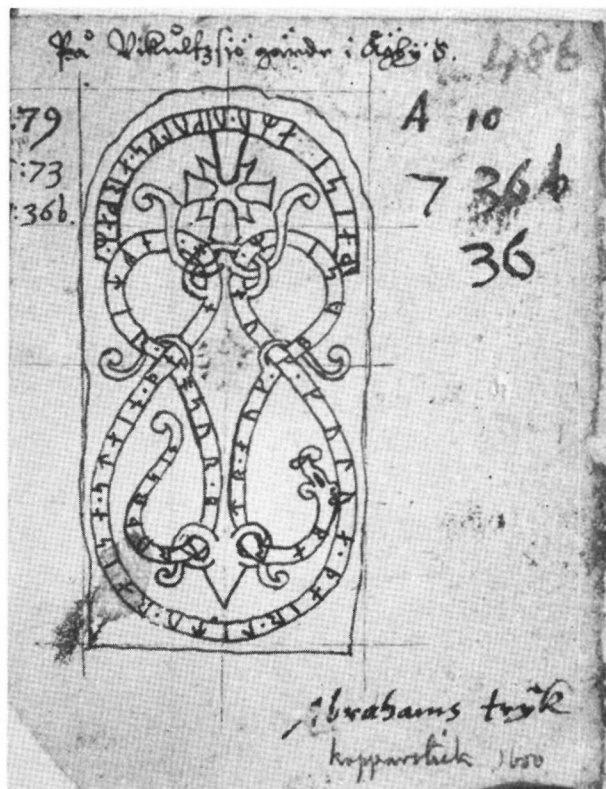

Fig. 104. U 676. Viksjö, Häggeby sn.
Efter teckning av Bureus (F a 5).

logiska kartbladet »Sigtuna» (1865): »SO från Skadevi, V om landsvägen invid Galgbacken, tvenne stående» (U 676 och U 677). Stenen restes på samma plats år 1943.

Grå, finkornig basisk gnejsgranit. Höjd 2,35 m., bredd 1,05 m. Ytan är tämligen jämn och slät. Ristningen är tydlig och överallt väl bevarad. Karakteristiskt är, att runorna ofta äro huggna med smalare linjer än ramarna.

Inskrift:

· **bartr** · **auk** · **bysir** · **auk** · **kulua** · **þair** · **letu** · **raisa** · **stain** · **þeno** · **effir** · **osur** · **buruþr** · **sin**
           5   10   15   20   25   30   35   40   45   50   55   60
þaisi · **varu** · **uikulfs** · **arfar** ·
           65   70   75   80

*Biartr(?) ok Bysir(?) ok Kylfa(?) þeir letu raisa stein þenna æftir Assur, broður sinn.
 Þæisi varu Vikulfs arfar.*

»Bjärt och Bysir och Kylfa de läto resa denna sten efter Assur, sin broder. Dessa voro Vikulvs arvingar.»

Till läsningen: Nedre delen av hst i 1 **b** är borta. Hela runan är svag. Alla runorna i namnen 1—5 **bartr** och 9—13 **bysir** äro säkra. 10 **y** är stunget. 17 **k** och 18 **u** äro icke stungna.

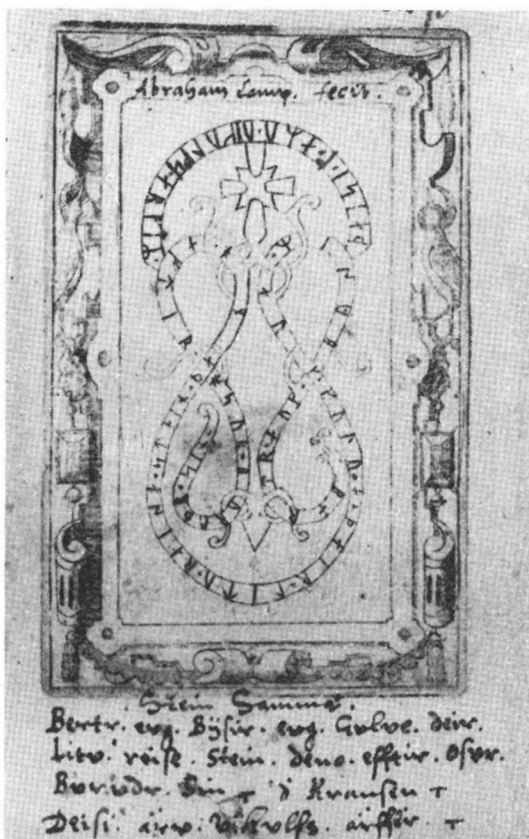

Fig. 105. U 676. Viksjö, Häggeby sn.
Efter kopparstick av Abraham Lamprecht.

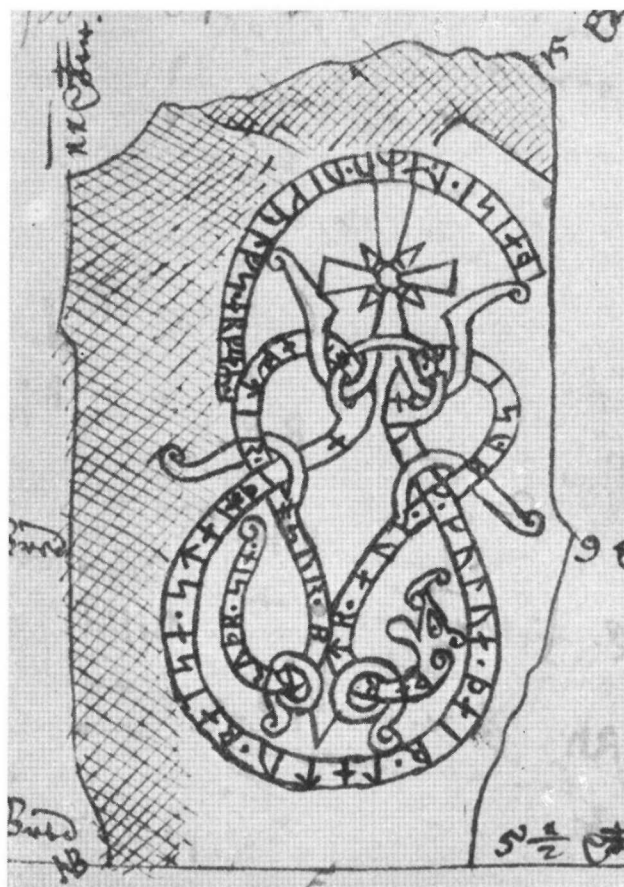

Fig. 106. U 676. Viksjö, Häggeby sn.
Efter teckning av Aschaneus.

20 **u** står direkt på en ornamentslinje som hör till rundjurets huvud, men är utan tvivel avsett som en runa, ej ett ornament. 27 **e** är säkert stunget; likaså 41 och 44 **e**. Intet sk efter 61 **n** eller före 62 **þ**. Snett över r. 66 går en fördjupning, som liknar **bst** i **n**; sannolikt är den dock icke huggen. Runan torde böra uppfattas som **i**. **Bst** i 67 **u** är skadad. Runan torde dock kunna betraktas som säker.

Bureus (F a 10: 2): **bartr · auk · bysira auk · kulua · þair · litu · raisa · stain · þeno · eftir osur · buruþr · sin þaisi · aru · uikulfs · arfar**. Framför 68 **a** har Bureus lämnat plats för en runa; 67 **u** har tydligen redan varit så skadad, att den svårigen kunde läsas. Kopparsticket har obetydliga avvikelser: 41 **a**, 44 **a**, 81 **i**. I Bureus' anteckningsbok F a 6 slutar inskriften med 61 **n**. Den senare delen finnes icke med. — Aschaneus (F b 18): **bartr · auk · bysira · auk · kulua · þair · letu · raisa · stain · þino eftir · osur · buruþr · sin · þaisi · i · aru · uikulfs · arfar**. Härmed överensstämmer fullständigt Rhezelius' läsning (F a 6), som troligen endast är en avskrift av Aschaneus'. — Hadorph och Leitz (B 350): **· bartr · auk · busira · auk · kulua · þair · litu · raisa · stain þeno · iftir osur · buruþr · sin · þaisi · uaru · uikulfs arfar**. — O. Celsius (efter läsning av M. Kiærulf): 1—5 **biartr**, 9—13 **bysl**, 27 **i**, 41 **i**, 44 **a**, 53—58 **bruþr**, 66 **i**, 67—82 **uaru · uinupfs · arfa**. — Dybeck: 1—5 **bartr**, 9—13 **busir**, 17—21 **kulua**, 27 **i**, 41 **e**, 66 **i**, 67 **u**.

Inskriften börjar med tre namn. De äro alla tydligt hnggna. Om läsningen kan därför icke råda något tvivel. Emellertid äro namnen allesammans säregna och svårtolkade. De äro enledade, det första enstavigt, de båda andra tvåstaviga. 1—5 **bartr** återger väl snarast ett *Biartr*, med en **i**-runa uteglömd efter 1 **b**. Ett sådant namn synes visserligen icke vara belagt på östnordiskt

område, men det är säkert styrkt från Norge (Lind), både som egentligt mansnamn och som binamn, vilket givetvis är det ursprungliga (adj. *biartr* 'ljus'). Detta förefaller rimligare än att **bartr** (i st. f. **barþr**) skulle återge mansnamnet *Bárðr*, såsom S. Bugge föreslagit; **t** förekommer visserligen någon gång i stället för **p** som tecken för frikativa, men avgjort sällan. Och det finns ingen anledning att vänta det här. Alternativt tänker sig Bugge **bartr** som »graphisk Omsättning för **bratr**»; detta skulle kunna återge ett *Brattr* eller *Brandr*. C. Säve (i *UFT* h. 1) föreslår »Brand eller Bard?» — Något namn som kan direkt motsvara 9—13 **bysir** är annars icke känt. Runan **y** kan vara tecken för *y* eller *ø*; *s*-ljudet kan vara långt eller kort. **bysir** är ganska tydligt nominativen av en *ia*-stam. Mansnamn bildade på detta sätt äro icke ovanliga: *Ópir*, *Grettir*, *Styrmir*, *Hildir*, *Birgir*, *Sverkir* o. s. v. Såsom Bugge framhållit (*Runverser*, s. 29 not), växlar ibland *ia*-stam och *an*-stam, t. ex. **balir** L 1006 och **bali**, isl. *Vilir* och *Vili*, *Skylir* och *Skúli* (Lind, sp. 927), *Hyltir* och *Holti*, *Gylfir* och *Gylfi*. Jfr även Ad. Noreen, *Altschwedische Grammatik* (1904), s. 296 (§ 395 Anm. 1). **bysir** skulle då kunna vara en sidoförm till runsv. *Bosi*. Om detta namn se Sm 6, U 616. Måhända är **bysir** samma namn som fsv. fda. *Böse*. — Mest oklart är det tredje namnet, 17—21 **kulua**. Trots formen på *-a* är det sannolikt ett mansnamn; härpå tyder den omedelbart följande pronomenformen **pair** (icke **pau**, såsom man skulle ha väntat, om ett av namnen varit kvinnonamn). Det bör då vara ett appellativum, brukat som binamn (och senare eventuellt som verkligt mansnamn), sålunda typen *Orøkia*, *Sturla* o. s. v. Något ord, som skulle kunna svara mot skriftformen **kulua**, är emellertid icke känt. Man skulle tveksamt kunna föreslå fsv. *kylva*, *kølva*, f. 'klubba' (isl. *kylfa*), men detta ord är bildat på isl. *kolfr* m. 'kolv, klump' och har *þ*-bjud, icke *y*-ljud, i stammen. Man skulle sålunda vänta ett **kulfa** (*kylfa*) och måste följaktligen antaga en felristning. Jfr i samma inskrift **arfar**. Ett **kulua** kan naturligtvis återges *Gylva*, såsom Brate gör (*Runverser*, s. 29), men ett sådant namn är helt okänt och förblir ett löst antagande. Om namnet *Gylfi* (*Gylfir*) se Lind, *Norsk-isländska dopnamn*, sp. 430.

Om namnet *Assurr* se U 276. — Faderns namn, som förekommer i genitiven **uikulfs**, kan ha varit *Vikulfr* eller *Vigulfr*. Båda dessa namn synas ha varit ovanliga. *Vikulfr* är överhuvud taget icke känt från annat håll. Vad *Vigulfr* angår, finns i runinskrifterna endast ett säkert belegg, från en numera förkommen runsten, D 1: 136 Tibble, Balingsta sn (jfr också U 324). Från medeltiden finnas några få belegg i Sverige (Lundgren—Brate) och Norge (Lind). I Danmark tycks namnet vara okänt.

Om namnet *Assurr* se U 276. — Faderns namn, som förekommer i genitiven **uikulfs**, kan ha varit *Vikulfr* eller *Vigulfr*. Båda dessa namn synas ha varit ovanliga. *Vikulfr* är överhuvud taget icke känt från annat håll. Vad *Vigulfr* angår, finns i runinskrifterna endast ett säkert belegg, från en numera förkommen runsten, D 1: 136 Tibble, Balingsta sn (jfr också U 324). Från medeltiden finnas några få belegg i Sverige (Lundgren—Brate) och Norge (Lind). I Danmark tycks namnet vara okänt.

22—47838. *Upplands runinskrifter*.

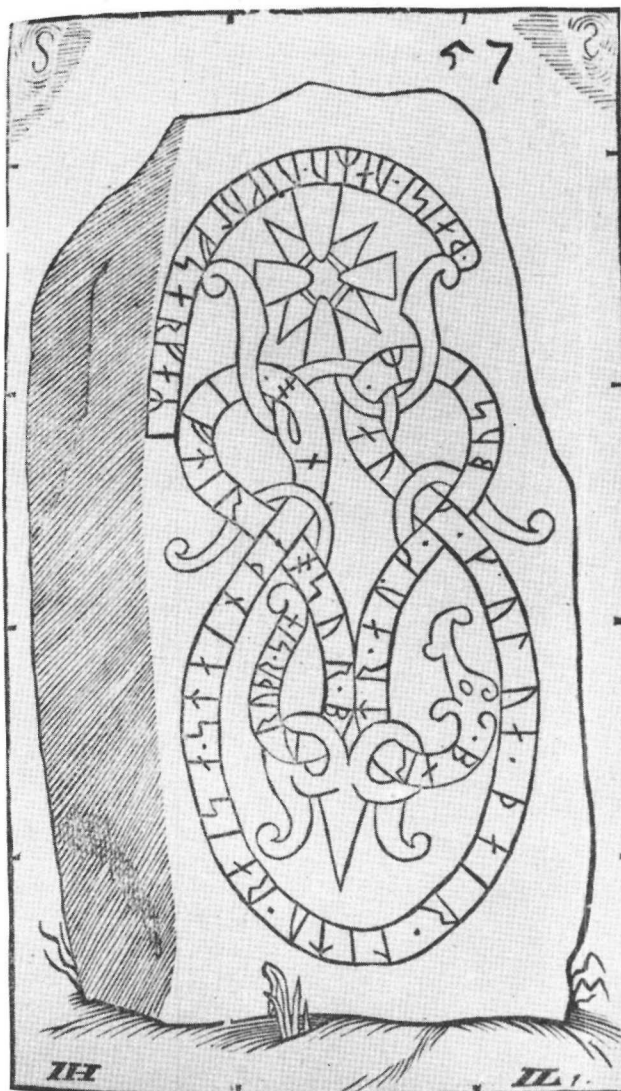

Fig. 107. U 676. Viksjö, Häggeby sn. Efter B 350.

Ordet *arfi*, pl. *arfar* har givetvis ungefär samma innebörd som *sunr*, pl. *synir*. Jfr bland runinskrifterna U 259, 354, 524, 579 m. fl. Men det är ju sannolikt, att sönerna, som ha rest den präktiga minnesvården över sin fader, uttryckligen ha velat framhålla dess förbindelse med arvet. De ha velat kungöra, att de äro Vikulvs legitima arvingar, och de ha samtidigt fullgjort en plikt gentemot den dödes minne, som åvilade dem såsom hans arvingar. U 676 är då närmast att jämföra med U 236 och 237. — Redan Aschaneus och Bureus ha satt namnet **uikuifs** (gen.) på stenen i samband med gårdens namn. Den bör rätteligen heta Vikulfsa, Vikulfsjö, icke Vikusa, »såsom nu säges». Namnet på byn Viksjö i Häggeby sn är rätt väl belagt i äldre källor: *in vikursedhi* 1296 SD 2, s. 206 avskr., *in vikursætrum* 1285—1317 ib. s. 697 avskr., *in vikursætrum* 1315 SD 3, s. 210 orig., *in wycursætrum* 1315 ib. s. 211 orig., *in Wikulsætre* 1349 SD 6, s. 97 orig., *i Wikulsæter* 1404 SD ns 1, s. 377 orig., *i Wikusæther* 1439 Sv. medeltidsregister 1434—41, s. 295 orig., *i Wikusæthrom* 1439 ib. s. 295 avskr., *vikulsætræ* 1489 (F. Hedblom, *De svenska ortnamnen på säter*, 1945, s. 61, not). Att förleden i detta namn är mansnamnet *Vikulf*, antages i Lundgrens och Brates namnordbok, och Folke Hedblom — som icke tycks ha observerat runinskriften — nämner i sin avhandling om ortnamnen på *-säter* (s. 207) Viksjö bland de två å tre på 1200-talet belagda *säter*-namn, som med sannolikhet innehålla personnamn. Icke minst med hänsyn därtill, att namnet Vikulv är så sällsynt, måste det anses ytterst sannolikt, att gården är uppkallad just efter den man, som nämnes i runinskriften, och att det alltså är han, som har grundat och från början har ägt sätern.

Carl Marstrand har framhållit (*Festskrift til professor O. Broch*, s. 138), att då det i den tillagda meningen brukas pronomenet **paisi** (icke **pain**) beror det på »at hensikten er at poentere at også den døde Ossur var blant Vigulvs arvinger». Formen **paisi** är språkhistoriskt intressant. Den har uppkommit ur *þæi-si* (till got. *þai*), eller ur *þæin-si*, med assimilation av *rs*. Jfr **pair** : **si** Sö 169, **pirsi** Sö 346.

U 676 är en ganska skickligt utförd ristning, av en okänd ristare, vars stil och teknik man tycker sig känna igen på en del andra runstenar i trakten: U 459, 630, 646, 653, 667. Han påminner mycket om den Arbjörn, som har signerat U 652 och de tyvärr ej längre bevarade U 682 och U 688. Möjligen är han i själva verket identisk med denne. Om denna sammanställning är riktig, torde U 676 kunna betraktas som Arbjörns duktigaste och mest representativa verk.

677. Viksjö, Häggeby sn.

Pl. 36.

Litteratur: B 352, L 52, D 1: 24. M. Aschaneus, F b 18 s. 235; Ransakningarna 1667—84 (1667, 1672); J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 204; UFT h. 1 (1871), s. 55.

Äldre avbildningar: Aschaneus, teckning; J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 352); Dybeck a. a.

Runstenen står på västra sidan av vägen Häggeby—Skokloster, omkr. 30 m. S om U 676. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Sigtuna».

Runstenen har säkerligen varit känd av Bureus. Att inskriften icke har blivit upptagen i hans samlingar, beror nog på att den var så skadad och svårläst. M. Aschaneus har emellertid gjort en teckning av stenen med konturerna av runslingan, ehuru utan inskrift. Han lämnar följande uppgift: »I Wikusa Giärdet står denna efterföljande R|N|t|t|t|t|t.» — Om *Ransakningarna* se ovan U 676. Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »Wijksiö gärde» (B 352 och L 52: »Wiksjö gärde»). — Dybeck: »Stenen står några famnar söder om föregående [U 676] invid väggkanten. Ristningen är svårt skadad.»

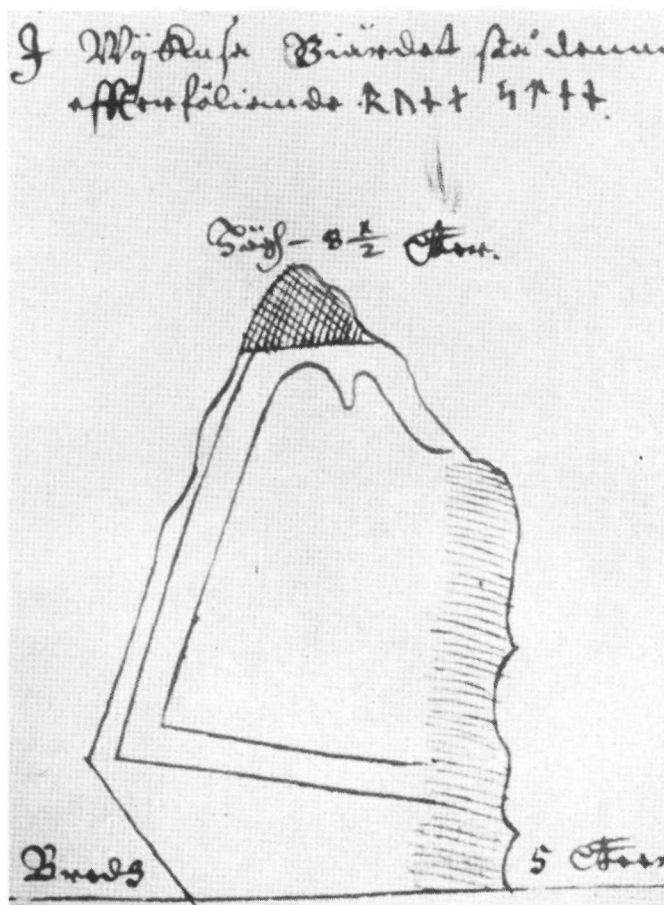

Fig. 108. U 677. Viksjö, Häggeby sn.
Efter teckning av Aschaneus.

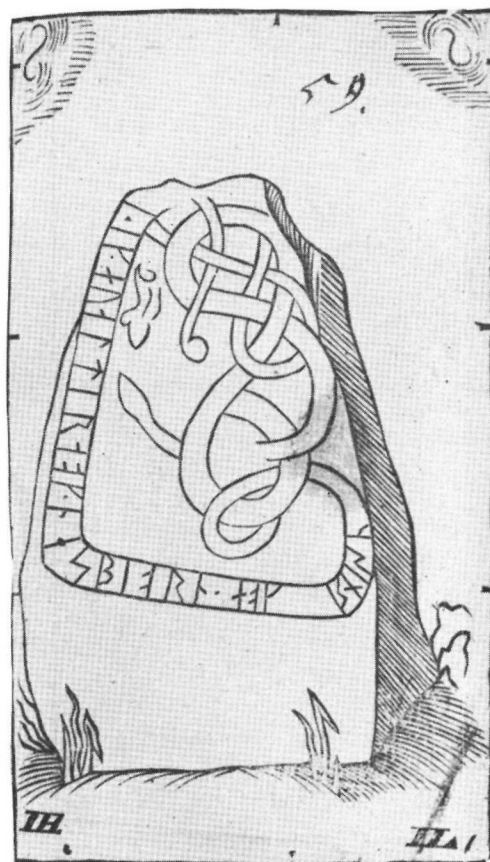

Fig. 109. U 677. Viksjö, Häggeby sn.
Efter B 352.

Gnejsgranit, med inslag av hård kvartspegmatit, som i hög grad har försvårat ristningen. Höjd (över nuvarande marken) 0,93 m., bredd nedtill 0,77 m. Stenen är endast ett fragment. Den är avslagen upptill och på h. sidan. Ungefär halva runslingan, som förefaller ha löpt runt stenens ytterkanter, har gått förlorad. Ytan är mycket ojämn. Ristningen är ej särdeles djup och delvis svår att följa.

Inskrift:

... - ok - ualtar aok × nesbiorn · aok ... a ... su ...

5 10 15 20 25

... ok Næsbiorn ok ...

»... och Näsbiörn och ...»

Till läsningen: Framför 2 o kan endast spåras övre delen av en hst. 2 o kan på grund av ytans skrovlighet icke sägas vara fullt säkert. Av r. 4 synes ett tydligt hugget, snett streck, liknande en a-bst. Bst i 9 a är fullt säker. Intet sk kan spåras efter 10 r. 15 e är säkert stunget.

Hadorph och Leitz (B 352): ... i × ikaualtir aok · nesbiorn · aok ... raisu. — Dybeck: - · ik - ualtir aok · nesbiorn · a ... - -.

Om namnet *Næsbiorn* se Sö 356.

678. Skoklosters kyrka.

Pl. 37, 38.

Litteratur: B 314, L 1550, D 1: 34. J. Bureus, Runakänslanäs lärspan (1599), Fa 6 s. 52 n:r 51 (Bureus' egen uppteckning), Fa 10: 2 n:r 3, Fa 5 n:r 320, Fa 1 s. 72; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 239; P. Elvius och J. Arenius, De Fierdhundria (diss. 1717), s. 106; E. Alstrin och M. Celsius, Monasterium Sko (diss. 1728), s. 4; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 464; C. Fr. Rothlieb, Beskrifning öfver Skokloster (1819), s. 36; R. Dybeck, Skogboland, eller Skokloster Socken (i: Runa 1843), s. 57, Reseberättelse 1860, 1865 (ATA); J. A. Kjellman-Göranson, Sko socken (1860), s. 9; UFT h. 16 (1894), s. 79; H. Hildebrand, Minne af riksantikvarien Joh. Bureus (1908), s. 171 f. (även i Svenska Akademiens handlingar 1908, s. 227 f.); O. v. Friesen, Upplands runstenar (1913), s. 54 f., Runenschrift (i: Hoops Reallexikon 4, 1918), s. 40, Runorna (Nordisk kultur bd 6, 1933), s. 217, Anteckningar 1903 (UUB); E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 79; Lis Jacobsen, Eggjum-stenen (1931), s. 106 f.; B. Almgren, Runstenen vid Skokloster, en bildsten från Vendeltid (i: Uppländsk bygd, 1940, s. 155 f.); B. Nerman i Fornvännen 1947, s. 121, 126.

Äldre avbildningar: Bureus, kopparstick (1599; även i Fa 10: 2 och Fa 5); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 314); Dybeck a. a.; v. Friesen foto 1903 (UUB; reproducerad bl. a. i Upplands runstenar, s. 54, 55, Hoops Reallexikon 4, s. 41, I. Flodström, Sveriges folk, 1918, s. 227, Runorna, 1933, s. 218); B. Almgren foto 1939 (repr. i Uppländsk bygd, 1940, s. 161, 162; Fornvännen 1947, s. 122, 123).

Runstenen står rest på en liten kulle, 10 m. Ö. om kyrkans korgavel. Den är ristad på två sidor; på den ena (A), som är vänd mot norr, med runinskrift, kors och ryttarbild, på den andra (B), som är vänd mot söder, med ryttarbild inom en ram utan runor.

Runstensens framsida (A), var känd redan av Bureus och finnes avbildad på hans stora kopparstick *Runakänslanäs lärspan* 1599. Tyvärr är den teckning, som legat till grund för kopparsticket, icke bevarad. I Bureus' skissbok (Fa 10: 2), där kopparsticket från 1599 är inklustrat, finnes anteckningen: »skal göras tvar och intet snedh»; meningen är, att i den tryckta samling, som Bureus planerade, skulle stenen avbildas sedd rätt framifrån och icke i snett perspektiv, såsom på kopparsticket var fallet. Platsen säges vara »Vti Skoklösters Dörr» (Fa 10: 2), »i Sko i Klösterdören» (Fa 6), »Skog S. Klöster kyrkedör» (Fa 5). Bureus hade, såsom längre fram närmare skall omtalas, personligen ett stort intresse för Skokloster-stenen, därför att han i Tord och hans söner, som omtalas i inskriften, trodde sig finna forntida medlemmar av den berömda och vittgrenade Bure-släkten, som han själv tillhörde.

Också i *Ransakningarna* meddelas, att en runsten finnes »i Kyrkiodören». Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »Skoo kyrkedör» (B 314: »Kyrko-dörr», L 1550: »Håbo h:d, Skoklosters kyrkodörr»). Överst på sidan finnes anteckningen: »Mitt för westra Kyrkiodören ligger en gammal Runesteen.» Och i den föregående utförliga beskrivningen av kyrkan: »I Wester Kyrkiodören ligger en gamal Runesteen med en Riddare til hest, såsom Jarlar och förstar pläga låta afsättia sig.» — Olof Celsius, som själv avtecknade inskriften den 9 juni 1727, anger platsen: »SkogKlöster vid Kyrkiodören.» Året därpå (1728) disputerade hans son Magnus Celsius (sedermera Magnus v. Celse) på en avhandling om klostret i Sko; han omnämner där i förbigående runstenen »ad januam templi Scogensis».

Runstenen låg kvar på sin plats i kyrkgolvet mittför kyrkdörren till år 1860. Den omtalas i korthet i de beskrivningar över Skokloster, som utkommo under 1800-talet. Rothlieb (1819) meddelar följande: »Slutligen må nämnas at här i Kyrkan, vid stora dörren ligger en aflång temligen väl jemnad sten, som förmenas vara en Runsten; men är omvänd med inskriften neråt, at rätta förhållandet ej kan uplysas. På den upvända sidan är en man til häst, med hjälm på hufvudet och lans i handen . . . Om denna sten är en Runsten; så hör han säkert til dem, som ristades efter Christendomens införande, så väl i anseende til personen för hvilken den skall vara ristad, som i anseende dertil at de äldre Runstenar äga merendels, med några få undantag, inga andra figurer än Runorna och ormslingorna, hvarförutan stenens jemna och välformade utseende

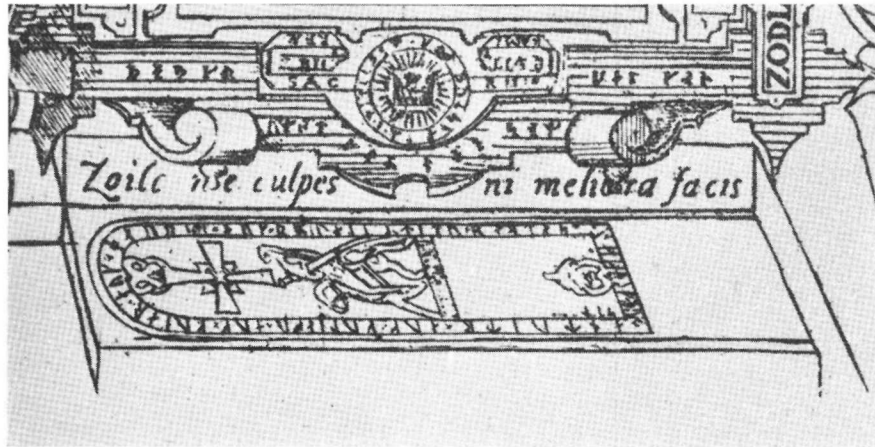

Fig. 110. U 678. Skoklosters kyrka. Efter kopparstiek av Bureus (1599).

gifver til och med anledning at tvifla om det är någon Runsten.» — Kjellman-Göranson (1860): »Straxt vid ingången i kyrkan genom vestra porten trampar man på en stor flat sten, hvilken på sin uppåt vända sida har en djup ristning af en riddare till häst, beväpnad med lans, omsluten af en tom slinga; på den andra sidan skall enligt *Bautil* finnas följande ristning: . . . Stenen är väl och prydligt huggen i den tidens konstlösa smak och torde förtjena bättre plats än som golfsten (emedan han ganska ofta genom trampning nötes), på det att rigtigheten af andra sidans ristning bättre må kunna ådagaläggas.»

I sin uppsats om »Skogboland, eller Skokloster Socken» (1843) lämnar Dybeck följande uppgifter om stenen: »På golfvet vid vestra porten ligger en afång flat sten, å hvilken inom en tom slinga, som följer stenens ojämna kanter, är en ristning, föreställande en man till häst. Arbetet förråder äldre tider; dock är ristningen, ehuru utsatt för söndaglig trampning, väl bibehållen, hvilket, jemte det, att stenens bredare ända, till hvilken ristningen icke sträcker sig, är ännu ojymmare, än dess öfriga delar, synes utvisa, att den fordom varit rest — troligen ute på marken. Å stenens undre sida skall finnas följande runristning: Anvitr . auk . Gulaifr . auk . Inhar . auk . Haursi . auk . Rulaifr . litu . raisa . . . Thord . Fadur . sin . Fotr . hiuk . runar. I *Bautil* är denna ristning origtigt hänförd till den slinga vi nämnt, men hvilken i sjelfva verket är tom.» Dybeck känner sålunda till, att stenen är ristad på två sidor, men den sida som bar runinskriften var vänd nedåt och oåtkomlig. Det är klart, att en så uttrycklig uppgift av Dybeck är omöjligt att jäva, allra helst då den stämmer med uppgifter av Rothlieb och Kjellman-Göranson. Det kan endast finnas en förklaring: stenen har någon gång mellan 1727, då Celsius såg den, och 1819, då Rothliebs bok om Skokloster utkom, blivit upptagen och vänd.

I sin reseberättelse för 1860 meddelar Dybeck: »Runstenen i kyrkgolfvet (*Baut.* 314) upptogs och fördes å sido till norra väggen. Detta har skett på Statens bekostnad; egaren af Socknen med dess kyrka borde anmanas att draga försorg om nödig åtgärd till stenens framtida skyddande.» I första häftet av *Sverikes runinskrifter*, som utkom samma år, skriver Dybeck: »En gammal sägen förmäler att denna runsten fordom stått bland hednagrafvarna vid gamla kyrkan å Flastads egor. Han har under de sednare 200 åren legat i Skoklosters kyrkas golf, nära intill vestra dörren, sålunda att den med b här betecknade sidan varit uppåt. Stenen är innevarande år upptagen ur golfvet för att resas i ett af kyrkans mindre kor, eller insättas i muren. Bilden å stenens runristade sida (a) föreställer väl Thord till häst, båda i harnesk. Han har svärdet under armen. Å andra sidan (b) töra vi hafva samme man äfven å sin löpande gångare och nästan lika rustad, men med en lans i handen. Man må beklaga att den omgifvande slingan

Fig. 111. U 678. Skoklosters kyrka. Efter B 314.

en så ståtlig runsten ursprungligen har varit rest. Men denna kunskap är oss tyvärr förmenad. Dybeck åberopar »en gammal sägen», som »förmäler att denne Runsten fordom stått bland hednagrafvarna vid gamla kyrkan å Flastads egor». Att det på 1860-talet skulle ha funnits en muntlig tradition i bygden om stenens ursprungliga plats torde vara helt uteslutet. Dybecks uttrycksätt tyder kanske icke heller på att det är en sådan som han avser. »En gammal sägen förmäler» — det hänvisar snarare till en skriftlig källa, ehuru Dybeck genom sitt svävande uttryck kanske vill insinuera, att en verklig folktradition skulle kunna ligga till grund. För att få klarhet över detta Dybecks uttalande måste vi gå tillbaka till runforskningens begynnelse.

icke vurtit runristad. Mannens morska hållning antyder åtminstone ämnet.» Här återkommer sålunda Dybecks uppgift, att det var den icke runristade sidan, som varit vänd uppåt. Den bekräftas f. ö. av C. G. Styffe, som i sin uppsats om Skoklosters kyrka (*UFT* h. 16, 1894) meddelar: »I sammanhang med inläggning af nytt brädgolf under bänkarne har en förut bekant runsten, hvars inskrift var vänd nedåt, blifvit upptagen och upprest framför östra gafveln.» Var stenen skulle uppställas, var tydligen ännu icke bestämt, då Dybeck skrev 1860. I sin reseberättelse för 1865 påminner han på nytt om saken: »Tiden medgaf icke att besöka Skoklosters kyrka, der, såsom Akademien har sig bekant, en väldig Runsten blifvit för några år sedan, under min ledning, upptagen ur Kyrkgolfvet och lagd å sido vid en mur. Ännu i februari månad innevarande år låg stenen på samma ställe och är nog der ännu. Det bör ligga vederbörande om hjertat att snarligen föra honom ur Kyrkan till en lämplig plats, der han måste resas; men kostnaden blir icke liten. Egaren af egendomen och hela socknen åtager sig kanhända åtgärden.» Någon säker uppgift, när stenen har fått sin nuvarande plats, har icke kunnat erhållas. Möjligen har det skett i samband med kyrkans reparation år 1893.

Hur länge runstenen har legat i kyrkgolvet är omöjligt att fastställa. Den kan ha blivit ditförd i samband med byggandet av klosterkyrkan på 1200-talet. Men tänkbart är givetvis också, att den har kommit dit senare, i samband med någon reparation av kyrkan. Den fanns där i varje fall på Bureus' tid. Och om den hade blivit ditflyttad i mans minne, hade Bureus säkerligen talat om det. Det finns icke heller något som antyder, att Bureus kände till, att stenen var ristad på två sidor. Därtill kommer, att ytan på den runristade sidan är hårt sliten genom tramp och nötning. Det tyder på att den lång tid har legat i kyrkgolvet.

Det skulle vara ytterst intressant att veta, var

På den släkttavla, som Johannes Bureus år 1611 lät uppsätta på yttermuren av universitetshuset i Uppsala, hade han bl. a. upptagit två runinskrifter från Medelpad (L 1072 och 1078). De män som där omtalas har han tydligen räknat som sina förfäder. På den ena stenen läste han namnet Buri, på den andra namnen Tord och Herse. Dessa båda namn återfann han på Skoklosterstenen, och med den lidelsefulla iver att utreda sin släkts härkomst, som var honom egen, var han genast färdig för en kombination. Han införlivade helt enkelt Skoklosterstenens Tord och hans söner i sin släktsaga. De voro de första kända medlemmarna av den urgamla Bure-släkten. På Skobolandet har, säger Bureus, funnits en gammal kyrka, som kallades Bure eller Byre kyrka. Den ligger nu öde, och Byre socken ligger numera under Skokloster. Den gamla kyrkan var i kristendomens första tider byggd av Tord i Byre, »en högboren man». Han bör alltså ha levat i Olov Skötkonungs dagar. Då han dog, reste hans fyra söner, av vilka en hette Gunnar Herse, en ståtlig minnesvård efter honom. Gunnar Herse var fader till Tord, som bosatte sig i Medelpad, och dennes sonsöner voro Sigurd, Ture heden och Härse, vilka ha ristat runstenen på Selångers kyrkogård (L 1078). Bureus' arbete om sin släkt finnes bevarat i flera avskrifter, och hans historiska konstruktioner återopas, mer eller mindre kritiskt, flerstädes i den genealogiska och topografiska litteraturen under 1600- och 1700-talen. Peringskiöld har i *Monumenta* gjort anteckningen: »NB. Buræus wil deducera sin släckt från Gunnar Herse och at Skokl. för hetat Byre.» I sin avhandling om Skoklosters historia (1728) omnämner M. von Celse den Byre kyrka, som Bureus har förutsatt, utan att egentligen ta ställning till frågan. Utan att någon källa återopas, omtalas Byre-kyrkan såsom ett historiskt faktum av A. Rhyzelius i hans klosterhistoria (*Monasteriologia Sviogothica*, 1740, s. 63): »Skogbolandet, ther en af the gamla Burar, wid Christendomens första begynnelse här i Norden, war rådande. Han hette Thord och bygde ther första kyrkio, som kallades lenge Byre- eller Bure-kyrkio och Sochn.» Att sätta denna Byre-kyrka i samband med ruinen Flasta mur, var i själva verket ytterst naturligt för den lokala forskningen. »Då Christendomen först började at här antagas . . . skall en vid namn Thord, af den gamla Bure-ätten, varit rådande här på landet och byggt en Kyrka, som kallades Byre Kyrka, förmodligen på den höjd bredvid byn Flastad ej långt ifrån nuvarande Kyrka och Slott, der Klostret äfven sedermera blef anlagdt. Stora ruiner synas der ännu . . . Folkungen Knut den Långe . . . grundlade, af andeligt nit år 1220 et Kloster, troligen bredvid samma ställe, der den af Thord Bure anlagda Kyrka stod, om hvars ruiner förut är taladt» (Rothlieb). Samma år som Rothliebs bok kom ut (1819), skrev v. pastorn i Skokloster A. Lindgren en »Kort historisk underrättelse om Skoklosters kyrkobyggnader» (avskrift i ATA), som börjar sålunda: »Den äldsta kyrkobyggnad i Skoklosters socken om hvilken man eger några underrättelser var den så kallade Flasta mur, hvarefter ruinerna ännu i denna dag äro ganska väl synbara nära intill Flasta by; men det mörker, som höljer många förflutna tidevarf, har äfven i sin ogenomträngliga slöja insvept denna byggnads första grundläggning. Doctor Rhyzelius påstår i sin bok kallad *Monasteriologia*, pag. 63 att i *Kristendomens första tider var en af de namnkunniga Burar här rådande, som het Thord Bure, och han lät här uppbygga den första kyrka. Landet skulle då blifvit kalladt: Bure landet, och kyrkan Bure- eller Byre-kyrka!* Den stora runstenen, som ligger vid stora porten i nuvarande kyrka, och hvarpå synes en riddare till häst med lants i handen, skall vara huggen nämnde Thord Bure till ära. Allt detta synes visserligen troligt, men såsom en afgjord sanning kan det icke antagas.»

»En gammal sägen» fanns onekligen, som förband runstenen med ruinen vid Flasta. Men den var av lärd, icke folklig upprinnelse. Då man i samband med stenens upptagande ur kyrkgolvet började fundera över var den ursprungligen kunde ha stått, var det så gott som självklart, att man stannade för fornminnesområdet vid Flasta, där Tord enligt »sägnen» skulle ha bott. Om det är Dybeck själv eller någon annan, som först har uttalat denna förmodan, kan vara omöjligt att veta.

Anmärkningsvärt är, att det i Bureus' runologiska manuskript (F a 6, F a 10:2, F a 5) icke finnes en antydning om att han räknade de män, som omtalas i inskriften, bland sina förfäder. Detsamma gäller om de båda Medelpad-stenarna. Det är icke minst det karakteristiska för honom, att han oftast håller väl i sär de båda motsatta polerna i sin sammansatta natur: den exakta iakttagelsen och beskrivningen å ena sidan och den fantasifyllda konstruktionen å den andra.

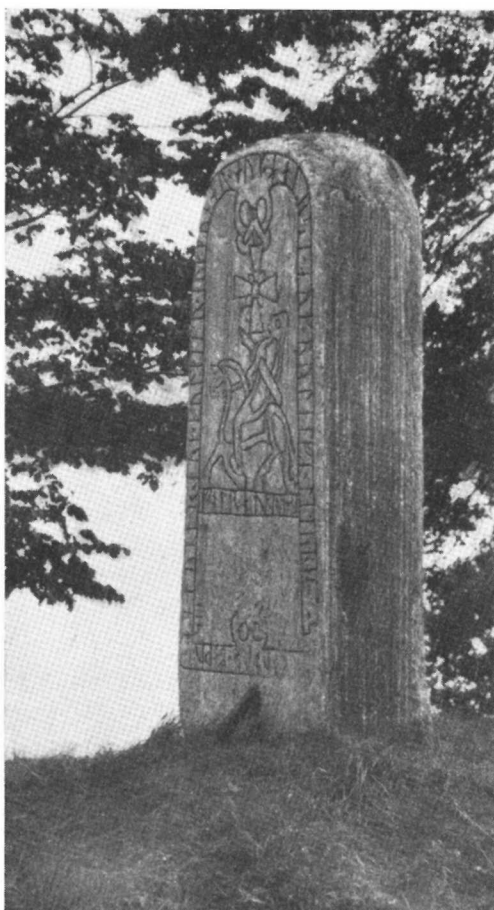

Fig. 112. U 678. Skoklosters kyrka.

Blågrå, glimmerrik gnejs. Bergarten är randig, och lagringarna gå lodrätt i stenens höjdriktning, parallellt med de båda ristningsytorna. Huruvida dessa ha uppkommit genom naturlig klyvning, är svårt att avgöra, då de numera äro tämligen starkt avslipade genom långvarig nötning. Upptill är stenen i varje fall tillformad; huggning framträder tydligt dels på baksidans (B) överkant, dels överst på högra smalsidan (med stenens nuvarande uppställning vänd mot V). Toppen har därigenom blivit rundad. Den vänstra smalsidan (vänd mot Ö) är icke en naturlig brottyta, utan har fått sin nuvarande form genom huggning. Denna har upphört ett stycke från stenens bas, och därigenom har här uppkommit en avsats, ungefär i jämnhöjd med nedersta ristningslinjen på framsidan. I motsats därtill har den högra smalsidan ansetts kunna duga, sådan den var, utan några åtgöranden; här ha vi sålunda — och måhända endast här — en naturlig brottyta bevarad. Denna smalsidas plan är emellertid snett i förhållande till bredsidorerna; det står i en trubbig vinkel mot framsidan och är därför synligt framifrån, under det att det mot baksidan ursprungligen har bildat en tämligen skarp vinkel. Också denna kant har avrundats och jämnats genom huggning. Till följd av smalsidans sneda plan är baksidan något bredare än framsidan. Stenens tjocklek är emellertid ungefär densamma på båda sidor, 35—40 cm. Smalsidorerna äro icke fullt lodräta utan slutta svagt och likformigt. Ristningsytornas bredd tilltar därför nedåt. Stenens höjd är (enligt Dybeck) ungefär 2,50 m., över nuvarande markytan 2,20 m. Framsidans (A) bredd är nedtill 1,05 m., baksidans (B) 1,15 m. Ristningsytans bredd är mitt på A-sidan 0,95 m.

Om man ger akt på hur utomordentligt väl ristningen på båda sidor ansluter sig till stenens symmetriska form, får man ovillkorligen intryck av att det ligger en gemensam plan till grund för stenblockets tillformning och ristningens komposition. Det är omöjligt att avgöra, huruvida stenen har formats för att mottaga en tilltänkt ristning eller om ristningen har komponerats med hänsyn till de bildytor, som stodo till buds. Det är naturligt att tänka sig, att stenhuggaren och ristaren har varit samma person.

Framsidas ristning består av runinskrift, ryttarbild och kors, baksidans av ryttarbild inom en enkel ram utan runor. Utefter stenens ytterkanter på framsidan går ett band, vars ändrar nedtill äro förenade med en rak slinga. Det bildar sålunda en ram kring den inre ristningsytan men saknar alla detaljer av runstenarnas vanliga djurornamentik. I motsats till baksidans slinga, som har en helt ornamental uppgift, har framsidas ramband tydligen alltifrån början varit av-

sett att innehålla en inskrift. Att det skulle ha kunnat existera utan denna, endast som ornament, förefaller alldeles osannolikt. Upptill och nedtill är runramen försedd med enkla ornament i bandflätning. Från det övre bandornamentet hänger ned mot bildytans centrum ett kors av en typ, som är välkänd särskilt från Fots runristningar. Korset står något snett, förskjutet åt höger; det synes ha blivit inkomponerat i bilden, först sedan den övriga ristningen har blivit uppritad. Något nedanför mitten går ett inskriftsband tvärs över stenen; här har ristaren Fot anbragt sin signatur. Genom detta inskriftsband har ytan blivit indelad i två fält. På det övre fältet dominerar ryttarbilden: hästen löper i trav, och ryttaren sitter med kroppen starkt bakåtlutad. I handen håller han tyglarna, och under armen är hans svärd instucket. Baksidans ryttarbild, något större till formatet och i detaljerna något tydligare, är i stort sett en replik av framsidans. En variation är, att ryttaren här i handen håller ett spjut; den böjda armen med dess lätta svikt är en av de mest levande detaljerna i denna starkt stiliserade stenkonst. Proportionerna äro på framsidan något förryckta: ryttaren är för stor i förhållande till hästen — även om man tar tillbörlig hänsyn till en äldre tids mindre hästras —, och framför allt är svärdsfästet tilltaget alltför stort. Rytta bildernas storlek har bestämts av utrymmet: på båda hästarna nå vänstra framfoten och högra bakfoten fram till de inre ramlinjerna. Därtill kommer, att på framsidan hästens fyra ben stå på tvärraden. Underkanten av deras hovar bildar en rak sammanbindningslinje, detta i skarp motsats till baksidans hästfigur. Det är icke möjligt annat än att detta är ett ursprungligt förhållande; det kan icke ha uppkommit genom en senare rättelse av bilden. Allt tyder på att runramen har uppritats först och bestämts med hänsyn till inskriftens omfattning. Tvärbandet ha sålunda den dubbla uppgiften att bära runor och att markera markytan för hästen. Därefter har ryttarbilden tecknats. Allra sist har korset inkomponerats. Att det av hänsyn till ryttarbilden har blivit ställt något snett, är en liten avvikelse från den stränga symmetrien, som icke behöver betyda mer än att det sista ordet **sin** icke har fått sin plats inom runraden. Det förefaller, som om ristaren genom att sammantränga runorna något i inskriftens början med lätthet skulle fått utrymme för tre runor. På vänstra sidan stå 25 runor, på högra sidan 29 runor. Då man väl känner den symmetri i runornas form och i avståndet runorna emellan, som annars är så utmärkande för Fot, är denna oregelbundenhet, som lätt kunnat undgås, onekligen något förvånande. De båda ramlinjerna i tvärbandet med Fots signatur äro icke alldeles raka, såsom redan B. Almgren har påpekat. Särskilt gäller detta om den undre linjen. Att »den övre linjen buktar för att ej skära över någon av hästens hovar», är däremot knappast riktigt. De sista runorna i raden (81—85 **runar**) äro avsevärt mindre och stå tätare sammanträngda än de första (73—76 **fo**tr).

Ristningen är i stort sett tydlig och väl bevarad. Den är utförd i Fots välkända teknik, med kraftigt huggna linjer, som i bottnen äro mjukt rundade. Linjeföringen är som alltid osvikligt säker. Någon skillnad i tekniken mellan runorna och ornamentiken, mellan korset och ryttaren kan icke konstateras. Man kan tydligt märka, att det på grund av bergartens beskaffenhet har varit lättast att rista i vertikal riktning. Även de horisontella linjerna äro i allmänhet tydliga och skarpt avgränsade. Svårast har det varit med linjer, som skola gå snett. Då ristningslinjer komma nära varandra, ha små stycken mellan dem lätt spjälkats ur och fallit bort. Så synes ha varit fallet exempelvis mellan huvudstav och bistav i 32 **r**, mellan skiljetecken **x** och 26 **a**, mellan 28 **k** och det följande skiljetecknet, mellan detta **x** och övre vänstra bistaven i 29 **h**.

Båda sidorna bära spår av slitning, mest dock framsidan, som tydligen har varit utsatt för långvarig nötning under den tid, då stenen låg i kyrkgolvet. Nedtill, och särskilt i h. nedre hörnet, är ristningen skadad och en del av inskriften förstörd. Svårt skadat och delvis helt utplånat är också bandornamentet ovanför den nedersta inskriftsraden; icke ens med hjälp av äldre teckningar är det möjligt att fastställa, hur det en gång har sett ut.

Inskrift (med det inom [ ] supplerat efter äldre läsningar):

antuitr × **auk** × **kulaifr** × **auk** × **kunar** × **auk** × **haursi** × **auk** × **rulaifr** × **litu** [×] **raisa**[a] × **stain** × **a**t × **porp** ×
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60
fapur × **sin**
 65 70
fotr × **hiuk** × **runar**
 75 80 85

Andvettr ok Gullæifr ok Gunnarr ok Horsi ok Rolæifr letu reisa stein at Þorð, faður sinn. Fotr högg runar.

»Andvätt och Gullev och Gunnar och Horse och Rolev läto resa stenen efter Tord, sin fader. Fot högg runorna.»

Till läsningen: 5 i är icke stunget, icke heller 46, 71 i, 11, 21, 80 k. Alla runorna i de fem namnen i inskriftens början äro fullt klara. Sk efter 48 u är förstört. Härifrån t. o. m. 61 p är inskriften svagt skönjbar eller förstörd. Av 52 s är endast mellanstapeln bevarad. 54 s skymtar svagt. Bst i 55 t kunna spåras, hst ytterst svagt. Därefter synes ingenting före 60 t, varav endast h. bst är kvar, åtföljd av ett ×. 61 p är svagt. Återstoden av inskriften är tydlig. Runorna ha den regelbundna form, som är utmärkande för Fots inskrifter. De stå ganska tätt i sista ordet 81—85 **runar**. Detsamma har tydligen varit fallet med den nu delvis förstörda runföljden 49—58 **raisa** × **stain**.

Bureus (F a 10: 2): **antuitr · auk · kulaifr · auk · kunar · auk · haursi · auk · rulaifr · litu · raista · stain · at · porp · fapur · sin fotr · hiuk · runar**. Fa 6 har 41 e, 50 e; för övrigt lika. Kopparsticket 1599 har ett par uppenbara fel. — Hadorph och Leitz (B 314): **antuitr × auk × kulaifr × auk × kuhar × auk haursi × auk × rulaifr × litu · raisa · sten × at n porp × fipur × sin fotr × hiuk × runair**. Den sista runan r är felaktigt tillsatt under raden; det beror tydligen på en korrekturändring på trästocken, ty den finnes icke på avdraget i Peringskiölds *Monumenta*. Där har i stället sista runan i raden (i) ändrats till r. Vidare har 66 i ändrats till a och sk tillsatts efter 28 k. — Celsius: 21—25 **ihar**; 51—60 saknas; 61 p svagt. — Dybeck: 21—25 **kunar**; 51—53 **ais**, 59—60 **at** svagt. — v. Friesen: 49—59 saknas; av 60 t finnes h. bst.

Suppleringen 54—58 **stain** är sålunda ganska oviss. Den stöder sig på Bureus' läsning (B 314 har **sten**). Ristningen har sannolikt här varit mycket nött redan på 1600-talet.

Om mansnamnet *Andvettr* se Sö 266. Om *Gullæifr* (*Guðlæifr* eller *Gunnlæifr*) U 595 med där citerad litteratur; det är liksom *Gunnarr* ett tämligen vanligt namn i inskrifterna. Om *Horsi* se U 99, om *Rolæifr* (*Hroðlæifr*) Sö 200. Det är en rad av välklingande, förnämliga mansnamn, som möta oss i inskriften. Man har all anledning att förmoda, att Tord och hans söner ha tillhört en stormanssläkt på Skobolandet under vikingatiden. Varje åskådare måste ha satt de båda ryttarbilderna i samband med den döde, Tord, och det är omöjligt att tro annat än att detta samband har varit avsett av ristaren och hans uppdragsgivare. Det bör också nämnas, att två andra av häradets förnämsta runinskrifter, U 644 och U 654, börja med namnet *Andvettr*. Möjligen är även namnet *Gullæifr* gemensamt. Skokloster-stenens *Gullæifr* kan emellertid icke vara samme man som de båda Ingvar-stenarnas *Gunnlæifr*. Det skulle nämligen förutsätta, att U 678 vore avsevärt äldre än U 644 och U 654, vilket förefaller orimligt. Vi ha i stället säkerligen att göra med medlemmar av två förnämliga släkter, den ena bosatt vid Sko, den andra vid Yttergran längre söderut i häradet.

Skokloster-stenen är i flera avseenden utan motstycke bland 1000-talets svenska runristningar. Vad som i senare tid i all synnerhet har tilldragit sig den arkeologiska forskningens uppmärk-

samhet är de båda ryttribilderna. I synnerhet äro hästarna helt olika de hästfigurer, som förekomma på andra ristningar från vikingatiden (t. ex. Sö 101, U 375, 448, 691, D 1:137 Böksta, Balingsta sn; i viss mån också den äldre Vg 119). I stället påminna de starkt om arbeten i en äldre tids stil (600- och 700-talen); som typexempel kan man nämna den lilla bronshästen från Veggerslev, N. Jylland (fig. 113), som tillhör ett lösfynd med osäker datering men som brukar tidfästas till senare delen av 600-talet. Den runologiska dateringen av inskriften stämmer icke med den stilistiska dateringen av ryttribilderna. Vissa forskare ha velat förklara denna motsats genom att antaga, att Skokloster-stenen utgör ett »isolert, arkaiserende exempel» av en äldre stiltradition (Lis Jacobsen, *Eggjum-stenen*, 1931, s. 108; G. Gjessing, *Studier i norsk merovingertid*, 1934, s. 182). Andra ha mera radikalt velat hävda, att olika delar av ristningen icke kunna vara samtida; ryttribilderna måste härröra från en annan tid än runorna och korset (B. Almgren,

Fig. 113. Hästfigur av brons. Från Veggerslev, Randers amt, Jylland. Nu i Nationalmuseet i Köpenhamn. 10:7.

B. Nerman). Mest genomtänkt och grundligt har denna uppfattning blivit framställd av Bertil Almgren i en uppsats med den programatiska titeln *Runstenen från Skokloster, en bildsten från Vendeltid* (i: *Uppländsk bygd*, 1940, s. 155 f.). Almgren ger här en värdefull stilanalys av de olika detaljerna i ryttribilderna och söker sätta dem i historiskt sammanhang. Fot skulle ha »huggit in runor och kors på ett äldre monument, där man sett en ryttribild, omgiven av en kantbård med ornament i form av stiliserade huvud upptill och nedtill». Rambandets linjer skulle sålunda vara äldre än inskriften. Däremot skulle raden under ryttdaren, med Fots signatur, snarast vara hans tillsats. På baksidan har Fot »nöjt sig med att fördjupa linjerna i den gamla hällristningen». Till form och bildinnehåll visar detta äldre Sko-monument enligt Almgren samband med de gotländska bildstenarna. Stilistiskt skulle det snarast kunna dateras till tiden omkring år 700 e. Kr. »Den osäkerhet, som vidlåder denna datering, medför dock den möjligheten, att stenens tillkomsttid kan ligga senare, ehuru antagligen inom 700-talet.» Runorna skulle då vara tillfogade flera århundraden senare.

Almgren har vid besiktning av stenen (sept. 1939) trots sig finna spår av vissa grundare linjer, tillhörande den äldre ristningen, särskilt i närheten av den övre bandflätningen. »Delar av ristningen fortsatte genom korset och vissa runor i ramen. Då dessa sistnämnda äro betydligt grövre och kraftigare huggna än de grunda linjer, som korsa dem, kan väl icke något tvivel råda om åldersförhållandet: korset och runorna ha huggits senare än de grunda linjerna och den figur, till vilken dessa utgöra en fortsättning. Före Fots ingripande bar stenen sålunda en be-

tydligt svagare huggen dekoration. Fot har »friskat upp» och fördjupat dessa linjer endast i den mån han haft bruk för dem.»

Av de konturlinjer, som Almgren trott sig urskilja, måste de flesta bestämt avvisas. Så de nedersta båglinjerna under övre korsarmen, likaså fortsättningen genom korsarmens ytterhörn av ornamentets nedersta båglinjer samt de streck som skulle gå genom de ögonliknande ovalerna. Det enda som har någon sannolikhet är de översta båglinjerna, som gå in i skriftbandets bredaste parti. Men det är fråga om mycket breda och grunda fördjupningar, som säkerligen icke äro huggna. Om en äldre huggning funnits på andra ställen, skulle den med absolut säkerhet ha bevarats och kunnat konstateras. Detta är ett avgörande skäl mot Almgren.

Ur protokollet vid en undersökning, utförd tillsammans med docent S. B. F. Jansson och d:r Erik Ygberg den 22 sept. 1945, må anföras: »Bertil Almgrens teori om en äldre ristning under Fots prövades, men med negativt resultat. Ytan är ganska full av grunda fördjupningar, som dels äro naturliga, dels kunna vara spår av den släthuggning av ojämnare partier, som sannolikt har skett före ristningen. Av detaljer är följande att märka:

1. 'Av dessa linjer gå två genom övre korsarmens ytterhörn såsom fortsättning på de båda cirkelbågarna i bandflätningen' (Almgren s. 157). Kunde icke iakttagas.

2. 'Vidare iakttogos konturerna till en bågformig slinga, som därifrån sträcker sig ned mot korsets mitt.' Kunde icke iakttagas.

3. 'och likaledes tvenne båglinjer, som högre upp nå in i skriftbandets bredaste parti'. Här finnas verkligen fördjupningar, som emellertid äro mycket breda. Om detta är rester av en äldre ristning, borde liknande grunda fördjupningar kunna iakttagas på flera ställen omkring de av Fot »uppfriskade» och fördjupade linjerna. Så är emellertid icke fallet. De fördjupningar, som kunna spåras, bilda icke något sammanhängande symmetriskt ornament. Delvis består det av fördjupningar, som ha uppstått vid ristningen, i det att små stycken ha fallit bort, då linjerna kommit alltför nära varandra.

4. 'Likaså iaktogs åtminstone det vänstra av de streck, som angivits gå genom de stora ögonliknande ovalerna.' Det högra är absolut obefintligt; här har stenytan fullkomligt normal form. På vänstra sidan är ytan visserligen något nedsänkt, men att detta skulle vara rest av huggning, förefaller otroligt.»

Ofrånkomligt är, att runinskriften och de båda ryttarbilderna uppfattas som en enhet. Det förefaller fortfarande riktigt, som Lis Jacobsen en gång har sagt, att »man efter Kompositionen maa se bort fra den Mulighed, at Indskriften er komponeret omkring to Rytterfigurer fra ældre Tid». Almgren har själv framhållit, hur mäterligt inpassningen av runorna har skett, om ramen är äldre. En realistisk framställning var alldeles främmande för Fots starkt stilerade konst. Då han skulle återge Tord till häst, hade han ingen annan utväg än att ansluta sig till stiltraditionen. Bilder, som han har kunnat ta till mönster, ha säkerligen icke saknats. Vi kunna kanske närmast tänka på små metallpjäser sådana som Veggarslev-hästen eller de små silverhästarna från Birka (*Birka: I. Die Gräber, Tafeln*, 1940, Taf. 92:7 och 11).

679. Skoklosters kyrka.

Pl. 39.

Litteratur: L 59, D 1:36. J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 234 d, 239; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 2, s. 406; Kyrkoinventarium 1829 (ATA); R. Dybeck i Runa 1843, s. 58; J. A. Kjellman-Göranson, Sko socken (1860), s. 9.

Äldre avbildningar: Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 239, osignerad, renritad teckning (sannolikt avsedd som förlaga för ett träsnitt, som aldrig blivit utfört); Liljegren, Fullständig Bautil (ATA), n:r 59, osignerad teckning (icke kopia av teckningen i Peringskiölds Monumenta); Dybeck a. a.; teckning av A. Wætter (ATA); v. Friesen foto (UUB).

Runstenen står rest på kyrkogården, 10 m. N om kyrkan, med ristningsytan vänd mot N.

I Peringskiölds *Monumenta* ingår en beskrivning av Skoklosters kyrka, skriven med Peringskiölds hand och daterad »d. 4. 5. 6. 7. Sept. 1707». Här meddelas följande: »Vti norra sidan af kyrkiogårdsmuren innantil, finnes en afslagen Runesteen, emot hwilken jämväl en ask warit vpwäxter, hwars stubbe 4 karlar på en hel dag den 5 Sept. allenast hindte til emot halfdelen borthuggna, innan Runeskriften aftagas kunde.» En osignerad teckning av stenen finnes i *Monumenta*, men icke något träsnitt, och den blev därför icke upptagen i *Bautil*. På teckningen finnes trädstubben, som ännu döljer stenens nedre del, avritad, och det kan därför icke vara något

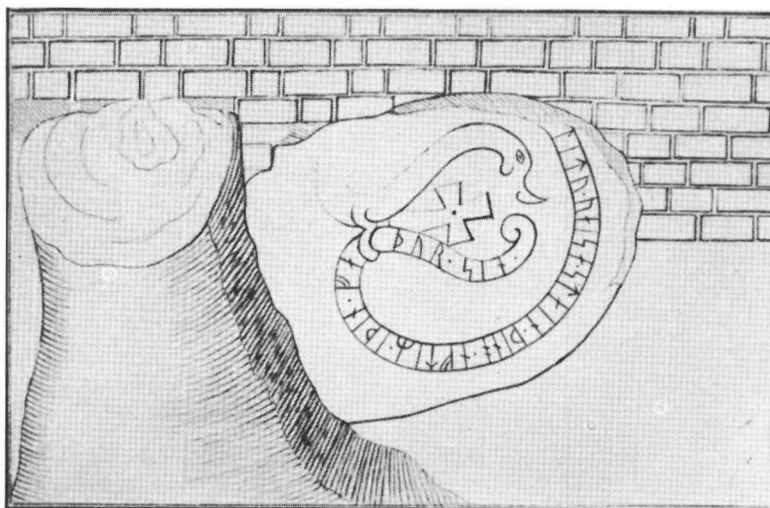

Fig. 114. U 679. Skoklosters kyrka. Efter teckning i Peringskiölds *Monumenta*.

tvivel om att teckningen är utförd av Peringskiöld själv år 1707. — O. Celsius, som besökte Skokloster den 9 juni 1727, fann stenen »i Bogårdsmuren innan till straxt vid stigluckan». Han anmärker, att »ofvan till är ett stort st. afbrutit». — Kyrkoinventarium 1829 (ATA): »Kyrkogården tillräckligt stor och välhägnad med mur af Gråsten. På Norra sidan finnes ett stycke af en Runsten i denna mur.» Ännu på Dybecks tid satt stenen kvar i kyrkogårdsmuren; den berättas, skriver Dybeck, »vara funnen djupt i jorden nedanför det ställe å kyrkogårdsmuren, der han nu är». När stenen har blivit rest på sin nuvarande plats, är okänt.

Blågrå granit. Höjd 1,25 m., bredd 0,96 m. Själva ristningsytan har en gulaktig färgskiftning. Ristningsbrottet är ljust. Stora stycken äro avslagna på v. sidan. Skadorna funnos redan på 1600-talet, av den äldsta avbildningen att döma. F. ö. är ristningen väl bevarad, jämnt huggen och tydlig.

Inskrift:

... þ ... litu · raisa · stain · þino · eftir · ipin · faður · sin ·

... letu ræisa stein þenna æftir Hedín, faður sinn.

»... läto resa denna sten efter Heden, sin fader.»

Till läsningen: Hela inskriftens början är förstörd. Endast rester av några runstavar finnas i den nedåtgående slingan på v. sidan, däribland ett någorlunda tydligt þ. Övre delen av 2 l är borta, men en liten del av bst kan spåras. 3 i är icke stunget, icke heller 17, 25, 35 i. 20 e är däremot tydligt stunget.

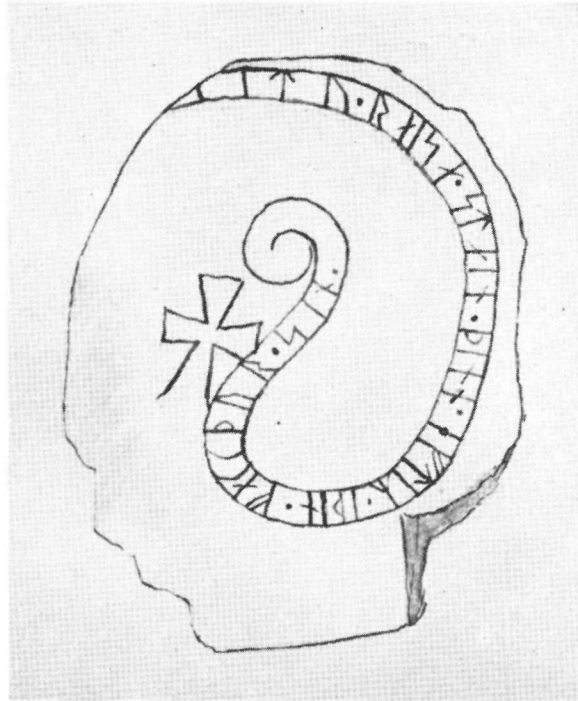

Fig. 115. U 679. Skoklosters kyrka. Efter teckning i Liljegren, Fullständig Bautil.

Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta*: 21 är fullständigt bevarad. 20 n. — Teckningen i *Fullständig Bautil*: 19 a, 20 e. — O. Celsius: 20 a. — Dybeck: 20 e.

Mansnamnet *Heðinn* är icke vanligt i runinskrifterna. U 679 är tillsvidare det enda belegget från Uppland. Enstaka finnas från Södermanland (Sö 165), Västmanland (L 996 Anundshögen, Badelunda sn), Medelpad (L 1078 Selångers kyrka), Västergötland (Vg 138), Småland (L 1274 Däningelanda). Strödda belägg finnas även i medeltida källor från Sverige (Lundgren) och Danmark (*GDP*). Vanligare synes namnet ha varit i Norge, särskilt under vikingatiden (Lind).

680. Skoklosters kyrka. Nu i Uppsala.

Pl. 43.

Litteratur: L 60. O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 2, s. 407; Handlingar i ATA 1948.

Vid sitt besök i Skokloster den 9 juni 1727 fann O. Celsius ett fragment av en runsten »i Organistens gård. Men nu lofvade han at låta bära det i Kyrkian». Fragmentet har sedan varit försvunnet, men återfanns hösten 1945 vid grävningsarbete på kyrkogården, V om kyrkan. Det tillvaratogs av landsantikvarien Nils Sundquist och fördes till Uppsala för förvaring, i Upplands Fornminnesförenings samlingar.

Röd sandsten. Fragmentets storlek $0,52 \times 0,30$ m. På en sida har stenen en rak ytterkant, som tydligen är tillformad. Ytan är skadad på ungefär halva stycket. Sannolikt ha härigenom ett par runor, som funnos på Celsius' tid, gått förlorade. Endast en slinga med tre runor finnes i behåll. Ristningen är tydlig.

Inskrift (med det inom [ ] supplerat efter Celsius):

... **alf** ... [**sat**] ...

Till läsningen: 1 a är säkert; så även Celsius. L 60 har felaktigt i.

681. Skoklosters kyrka.

Pl. 39.

Litteratur: L 61, D 1: 35. O. Celsius, anteckning i hs R 554 (UUB); R. Dybeck i Runa 1843, s. 58; J. A. Kjellman-Göranson, Sko socken (1860), s. 9.

Äldre avbildningar: Teckning av Klingwall 1753 (i R 554, UUB); teckning, osignerad, i Liljegren, Fullständig Bautil (ATA), n:r 61; A. Wætter, teckning (ATA); Dybeck a. a.; O. v. Friesen foto (UUB).

Runstenen kom i dagen år 1743. Den blev funnen mellan slottet och kyrkan; »nyss i gärdet upgrafven d. 14 Jun. 1743». O. Celsius har fått detta meddelande jämte en bläckteckning av stenen av »Dn Klingwall, Gotl.» (förmodligen Gustaf Klingwall, f. 1720, stud. i Uppsala 1741—49, kyrkoherde i När 1771, d. 1798, känd för antikvariska intressen). Stenen stod enligt Liljegren »Vid klockstapeln», och samma uppgift har Dybeck. Han tillägger: »Stenen säges vara för 40 år sedan funnen i jorden å kyrkogården.» Uppgiften är riktig, om endast 40 år ändras till 120. Nu står stenen i muren strax V om klockstapel. Ristningsytan vetter åt V.

Grönsten. Höjd 1,08 m., bredd 0,54 m. Ristningens höjd 0,79 m., bredd 0,47 m. Toppen är avslagen. Ytan är slätlipad. Ristningen är grund, med ojämna hack och tydliga spår av verktyget. Den är tydlig och väl bevarad.

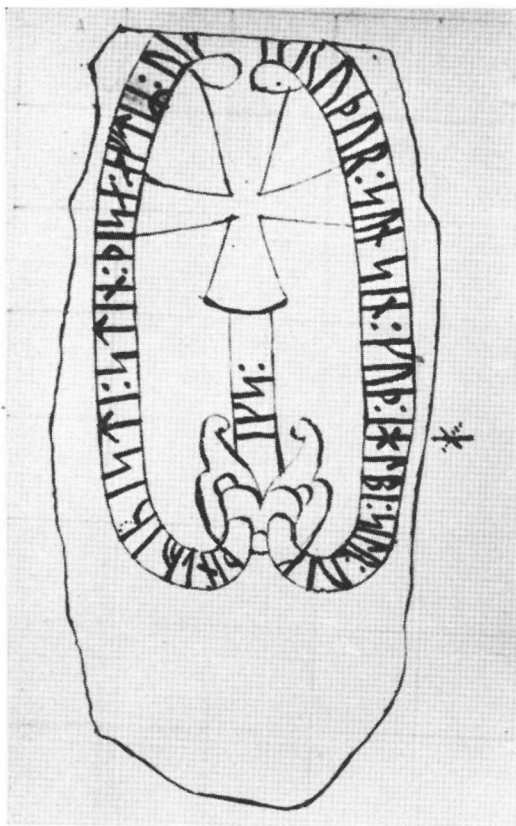

Fig. 116. U 681. Skoklosters kyrka.
Efter teckning av Klingwall (i hs R 554, UUB).

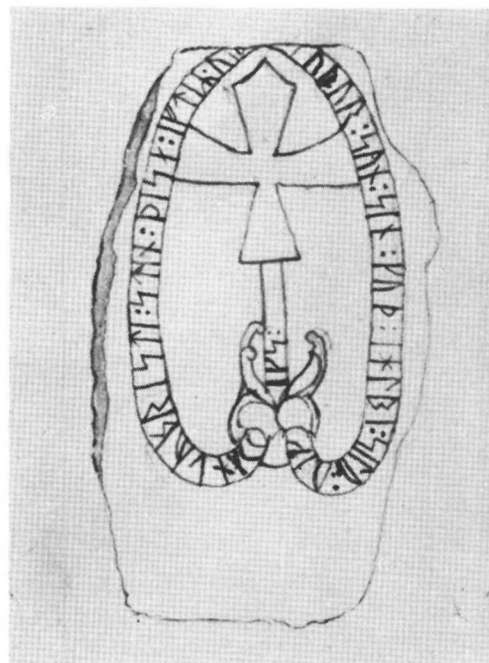

Fig. 117. U 681. Skoklosters kyrka.
Efter teckning i Liljegren, Fullständig Bautil.

Inskrift:

: **pialfi** : **risti** : **stin** : **pisa** : **aftir** : **uik** - - **brupur** : **sun sin** : **kup** : **ihlbi** : **silu** : **uikiks** :

Pialfi ræisti stæin þenna æftir Vik[ing], broðursun sinn. Guð hialpi sialu Vikings.

»Tjälve reste denna sten efter Viking, sin brorson. Gud hjälpe Vikings själ.»

Till läsningen: Sk framför 1 **p** är svagt, men sannolikt. Namnet 1—6 **pialfi** är ristat med omvända runor. 8 och 14 **i** äro icke stungna. 17 **i** är möjligen stunget, men punkten är mycket grund och osäker. Bst i 20 **a** är kort, avgjort kortare än i 3 och 19 **a**. Den har emellertid samma sneda lutning mot hst och bör sannolikt uppfattas som ett **a**, icke **e**. Övre delen av 27 **k** är borta. Därefter nedre delen av två stavar, sannolikt **ik**. Av 30 **b** finns endast nedre hälften. Av 31 **u** saknas toppen. Intet sk efter 38 **n**. 42 **k** är icke stunget. 46 **h** är tydligt. 51 **i** är sannolikt icke stunget.

Stenen är på den äldsta teckningen 1743 lika mycket skadad upptill som nu. Läsningen är alldeles korrekt. 20 **a**. — L 61: 1—6 **kalf**r, 20 **i**. — Dybeck: 1—6 **pialfi**, 20 **i**.

Om namnet *Pialfi* se Sö 194, om *Vikingr* se Sö 282.

45—49 **ihlbi** är sannolikt en felristning för **ialbi**, vilket motsvarat ristarens uttalsform *ialpi* (med *h*-bortfall). Jfr **ipin** U 679, **iuk** U 682. Men **h**-runan kan givetvis bero på att han har varit influerad av den vanliga skriftformen **hialbi**.

682. Kaddala, Skoklosters sn.

Litteratur: B 315, L 64. J. Bureus, Fa 6 s. 90 n:r 217 (Bureus' egen uppteckning), Fa 10: 2 n:r 68, Fa 5 n:r 321, Fa 1 s. 73; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 242; O. Celsius, Svenska runstenar (Fm 60) 1, s. 384; J. A. Kjellman-Göranson, Sko socken (1860), s. 17; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 48.

Avbildningar: Bureus, teckning (i Fa 10: 2), kopparstick (Ff 6 n:r 134); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 315).

Runstenen stod enligt Bureus »I Kaddala gärde På Skobolandet» (Fa 10: 2), »I Kaddala gärdet på Skobolandet» (Fa 6), vid »Kaddala» (Fa 5). Teckningen, som är daterad »ult. Junii 1620» (30 juni 1620), visar, att stenen stod i ett stenröse. — I *Ransakningarna* omtalas en runsten »i Kaddala gierdet». Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »Kaddala norra gärde i Skoo Soehn», och överst på bladet står anteckningen: »Kaddala Norra gärde, längst bort i gärdet» (B 315: »Kaddala Gärde», L 64: »Kaddala gärde (i rör)»). O. Celsius har ingen ny uppgift; han har icke sett stenen. Den saknas hos Dybeck och har trots ivriga efterforskningar i senare tid icke kunnat återfinnas. Kjellman-Göranson uppger, att den har blivit nedgrävd i åkern. På initiativ av Riksantikvariens ombud, sadelmakare J. A. Andersson i Orresta har också åkern djupplöjts med traktor, men utan resultat.

Höjd omkr. 1,50 m., bredd omkr. 0,80 m.

Inskrift (enligt B 315):

+ **pura** · **let** · **raisa** · **stain** · **þen** · **at** · **akmunt** · **auk** · **æftir** · **siba** · **sun** · **sin** +
           5   10   15   20   25   30   35   40   45
arliurn **iuk** · **snin** ·
           50   55   60

Pora let ræisa stæin þenn[a] at Agmund ok æftir Sibba, sun sinn. Arbiorn hiogg stæin.

»Tora lät resa denna sten efter Agmund och efter Sibbe, sin son. Arbjörn högg stenen.»

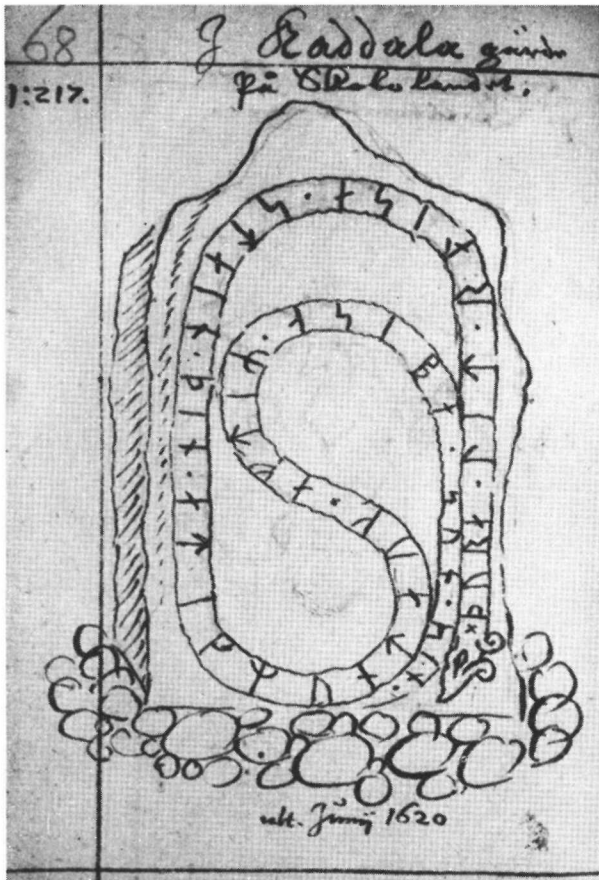

Fig. 118. U 682. Kaddala, Skoklosters sn.
Efter teckning av Bureus.

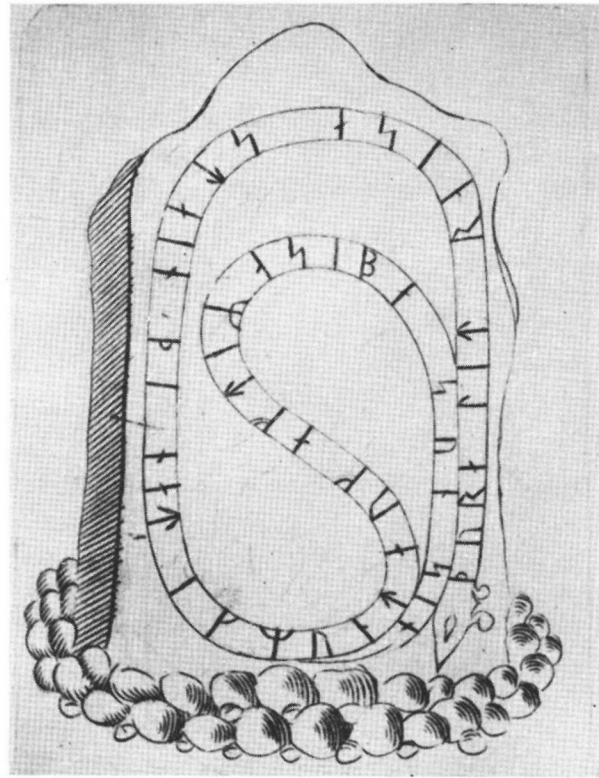

Fig. 119. U 682. Kaddala, Skoklosters sn.
Efter kopparstick av Bureus.

Till läsningen: Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har 6 och 32 i, men med rödpenna är detta rättat till e, säkerligen efter originalteckningen. I B 315 är rättelsen iakttagen. Träsnittet i *Monumenta* är tydligen ett korrekturavdrag. R. 49 har förmodligen varit skadad eller svåräst; den har givetvis ursprungligen varit b. Likaså har r. 58 varit t; bistavarna ha sannolikt suttit längre ned än vanligt. — Bureus: 6 i, 19 i; 33 a Fa 10: 2 (e Fa 6); 37—40 asiba Fa 10: 2 (siba Fa 6). Slutet av inskriften, runorna 47—60, saknas hos Bureus.

Det är tydligt av inskriftens formulering, att Agmund har varit Toras man, ehuru detta icke uttryckligen säges. Om namnet *Agmundr* se ovan U 656. Om namnet *Sibbi* se Sö 183 och Sm 22.

Arbjörn (eller Arnbjörn) har som ristare signerat ytterligare ett par runinskrifter: U 652 och U 688. Sannolikt har han, såsom v. Friesen förmodar, ristat åtskilligt flera. Jfr ovan U 676.

Kvarnslöt (Lugnet), Skoklosters sn.

C. F. Rothlieb omnämner i sin *Beskrifning öfver Skokloster* (1819), s. 5 en runsten vid Kvarnslöt i västra delen av Skoklosters sn. Sedan han omtalat den välkända fornborgen, fortsätter han: »med åtanke på alla mänskliga verks förgänglighet lemnade jag den gamla Borgen, för att bese den nedanföre liggande vackra dalen, hvars romantiska skönhet är verkligen förtjusande och som under namn af Lugnet i sednare tider fått et slags namnkunnighet, af helt annan beskaffenhet, hvarom fram-

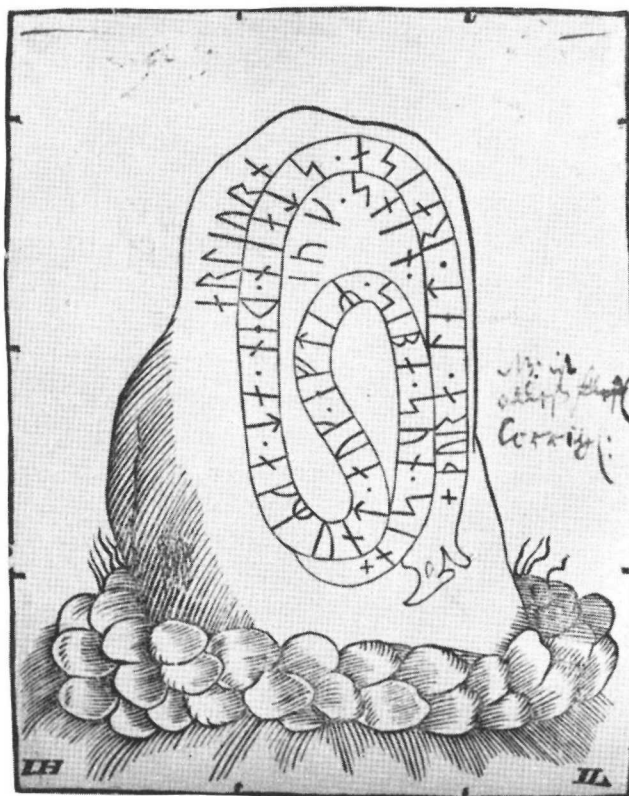

Fig. 120. U 682. Kaddala, Skoklosters sn. Efter B 315.

deles skall nämnas. Men hvad jag ej nu bör förbigå, är at jag fann, utmed den genom dalen löpande lilla strömmen en Runsten, til hälften endast öfver jord, hvars påskrift var nästan utplånad och blott til en liten del synlig nerrid jorden.»

Någon annan uppgift om en runsten vid denna plats finnes icke, och stenen har förgäves eftersökts i senare tid. Dybeck meddelar i sin reseberättelse 1859 (ATA): »Vid Lugnet (Quarnslöt) i Skoklosters socken efterfrågades den runsten, som Rothlieb nämner i sin beskrifning om Sko herregård; men han fanns icke. En gumma som i 50 års tid varit på stället, sade sig alldrig sett eller hört talas om honom.»

683. Linda, Skoklosters sn.

Pl. 40.

Litteratur: B 313, L 63, D 1: 28. J. Bureus, Fa 6 s. 44 n:r 18 (Bureus' egen uppteckning), Fa 5 n:r 322, Fa 1 s. 73; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 242; P. Elvius och J. Arenius, De Fierdhundria (diss. 1717), s. 106; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 465; J. A. Kjellman-Göranson, Sko socken (1860); Handlingar i ATA 1932—34, 1937, 1939, 1946.

Äldre avbildningar: J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 313); A. Wætter, teckning (ATA); Dybeck a. a.; E. Floderus foto 1939 (ATA).

Runstenen står rest i en stenig beteshage, drygt 40 m. ÖNÖ om Linda mangårdsbyggnad, 100 m. S om landsvägen till Skokloster. Ristningsytan är vänd åt NV.

Inskriften var känd redan av Bureus. Den fanns »Vti Råbärgha giärde på Skobolandet» (Fa 6), vid »Råbärgha» (Fa 5). — I *Ransakningarna* uppges »2 Runsteenar i Linda»; tydligen är det U 683 och U 684 som avses. Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* (och B 313) upptager

båda dessa stenar; påskriften är: »Linda gärde i Sko sochn.» Därjämte lämnas följande uppgifter: »I Linda gärde beskådar man två gamla Runestenar, den ena wid en backe, där många hedniska grafvar äre, vprester» (U 684) och »Sammastädes wid vägen finnes den andra uthuggne Stenen» (U 683). B 313: »Linda Gärde»; L 62: »Linda gärde» och L 63: »Linda gärde vid vägen.» — O. Celsius, som dagtecknat sitt besök vid stenen den 9 juni 1727: »Råberga eller rättare Linda i Skogklöster Sn. Et litet st. ifrån Kyrkian. Linda ägor och Råbergas stöta tillsamman. Men stenen ligger uthom Lindabondens Kåhlsäng och åkerstycke.» — Dybeck (1860): »Denne sten står i diket invid och söder om sockenvägen.» Beskrivningen till Geologiska kartbladet »Sigtuna» (1865): »S om landsvägen i skilnaden mellan Råberga och Linda, en, stående i diket.» Platsen är utmärkt på kartbladet. J. A. Kjellman-Göranson har en egendomlig uppgift: »Vid Linda finnas tvenne runstenar, den ena vid landsvägen, år 1803 ditflyttad från obekant ställe och då vid en landtmätareförrättning med vanlig vård om våra fornlemningar på midten afslagen och uppsatt till råmärke emellan byarna, hvarest den nu i ett dike kullfallit.» Troligen har härifrån hämtats den anteckning, som finnes på A. Wætters teckning (i ATA): »wid Linda by nära vägen, ditflyttad från obekant ställe och ituslagen samt uppsatt till råskillnad 1803». Uppgiften verkar synnerligen exakt men torde det oakttat vara tvivelaktig. Redan enligt Peringskiölds *Monumenta* stod stenen »wid vägen», och Celsius anger uttryckligen, att den stod invid gränsen mellan Linda och Råberga ägor. Stenen var emellertid sönderslagen både upptill och på h. sidan, och ett större stycke var förkommet. Dybecks teckning återger stenen ännu mera skadad. Genom en spricka på mitten var den kluven i två ungefär lika stora delar. Ett kilformigt stycke på h. sidan hade brutits loss och förkommit. Stenen befinner sig fortfarande i samma tillstånd. De förlorade delarna ha trots energisk efterforskning icke kunnat återfinnas. År 1941 lagades stenen och restes på sin nuvarande plats.

Grovkornig, grå granit med i vittringen svagt gulgrå yta. Stenen består av två fragment, som ha blivit hopfogade med stenkitt. Stora stycken saknas upptill och på h. sidan. Ristningen är djupt huggen och väl bevarad.

Inskrift (med det inom [ ] supplerat efter B 313):

· kari · auk · ufaikr · ra -- tu · . . . t · kun[ar ·] faþur · sin ·

5 10 15 20 25 30 35

Kari ok Ofeygr re[is]tu [stein a]t Gunnar, faður sinn.

»Kåre och Ofeg reste stenen efter Gunnar, sin fader.»

Till läsningen: 4 i, icke l. 10 a står i kanten av en skada. V. bst är borta. 12 k är icke stunget. Övre delen av runslingan fr. o. m. 14 r är förlorad. Av 15 a finns v. bst kvar. Därefter

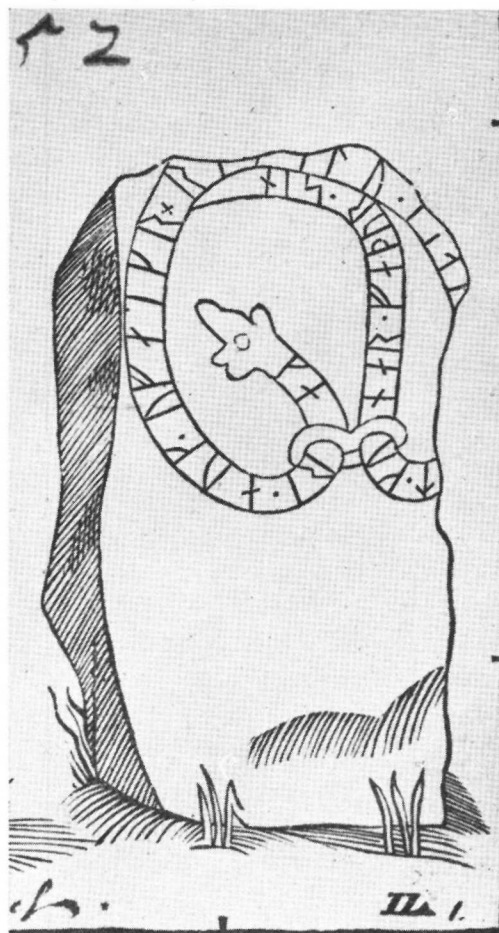

Fig. 121. U 683. Linda, Skoklosters sn.
Efter B 313.

nedre delen av två stavar. Av 18 t saknas v. bst. Efter 19 u finns nedre delen av två stavar, varefter en stor skada vidtager, ända till 22 t. Av denna runa saknas toppen med v. bst. 23 k är icke stunget,

Bureus (F a 6): **karl · auk · ufaikr · . . . r . . . lr . . . kunar · faþur · sin · .** — Hadorph och Leitz (B 313): **kari · auk · ufaikr + r --- tu --- a . . . t · kunar · faþur · sin .** — Celsius: **· karl · auk · ufaikr · r --- tu . . . - f - - . . . kunar · faþur · sin .** — Dybeck: **- ari · auk · ufaikr · r --- tu . . . t · kun . . . faþur · sin .**

Om namnet *Kari* se Sö 217, om *Ofeigr* U 2.

684. Råberga, Skoklosters sn.

Pl. 40.

Litteratur: B 313, L 62, D 1: 31. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta* 2, bl. 242; O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) 2, s. 408, i *Acta Literaria Sveciae* (1725—29), s. 323; J. A. Kjellman-Göranson, *Sko socken* (1860), s. 13; R. Alm, *Inventering av fornminnen i Skokloster 1915* (ATA); E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 109.

Äldre avbildningar: J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 313); A. Wætter, teckning (ATA); Dybeck a. a.

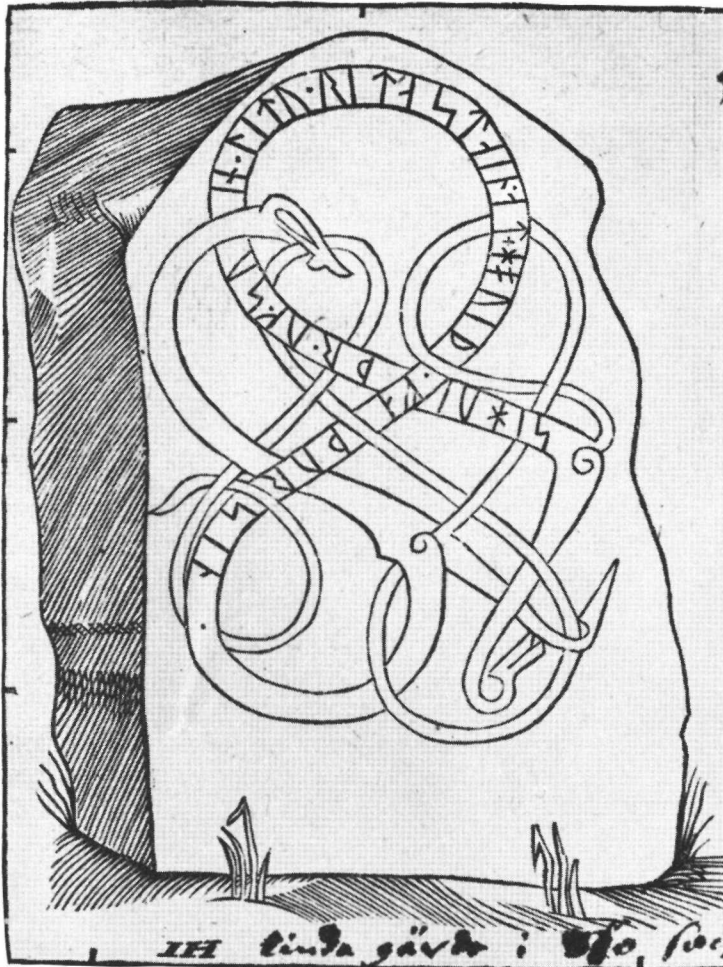

Fig. 122. U 684. Råberga, Skoklosters sn. Efter B 313.

Runstenen ligger i nordvästra spetsen av Ljusberget, 300 m. SV om folkskolan, 350 m. ÖSÖ om Linda manngårdsbyggnad, 175 m. SSV om landsvägen till Skokloster. Ristningsytan vetter åt NV. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Sigtuna».

Äldre uppgifter om stenens plats se ovan U 683. O. Celsius (den 9 juni 1727): »Skog-Klöster Sochn och Linda by i gårdsbackan. En Jordfast stor sten.» Märkligt är, att i Peringskiölds *Monumenta* uppges, att stenen är »vp-rester», av Celsius, att det är en jordfast sten. — Dybeck: »Ljusberget eller Ljusbergsbacken heter en höjd i Råberga (icke Linda) gårde. Därå äro många stensättningar och bland dem denne runsten.» Om fornminnen vid Ljusberget se Dybeck i *Runa* 1843, s. 51. J. A. Kjellman-Göranson (1860): »Den andra runstenen, som står österut från gården i gårdet, är svagt, men smakfullt ristad.» Beskrivningen till Geologiska kartbladet »Sigtuna» (1865): »å vestra kanten af 'Råberga ljusberg', en stående.»

Granit. Upptill går ett rött band av fältspat snett över ristningsytan. Mörkare fläckar av basiska inslag. Höjd

1,95 m., bredd (nedtill) 1,45 m. Ristningens höjd 1,49 m., bredd 1,02 m. Ristningen är djupt huggen och tydlig.

Inskrift:

sihuiþr · uk · suin · litu · rita stain · at · heuiþ · faþur sin ·
 5   10   15   20   25   30   35   40

Sigviðr ok Sveinn letu retta stæin at Hægvið, faður sinn.

»Sigvið och Sven läto resa stenen efter Hægvið, sin fader.»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början. 12 i är icke stunget; icke heller 15, 19 i. Bst i 13 n skär hst; övriga n- och a-runor i inskriften ha ensidig bst. Intet sk efter 21 a; ej heller efter 38 r. 30 e är tydligt stunget. Alla runorna i namnet 29—33 heuiþ äro säkra. Bst i 41 n står ovanligt högt; runan liknar nästan ett l. — Hadorph och Leitz (B 313): 30 o. — Celsius: 5 l, 30 a. C. uppfattar det första namnet som sihurþr. — Dybeck: 12 e, 30 o. »houiþ och faþur hafva hvar för sig en missbildad runa.»

Om namnet *Sigviðr* se Sö 276, om *Hægviðr* U 75, U 567.

Stenen är enligt Brate ristad av Öpir. Detta synes icke osannolikt, särskilt med hänsyn till att Öpir bevisligen har varit verksam i Skoklosters sn (U 687). Ristningen är i varje fall utförd i Öpirs stil.

685. Sanda, Skoklosters sn.

Pl. 41.

Litteratur: L 66, D 1: 29. J. Bureus, Fa 6 s. 90 n:r 218 (Bureus' egen uppteckning), Fa 5 n:r 323, Fa 1 s. 73; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 243; J. A. Kjellman-Göranson, Sko socken (1860), s. 18; Handlingar i ATA 1934, 1936, 1937, 1939, 1942, 1946.

Äldre avbildningar: J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta); A. Wætter, teckning 1859 (ATA); Dybeck a. a.; E. Floderus foto 1939 (ATA).

Runstenen står rest i trädgården vid Sanda, vid södra kanten av en terrass, omkr. 7 m. S om boningshuset.

Enligt Bureus fanns stenen »I Sanda gårdet» (Fa 6), »Sanda» (Fa 5). I *Ransakningarna* meddelas, att två runstenar finnas »wedh Sanda» (U 685 och 686). Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta*, som är gemensamt för U 685 och U 686, har påskriften »Sanda södergårde i Skoo Sochen», och över sidan finnes anteckningen »I Sanda Sudra gårde up emot Skogen» (avser trol. U 686) och »sammastädes wid pass en 50 steg ifrån den förra» (U 685). Av någon anledning kom träsnittet aldrig med i *Bautil*. L 66: »Sanda gårde» och L 67: »straxt derjemte». — Stenen har sedermera blivit sönderslagen och bortförd från sin ursprungliga plats. En del blev inlagd till spishäll i gården. Dybecks uppgift lyder: »För närvarande spishäll i boningsstugan. Det felande förkommet.» Och Kjellman-Göranson skriver samtidigt (1860) i sin skildring av Skokloster: »Hvad åter den andra stenen beträffar, som skulle finnas vid Sanda, kan äfven han tjena till bevis på huru man vårdar lemningarne från fädrens dagar. Han är nemligen, på hvilken tid veta vi ej, flyttad från sin ursprungliga plats på gårdet, och på midten afslagen. Af återstoden är hälften inmurad i bondens spiselmur; i dagen varande delen af stenen, som bär den innehålls-lösaste delen af inskriften, begagnas till spisärl och nötes dagligen af bondens pannor och grytor.» År 1934 anmälde Riksantikvariens ombud, sadelmakare J. L. Andersson i Orresta, att han tillvaratagit tre runstensfragment i Sanda, omedelbart N om den plats, där ett boningshus tidigare stått. De tre delarna passade tillsammans och utgöra $\frac{3}{4}$ av den ursprungliga runstenen, vars

nedre vänstra fjärdedel saknas. Delarna sammanfogades medelst stenkitt, och den felande delen utfylldes med cement. Stenen restes 1943 på sin nuvarande plats.

Grov granit eller gnejsgranit. Höjd över nuvarande markytan 1,26 m., bredd 1,30 m. Ytan är sliten, särskilt på stycket t. v. upptill; det är detta som enligt Dybeck har legat som spishäll. Ristningen torde aldrig ha varit särskilt djupt huggen. Den är grund och delvis svår att följa.

Inskrift (med det inom [ ] supplerat efter Peringskiölds *Monumenta*):

· u[lafr · a]uk · armuntr · litu · raisa · stain · þi[na · aftir · kairmund · faður sin]

Olafur ok Armundr letu reisa stein þenna eftir Gæirmund, faður sinn.

»Olov och Armund läto resa denna sten efter Germund, sin fader.»

Till läsningen: V. bst i 11 m är förstörd. 17 i är icke stunget. 23 s är svagt. 26 t är först överhoppat och sedan inklämt mellan s och a. 31 i är svagt; troligen icke stunget. Karakteristiskt för ristaren är att bst i u, r, l, t utgå nedanför hst:s topp. — Bureus (F a 6): **ulf auk armunt litu raisa stain þin aftir kairmund faður sin.** — Hadorph och Leitz (*Peringskiölds Monumenta*): **ulafur auk armuntr letu raisa stain þna aftir kairmund faður sin.** — Dybeck: ... u · raisa · stain · þen - ...

Mansnamnet *Armundr* (*Arnmundr*) är sällsynt. Det finns icke något annat belägg i svenska runinskrifter. Från medeltiden anför Lundgren ett belägg i en urkund (Östergötland) jämte ett ortnamn (Västmanland). Namnet är känt från den danska Gørlev-stenen (DR 239). Men f. ö. synes det vara okänt så väl från Danmark som från Norge och Island. — Om *Gæirmundr* se U 29.

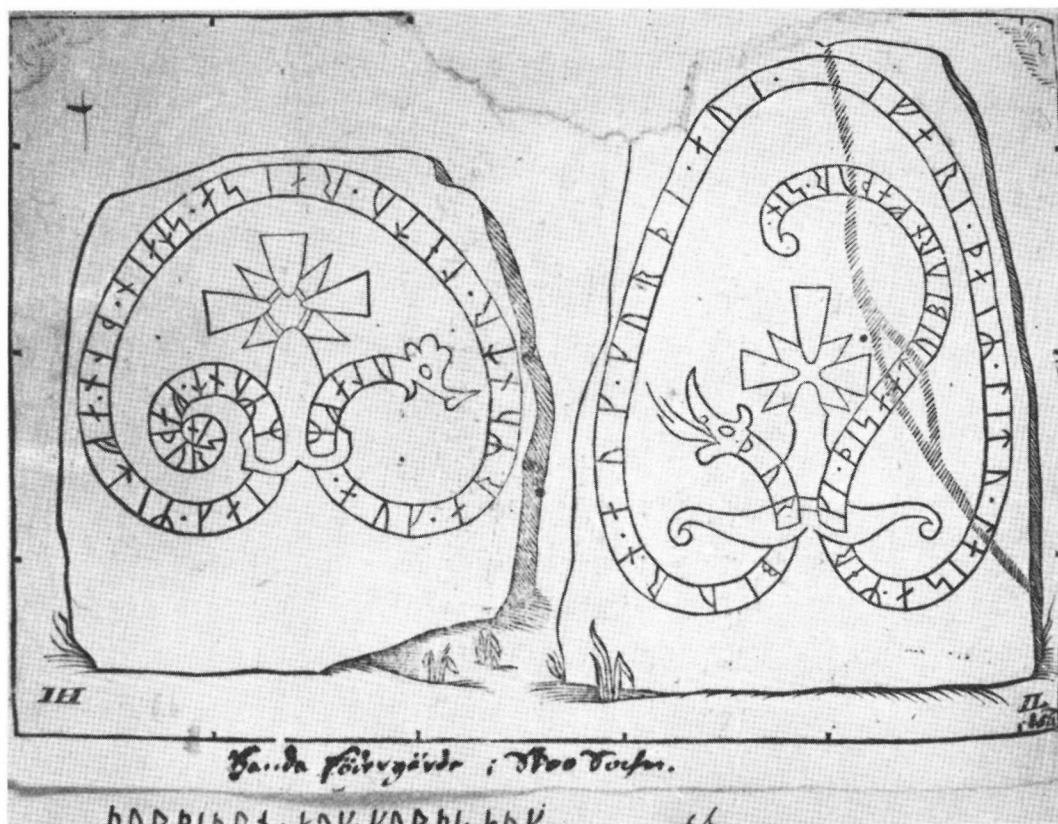

Fig. 123. U 685 och 686. Sanda, Skoklosters sn. Efter träsnitt i Peringskiölds *Monumenta*.

686. Sanda, Skoklosters sn.

Pl. 41.

Litteratur: L 67, D 1:30. J. Bureus, Fa 6 s. 90 n:r 219 (Bureus' egen uppteckning), Fa 5 n:r 324, Fa 1 s. 73; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 243; P. Elvius och J. Arenius, De Fierdhundria (diss. 1717), s. 106; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 466; J. A. Kjellman-Göranson, Sko socken (1860), s. 18; R. Alm, Inventering av fornminnen i Skokloster 1915 (ATA); O. v. Friesen, Anteckningar 1927 (UUB); Handlingar i ATA 1939.

Äldre avbildningar: J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta); J. G. Liljegren, Fullständig Bautil (ATA) n:r 67, teckning (kopia av träsnittet i Peringskiölds Monumenta); A. Wætter, teckning ^{20/6} 1859 (ATA); Dybeck a. a.; v. Friesen foto 1927 (UUB); E. Floderus foto 1939 (ATA).

Runstenen står i skogskanten på en dikesren i Sanda södra gärde, 400 m. S om Sanda man-gårdsbyggnad, 350 m. S om vägen till Skokloster. Den är synlig från vägen. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Sigtuna».

Enligt Bureus (Fa 6) fanns stenen »I Sanda gårdet» och betecknas som »den söndrige» (i motsats mot U 685). Äldre uppgifter om stenen se f. ö. U 685. Celsius har tydligen själv icke sett dem, utan har antecknat inskriften efter skriftliga källor. — Dybeck: »Grafflockarne här och der i Sanda gärde hafva förr sammanhängt med de många forngrafvar som än finnas tillsammans i den skogshage, hvilken ligger intill gårdets södra del. De tu runstensstyckena ligga bland små kullar inom gårdet, nära hagen. Stående och fallne bautastenar finnas deromkring.» — Kjellman-Göranson: »Strax bredvid Säby ligger Sanda, der i en gårdesbacke söder om gården i ett stenrör ligger en i tvenne delar sönderslagen runsten (Lilj. 67) . . . Stenen är omgifven af stensättningar, stenkummel och en skeppssättning.» Stenen var redan i början av 1600-talet »söndrig». Lyckligtvis äro alla delarna, så när som på några mindre skärvor, i behåll. Stenen är 1932 lagad och rest på den plats, där den tidigare legat.

Ljusgrå gnejsgranit. Höjd 1,95 m., bredd 1,42 m. Ytan är tämligen slät, ehuru full av sprickor. Upptill, nedanför kantslingan skjuter en stor buckla fram. Ristningen är ej särdeles djup, men dock tydlig och väl bevarad.

Inskrift (med det inom [ ] supplerat efter Peringskiölds *Monumenta*):

· **purbiurn · auk · kurpi · auk · uifari · þair · litu · raisa · mirki · þisa · [at ·] uibiurn · faður · sin ·**
           5   10   15   20   25   30   35   40   45   50   55   60

Þorbiorn ok kurpi ok Vi[ð]fari, þair letu raisa mærkj þessa at Vibjorn, faður sinn.

»Torbjörn och kurpi och Vidfare, de läto resa dessa minnesmärken efter Vibjörn, sin fader.»

Till läsningen: 12 **k** och 13 **u** äro icke stungna. Alla runorna i namnet 12—16 **kurpi** äro fullt säkra. 17 **a** är skadat på mitten. V. bst är dock bevarad. Bst i 20 **u** står i en spricka och är skadad. En del av dess övre del kan dock spåras. 31 **i** är icke stunget. Av bst i 34 **r** är endast övre stapeln i behåll; återstoden har gått förlorad i en spricka. Mitt på staven i 40 **i** finnes en svag fördjupning, möjligen huggen. 45 **i** är icke stunget. Efter 47 **a** är ett stycke av stenen borta med två runor.

Bureus (Fa 6): **purbiurn auk kurpi auk uifari þair ritu raisa marki þisa at uibiurn faður sin**. Om runorna 48—49 **at** anmärkes: »Dessa **a** och **t** funnos kvar på sit stycke i åkeren i jorden.» — Hadorph och Leitz (Peringskiölds *Monumenta*): **· purbiurn · auk · kurpi · au · · · ifari · þair · litu · laisa · merki · þisa · at · uibiurn faður · sin ·**. — Dybeck: 12—16 **kurpi**, 17 **m**, 20—25 **-lfari**, 27 **au**, 40 **a**, 48—49 fattas.

Om namnet *Vidfari* se Sö 256. — Något mansnamn svarande mot 12—16 **kurpi** är f. ö. icke

känt. Det ligger måhända närmast att tänka på det rätt vanliga namnet fvn. *Gyrðr*, fsv. *Gyrðh* (lat. *Gyrderus*, *Gyrdo*), ehuru skrivningen i så fall är svårförklarlig. — Om namnet *Vibiorn* se Sö 226, U 280.

De båda runstenarna vid Sanda, som ursprungligen stått helt nära varandra — avståndet var »wid pass en 50 steg» — äro säkerligen utförda av samme ristare.

687. Sjosta, Skoklosters sn.

Pl. 42, 43.

Litteratur: D 1:32. R. Dybeck, Svenska runurkunder 2 (1857), s. 31, 45 (n:r 89), Reseberättelse 1858, 1859, 1860, 1863, 1865; J. A. Kjellman-Göranson, Sko socken (1860), s. 16; E. Brate och S. Bugge, Runverser (ATS 10:1), s. 104, 320, 334 f.; A. Noreen, Altschwedische Grammatik (1904), s. 496; O. Montelius i Svenska Fornminnesföreningens tidskrift 1 (1871), s. 63, och i Fornvännen 1914, s. 101; E. Brate, Sverges runinskrifter (1922), s. 68, Svenska runristare (1925), s. 100; O. v. Friesen i Uppland, skildring af land och folk 2 (1907), s. 488, i Fornvännen 1910, s. 209, i UFT h. 26 (1910), s. 16, i Hoops Reallexikon 4 (1918—19), s. 42, Upplands runstenar (1907), s. 40, 2. uppl. (1913), s. 69 f., Runorna i Sverige (1928), s. 73, Runorna (Nordisk kultur, bd 6, 1933), s. 222, i Gotländskt arkiv 6 (1934), s. 48, i Arkiv för Nordisk filologi bd 56 (1942), s. 285, Anteckningar (UUB); H. Nilsson Yrwing, Gotland under äldre medeltid (1940), s. 80; E. Wessén i Svenska landskapslagar 4 (1943), s. 310; C. Marstrander i Festskrift til O. Broch (1947), s. 114, 115.

Äldre avbildningar: Dybeck, teckning (ATA), D 8vo 89 och D 1:32; A. Wætter, teckning ²⁰/₁₀₀ 1859 (ATA); O. v. Friesen foto (reproducerat bl. a. Upplands runstenar, s. 70; Hoops Reallexikon 4, s. 41; Salmonsens Konversationsleksikon, 2. Udg.: Runer; Runorna i Sverige, s. 73; Nordisk kultur bd 6, s. 223, bd 27, s. 175).

Det runristade stenblocket ligger i en stenig skogshage 12 m. S om boningshuset i Sjosta I. Ristningsytan vetter åt NÖ. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Sigtuna».

Ristningen har märkligt nog icke varit känd förrän i ganska sen tid, trots det att den ligger helt nära människoboningar. Då Dybeck i *Runa* för 1843 (s. 53 f.) rätt utförligt skildrade de talrika fornminnena vid Sjosta, kände han icke till den. Först åtskilliga år senare blev den bekant, och »förtjensten af Runstenens uppdagande tillkommer», skriver Dybeck, »hr magister J. A. A. Afzelius, som först uppgifvit honom för mig». I sin reseberättelse för 1858 meddelar Dybeck: »Vid Sjosta, vester ut i socken, uppdagades likväl under sommaren en rätt märkvärdig runristning å en större vräksten, hvilken ristning kommer att behandlas i nästa häfte af mina Runurkunder.» Inskriften publicerades också av Dybeck i *Svenska runurkunder*: »Han är en stor, aflång vräksten af icke särdeles fast gry och ligger på så kallade Galgflottsbacken, en stenig skogshöjd invid byns södra gård. Ristningen fanns, efter det hon varsamt vardt rensad, vara väl bibehållen.» Dybeck har emellertid hyst stor oro för stenens framtida bestånd. I reseberättelsen för 1860 skriver han: »Likaledes vore af stor vikt att Sjustadstenen omhögades och att dess skadande vid större vite förböds. Okynnige studerande från Uppsala hafva genom runornas upphuggning här och der redan skämt delar af inskriften. Men icke nog med ett sådant omhögande. Den väldige aflånge vräkstenen, å hvars ena ända inskriften är, saknar under denna del fast grund, i följd hvaraf ett större grundstycke redan skilt sig från stenen, hvilken å samma del har en större remna, som sträcker sig öfver sjelva ristningen. Runstenen kan således i sitt nuvarande skick icke längre bestå.» Och i reseberättelsen för 1863 återkommer han till saken: »Sedan jag första gången granskat inskriften å Sjustadsstenen, underrättade jag en Professor i Upsala om fyndet. Denne ditsände då några studerande för att taga reda på inskriften, den de så rensade med hvassa stenar, att en mängd runor förstördes. Runstenen är en stor sprickig vräksten och bör, om han skall bibehållas hel, förses med fast underfyllnad af sten, samt inhägnas.» Dybeck har säkerligen, med sin ömma omtanke om alla fornlämningar, överdrivit studenternas skadegörelse. Han har överhuvud taget lätt att tro på att runristningarna skulle ha blivit »upphuggna» i senare tid. I *Sveriges runurkunder* (1860) säger han helt kort, att »ristningen är en större vräksten, liggande å Galgflottsbacken söder om och helt nära byn». Sista

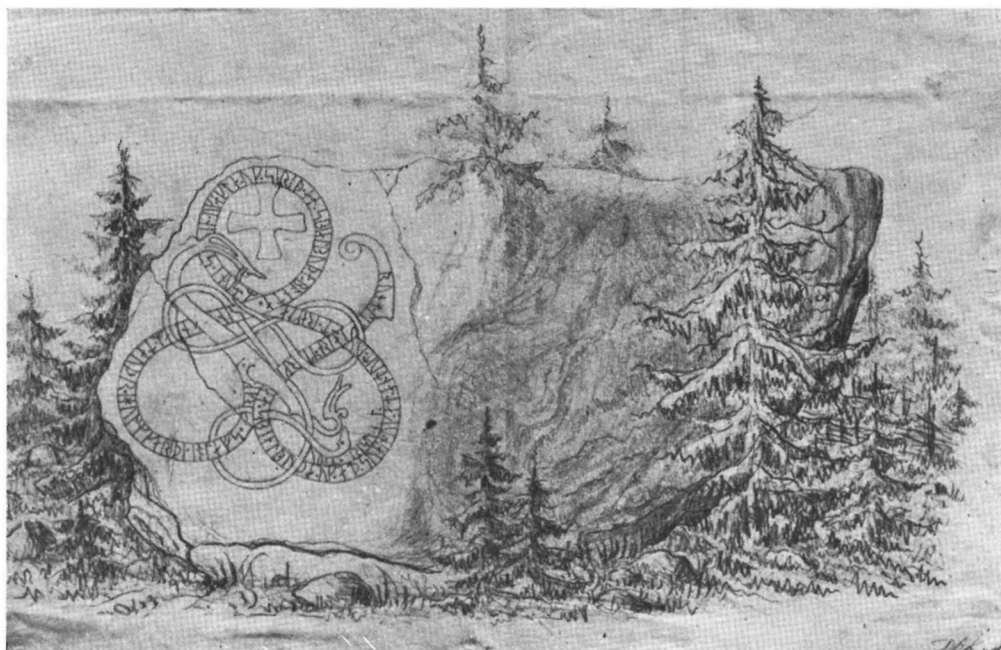

Fig. 124. U 687. Sjusta, Skoklosters sn. Efter teckning av R. Dybeck.

gången omnämner han Sjusta-ristningen i reseberättelsen för 1865: »Jag begaf mig nu öfver Gåran, en vik af Ekolen, till Skoklosters socken, der främst den nyligen uppdagade Runstenen vid Sjustad å nyo tog uppmärksamheten i anspråk. Ett nytt aftryck togs nu af den märkvärdige Runinskriften; men några nya uppdaganden deri förmådde jag icke göra, utan är den afritningen af ristningen, som finnes allmängjord i mina Runurkunder, säkerligen alldeles riktig.» Beskrivningen till Geologiska kartbladet »Sigtuna» (1865): »å Galgflottsberget (backen S om Sjusta by), runristning å ett flyttblock».

Om övriga fornminnen vid Sjusta se R. Dybeck i *Runa* 1843, s. 53 f.; J. A. Kjellman-Göranson, *Sko socken* (1860), s. 16.

Grå gnejsgranit. Den ristade ytan bildar ungefär 60° vinkel mot marken. Blockets höjd över marken ung. 2 m. Ristningsytans bredd ung. 1,5 m. Ristningens höjd 1,48 m., största bredd 1,26 m. Den ristade ytan, som vetter mot NÖ, är ganska slät, men småknottrig. Flera mindre gropar finnas. En spricka går ungefär mitt på v. kanten snett nedåt. Den fanns uppenbarligen redan på den tid, då ristningen höggs. Ristningen är i stort sett väl bibehållen och tydlig.

Inskrift:

runa · lit kiara · mirki at · sbialbupa · uk · at · suain · uk · at · antuit · uk at · raknar · suni ·
           5   10   15   20 25   30   35   40   45   50   55   60
 sin · uk · ekla · uk · sirij · at · sbialbupa · bonta sin an uar · taupr · i hulmkarpi · i olafs · krika ·
           65   70   75   80 85   90   95   100   105   110   115   120   125
 ubir · risti · ru
           130   135

Runa let göra mærki at Spiallbuda ok at Svein ok at Andvett ok at Ragnar, syni sin[a] ok Hælga(?), ok Sigrïð at Spiallbuda, bonda sinn. Hann var dauðr i Holmgardi i Olafs kirk[u]. Öpir risti ru[nar].

»Runa lät göra minnesvården efter Spjallbude och efter Sven och efter Andvätt och efter Ragnar, hennes och Helges(?) söner, och Sigrïd efter Spjallbude, sin man. Han blev död i Holmgård i Olovskyrkan. Öpir ristade runorna.»

25—47838. *Upplands runinskrifter.*

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början. 6 **i** är icke stunget; icke heller 14, 46 **i**, 8, 54, 68, 112 **k**, 59, 128 **u**. 14 **i** är icke stunget; något nedanför mitten av hst finnes en svag fördjupning, som dock icke är huggen. Som hst i 7 **t** och 8 **k** tjänstgör en korsande ormslinga, som sålunda har blivit försedd med bst. 7 **t** har därför bst endast t. v. Hst i 15 **r** är konturlinjen i en korsande ormslinga. På liknande sätt förhåller det sig med 27 **p**. Som hst i 49 **k** och 50 **a** använder ristaren den korsande runslingan, som han försett med bst. 49 **k** är omvänt, med bst t. v. 50 **a** har bst endast t. h. Något **a** finnes icke efter 64 **n**. 67 **e** är tydligt stunget. Alla runorna i namnet 67—70 **ekla** äro fullt säkra. Intet sk finnes efter 93 **a**, fastän utrymmet väl skulle ha medgivit ett sådant. Något **h** finnes icke framför 97 **a**. Bst i 97 **a** är anbragt tvärs över den korsande ormslingan. Som hst i 99 **u** tjänar en naturlig spricka i stenen. Alla runor i 107—116 **i hulmkarpi** äro fullt säkra; likaså 117—122 **i olafs**. Som hst i 124 **r** tjänstgör ena konturlinjen i en mötande ormslinga. Huruvida den andra konturlinjen är avsedd att läsas som ett **i (kiriki)**, kan ej avgöras. Alla runorna i 123—127 **kriki** äro fullt säkra; likaså sk. Något **u** finnes icke efter 127 **i**. 137—138 **ru** är svagt och endast fragmentariskt. Något mera finnes icke. Absolut icke **el** (Dybeck). — Sk efter 28 **a**, 37 **n**, 72 **k** stå snett, sk efter 47 **t** och 51 **t** vågrätt inom runslingan.

Dybeck: 67—70 **ekla**, 117—127 **i olafs · kriki**, 137—138 **el**. »Slingorna äro i Ubbes sinrika stil. Skriftens vidlyftighet har ofta påkallat slingornas användande till stafvar . . . Runan **t i at** framför **suain** har synbart först varit ett **p**.» — v. Friesen: 14 **e**, 67—70 **ekla**, 117—127 **i olafs · kiriki**, 137—138 **ru**.

Inskriften på Sjunga-stenen är rätt märklig redan i sin primära uppgift som ett mänskligt minnesmärke. En kvinna, Runa, har låtit göra minnesvården efter sina fyra söner. Hennes make är tydligen också död; hon står rätt ensam i livet. Tillsammans med henne har en sonhustru Sigrid deltagit i minnesvården efter sin man Spjallbude. Han är den äldste av de fyra sönerna. Om honom meddelas det, att han blev död i Holmgård i Olovskyrkan. Tyvärr få vi icke veta, hur de övriga sönerna, Sven, Andvätt och Ragnar, ha slutat sitt liv. Möjligen ha de också omkommit på ett våldsamt sätt, fjärran från hemmet. Männen äro borta, kvinnorna äro ensamma kvar för att vårda minnet. Det är säkerligen en typisk bild från vikingatiden; den möter oss gång på gång i runinskrifterna.

Kvinnonamnet *Runa* är tämligen ovanligt. Dock möter det i ännu två inskrifter från Uppland: L 191 Vaksala kyrka och L 238 Golvesta, Tensta sn samt i en från Gästrikland: L 1054 Årsunda kyrka. Ur medeltida källor är det icke säkert styrkt. Som verkligt personnamn förekommer det icke i Danmark, ej heller i Norge eller på Island. *Runa* är ett kortnamn till sådana kvinnonamn som *Guðrun*, *Ingirun*, *Sigrun*. — Däremot hör *Sigridr* (*Sirid*) till vikingatidens allra vanligaste kvinnonamn. — Om namnet *Spjallbudi* se U 88, om *Andvettr* Sö 266, om *Ragnarr* U 98.

En osäker punkt i inskriften är 65—70 **uk · ekla**. Att här ingår ett personnamn, är uppenbart, men i vilket sammanhang är icke omedelbart klart. »**ekla** synes at være Navn i Nomin. paa en Kvinde, som har været med at lade Mindesmærket gjöre. Men det siges ikke, i hvad Forhold hun har staaet til dem, for hvem Mindesmærket er gjort. **ekla** har vel været udtalt *Egla*, beslægtet med *Egill*» (S. Bugge). Också v. Friesen uppfattade först **ekla** (*Upplands runstenar*, 1907, s. 40), som ett kvinnonamn Helga, och han drog därav den slutsatsen, att Spjallbude hade haft två hustrur, vilka båda jämte Runa deltagit i minnesvården. Han hänvisar till Adams av Bremen uppgifter om tvegifte bland svearna. Jfr också Ad. Noreens översättning i *Altschwedische Grammatik* (1904): »und Engla und Sighridh nach Spialbodhi, ihrem hausvater». Slutsatsen är emellertid mycket tvivelaktig (jfr v. Friesen i *Forvännen* 1910, s. 209), och såväl *Ægla* som *Ængla* äro f. ö. okända kvinnonamn. Vida sannolikare torde vara, att **uk · ekla** hör samman med det

föregående, och att **uk** förbinder **ekla** med pronomenet **sin**. Därav följer, att **ekla** bör vara genitiv av ett mansnamn på *-i*. Brate sammanställer det med (ack.) **akla** L 788 Brunnby, Frösthults sn och antar ett mansnamn runsv. *Ægli*, en sidoförm till isl. *Egill*. Namnet *Ægli* synes ingå i ett par ortnamn i Närke (Lundgren-Brate; J. Sahlgren i *Namn och bygd* 15, 1927, s. 60, 85) men är f. ö. okänt. v. Friesen ifrågasätter i stället det mycket vanliga namnet *Hælg*. Det förutsätter visserligen, att uddljudande *h* icke har betecknats eller att det har försvunnit i uttalet och att *l* och *g* ha blivit omkastade (i beteckningen eller kanske redan i uttalet). Intetdera synes osannolikt. Jfr i inskriften 97—98 **an hann** och (möjligen 123—127 **kriki** för *kirkiu*. Om mansnamnet *Hælg* se U 505.

. . . *let (letu) gæra mærki* är ett uttryck, som Öpir ofta använder i sina inskrifter. Jfr U 104, 210 (jordfast häll), 307 (jordfast häll), 315, 566 (jordfast häll), L 121 Norby, Bondkyrka sn (jordfast häll).

Om den döde Spjallbude meddelas, att *hann var dauðr i Holmgarði i olafs · kriki (kiriki)*. Om svenska mäns färder till *Garðar* (Ryssland) och *Holmgarðr* (Novgorod) talas i flera runinskrifter. Namnet Holmgård förekommer, utom här, även i inskriften Sö 173, sannolikt också i den fragmentariska inskriften på en runsten från Hallfreda, Follingbo sn, Gotland (v. Friesen i *Gotländskt arkiv*, 6, 1934, s. 46 f.). Men det är sällsynt att finna en så detaljerad lokaluppgift som här: »i Holmgård i olafs · kriki».

Dybeck är den förste, som har sökt giva en tolkning av inskriftens slut: »Inskriften har visserligen en märklig historisk betydelse, för hvilken jag likväl icke här skall söka redogöra. Mig tyckes sista ordet **krik** icke avsluta inskriften., utan böra sammanhänga med ett efterföljande, som antingen gått förlorat genom afflagning, eller — hvad troligare är — alldrig kommit att ristas. Och detta anser jag vara **faru**, dat. af **fara**, färd. Den halfva staf, efter hvilken slingans tomrum börjar, skulle då varit ett tillämnadt **f**. Slutmeningen varder så: Han vardt död i Holmgård i Olofs Greklandsfärd.» — J. A. Kjellman-Göranson lämnar i sin beskrivning över Sko socken följande tolkning av inskriftens slut: »som blef död i Holmgård (Ryssland) i Olegs (Ryska uttalet af det nordiska namnet Helge) följe (eller möjligen den af Oleg sända fredsgisslan eller ock Olegs fred)».

S. Bugge invänder med skäl mot Dybeck, att det synes vara en olycklig utväg att förutsetta ett ord, som icke finnes och aldrig har funnits på stenen. »Jeg formoder», fortsätter Bugge, »at der skal læses: **i olafs kriþ**, med **þ** for **k**, d. e. *i Ólafs grið*. Jeg oversætter: »han döde i Holmgard i Olavs Hird' . . . Oldn. *grið* kan betegne Tilhold, som en Person har i en andens Hus, med Forpligtelse til Tjeneste i hans Arbeide. En person, der saaledes har Tilhold i en andens Hus, kaldes *griðmaðr*. *grið* har ogsaa været brugt om Hirdmandens Forhold til sin Konge . . . I Overensstemmelse hermed siges efter min Formodning paa Sjustad-Stenen den Af-døde, der har været Hirdmand hos en nordisk Hövding Olav i Novgorod, at have været *i Ólafs grið*. . . Indskriften synes altsaa at omtale en nordisk Fyrste Olav der omgivet af sin Hird, hvori svenske Mænd havde Tjeneste, boede i Novgorod . . . Da Sjustad-Inskriften saaledes maa være ikke lidet yngre end 1030, tør jeg ikke forstaa den her nævnte Olav om den norske Konge Olav Haraldssøn, siden kaldet den hellige, der efter Sagaerne paa sine sidste Dage (1029—1030) var i Holmgard, hvorhen han reiste fra Sverige af. Men hvilken anden Olav der her menes, véd jeg ikke!»

I *Altschwedische Grammatik* (1904) gör Ad. Noreen ett försök att tolka inskriften utan ändring av läsningen. Han transkriberar *An var dauþr i Holmgarþi i Olafskriki* och översätter: »Er starb in Holmgardhr (Novgorod) im Olafswinkel.» Det är tydligt, att han sammanställer uttrycket **i olafs · kriki** med fvn. *krikr*, m., nno. *krik* 'krok, vinkel (*arm-*, *lärkrik*), vrå, hörn, böjning, bukt'. Det är särskilt belagt i ortnamn. En del av Stavanger kallades under medeltiden

Kriken. — E. Brate, som icke finner v. Friesens översättning 'kyrka' förenlig med läsningen **kriki**, framhåller ytterligare, att enligt O. Rygh, *Norske gaardnavne*, Indledning, s. 62 ordet *krik* »findes i adskillige Gaardnavne, af hvilke dog neppe noget er synderlig gammelt. — Synes til dels som Navn at sigte til Beliggenhed inde i en Elvebugtning.» »Ett ortnamn med detta ord som sista led och gen. av det nordiska mansnamnet Olav som första led bör då hava funnits i Novgorod och betecknat den plats, där den avlidne dog. Efter vilken Olav platsen är uppkallad, kan ej avgöras; det behöver ju icke vara Olov den helige.» Brates översättning blir sålunda: »i Olovs-vik», »i Olovs bukt».

År 1907 har O. v. Friesen offentliggjort sin tolkning: »som stupade i Olofskyrkan i Novgorod». »I Novgorod, som var en huvudstation på svearnas resor i Österväg, fanns med säkerhet redan på 1100-talet en kyrka tillägnad den helige Olof. Denna kyrka var medelpunkten i ett faktori, där svenskarna — i senare tid gotlänningarna — samlades och, ordnade till ett handelsgille af samma typ som frisergillet i Sigtuna, drefvo sin köpenskap. Kyrkorna tjänstgjorde ofta under dessa osäkra tider som fästen, och det var sannolikt under försvaret af kyrkan och faktoriets vid något kritiskt tillfälle som Spialbode föll. Sjustad-ristningen ger oss ett värdefullt vittnesbörd om att den helige Olofs kyrka i Novgorod existerade redan i 1000-talets senare hälft och då var samlingspunkten för uppsvenska män på deras färder i Ryssland.»

Att runor utelämnas i slutet av ord är icke ovanligt hos ristaren Öpir. Särskilt förekommer det ofta i slutet av hans signatur: *Öpir ristit run* U 181, 462, *ru* U 122, 262. Ett nytt exempel ha vi här i slutet av Sjusta-inskriften: 128—138 **ubir • ristit • ru**. Sannolikt böra också i detta sammanhang ses de många fall, då Öpir använder formen **runa** (i st. f. **runar**). Det är att märka, att utelämnandet ingalunda är betingat av brist på utrymme. Det är sålunda i stället en av Öpir brukad grafisk förkortning.

Ett liknande fall av grafisk förkortning föreligger säkerligen i 62—65 **sin** i stället för **sina**, ack. pl. m. Det händer icke sällan, att Öpir utelämnar ändelse just hos possessivpronomenet 'sin': **sin** i st. f. **sina**, ack. sg. f. U 104, 252, 311 (2 ggr), L 128 Ströja, Börje sn, **sin** i st. f. **sinar**, gen. sg. f. U 489. I andra inskrifter är detta sällsynt (t. ex. U 314, Sö 54). Det är att märka, att även pronomet 'sin' i regeln står i slutet av en inskrift eller åtminstone i slutet av en fras.

Som ett tredje fall i Sjusta-inskriften av grafisk ordförkortning bör man säkerligen bedöma 123—127 **kriki** (eller **kiriki**). Det är den egentliga inskriftens sista ord och står i slutet av runslingan. Det är intet tvivel om att det, såsom v. Friesen menar, är den oblikva formen av ordet 'kyrka', sålunda fsv. *kirkiu*, som avses. Den sista runan **u** är helt enkelt utelämnad, i enlighet med Öpirs vanor. Vidare har han antingen kastat om **r** och **i**, om den rätta läsningen är **kriki** (ett liknande fall är kanhända 67—70 **ekla** i st. f. **elka**), eller också har han, om ordet bör läsas **kiriki**, tyckt sig höra ett *i*-ljud mellan *r* och *k* och sålunda uttalat ordet trestavigt. Man bör sannolikt också taga i betraktande, att ristaren kan ha känt sig osäker på det främmande ordets stavning, som han kanske aldrig hade sett i skrift.

Den av v. Friesen föreslagna tolkningen är den som både formellt och sakligt har den största sannolikheten. Det förhåller sig icke så, som det har antytts, att denna tolkning knappast skulle ha framställts utan kännedomen om att en Olofskyrka verkligen har funnits i Novgorod.

Sjusta-stenen förskriver sig enligt v. Friesen från tiden omkring 1075 eller slutet av 1000-talet. Att det vid den tiden i Novgorod har funnits en kyrka eller ett kapell helgat åt S:t Olov, är mycket sannolikt. Det hade snarast varit egendomligt, om så icke hade varit fallet.

Om Novgorod som medelpunkt för handel och samfärdsel mellan Norden och Ryssland se A. Bugge, *Novgorod som varjagisk by* (i: *Nordisk tidskrift* 1906, s. 573 f.) och samme förf. i J. Hoops *Reallexikon der germanischen Altertumskunde* Bd 2, s. 426 f., 431, 439.

688. Stavsund, Skoklosters sn.

Pl. 43.

Litteratur: B 316, L 68. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta* 2, bl. 244; O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) 2, s. 425; E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 48, S. B. F. Jansson, Rapport till Riksantikvarien över undersökning 7/8 1948 (ATA).

Äldre avbildning: J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 316).

Runstenen fanns enligt *Ransakningarna* »wedh Staffsundz Krogh rätt widh Stugan». Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »Stafsundz krog, i SkoCloster sochn» (B 316 och L 68: »Stafsunds krog»). Stenen var sönderslagen, och endast en del, med ungefär halva ristningen, var i behåll. — O. Celsius besökte Stavsund den 29 aug. 1727. Han antecknar, att runstenen var sönderslagen men »både st. finnas qvar. Det andra stycket kunde ej upgrafvas, effter det var seent på qvällen och mörkt redan.» Det framgår av Celsius' anteckning, att stenen faktiskt fanns i behåll i sin helhet, ehuru detta hade förbigått Hadorph. Den var sönderslagen ungefär på mitten. Fotstycket stod djupt nedsjunket i jorden. Tyvärr har Celsius icke haft tid att gräva fram det eller ens att anteckna inskriften. Den del av stenen, som är avbildad i B 316, är sålunda överstycket, med korset överst. Ristningen har tydligen varit påfallande lik den på U 652. De äro också båda signerade av samme ristare, Arbjörn.

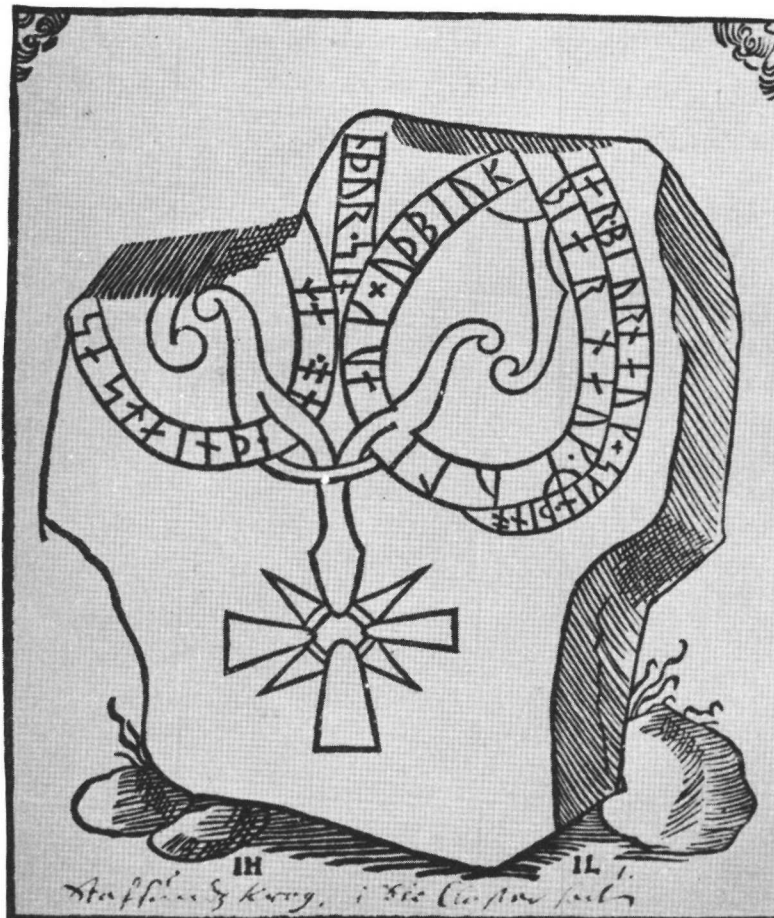

Fig. 125. U 688. Stavsund, Skoklosters sn. Efter B 316.

Sommaren 1945 påträffades i en grop på gårdstomten ett litet stycke av stenen, med runorna 16—19 **upbi**. Under sommaren 1947, då det gamla boningshuset byggdes om, kommo ytterligare 12 fragment i dagen; ett låg under eldstaden, de övriga i gamla grunden till gårdens äldsta del. Trots att stenen endast delvis är bevarad, kommer ett försök att göras att sätta ihop fragmenten och därefter resa stenen på platsen.

Ljusröd granit. Ristningen är på de bevarade fragmenten tämligen tydlig. Stenens ungefärliga storlek på 1600-talet var: höjd 1,75 m., bredd 1,35 m.

Inskrift (med det inom [ ] supplerat efter B 316 och Celsius):

... [biar]₅n · a[uk · m]ul[i]₁₀ · au[k · a]upbi[ur ... s]a · sta[in · be]no · at [· s ... a]pur · si[n [arbiurn · auk ·
sain] · pino
55 60

... -biorn ok Muli ok Auðbior[n] ... [ræi]sa stein þenna at ... [f]aður sinn. Arbiorn hiogg s[t]æin þenna.

»... -björn och Mule och Ödbjörn ... resa denna sten efter ... sin fader. Arbjörn högg denna sten.»

Till läsningen: Av 17 **u** finns endast bst:s övre del i behåll. Av 27 **a** finns endast v. bst och v. kanten av hst kvar. Av 35 **t** finns endast ett stycke av v. bst; den sitter lågt i slingan. 60 **n** har förlorat nedre delen av hst och h. bst. Av 61 **o** finns endast övre delen med övre bst bevarad.

Hadorph och Leitz (B 316): **biarn auk · muli auk × upbiur ... sa stain þeno · at ... apur · sin iar · biurn auk + skin · pino**. — Celsius: **biarn · auk · muli · auk · aupbiu ... sa · stain · þeno · at · s ... arbiurn · auk · sain · pino**.

Sk har varit en punkt. B 316 har × efter 15 **k**; det beror tydligen på felläsning för ett **a** (Celsius). 55 **k** i B 316 beror sannolikt på felläsning för **a** (Celsius). Ett **t** torde sålunda ha blivit överhoppat efter 54 **s**. Möjligt är att 51 **a** (B 316, Celsius) är fel för **i**.

Tre söner ha låtit resa stenen till minne av sin fader. Dennes namn är icke bevarat. Av sönerna har den äldste haft ett namn på -*biorn*; förleden är icke bevarad. Om namnet *Muli* se U 422, om *Auðbiorn* Sö 344.

Ristarens namn är Arbjörn. Han har signerat även U 652 och U 682. Sannolikt har han ristat flera runstenar i trakten. Se ovan U 676.

689. Säby, Skoklosters sn.

Pl. 44.

Litteratur: B 312, L 65, D 1: 33. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 243; O. Celsius, Svenska runstenar (Fm 60) 2, s. 424; J. A. Kjellman-Göranson, Sko socken (1860), s. 17; R. Alm, Inventering av fornminnen i Skokloster 1915 (ATA); Handlingar i ATA 1946.

Äldre avbildningar: J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 312); A. Wætter, teckning ²⁰/₆ 1859 (ATA); Dybeck a. a.

Runstenen står rest 45 m. Ö om mangårdsbyggnaden vid Säby, 25 m. SV om landsvägen till Skokloster och 7 m. SÖ om infartsvägen till Säby. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Sigtuna».

I *Ransakningarna* meddelas, att en runsten finnes »i Säby Trägårdh». Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »Säby Humlegård wid husen i Skoo sochn», och över sidan står: »Säby Humlegård wid husen väster om» (B 312 och L 65: »Säby humlegård»). O. Celsius

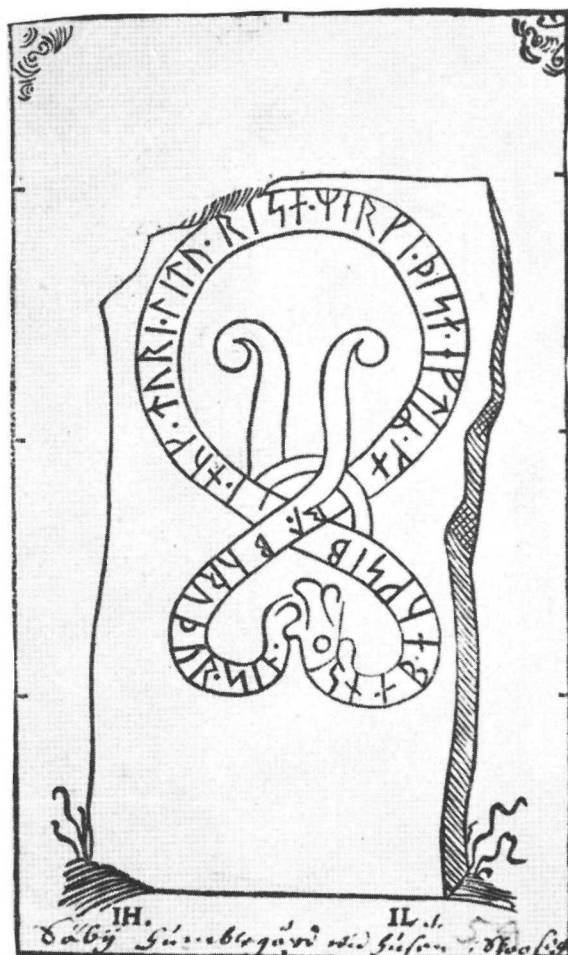

Fig. 126. U 689. Säby, Skoklosters sn. Efter B 312.

besökte platsen den 27 Aug. 1727. Han fann, att »Denna stenen är öfwer alt och jämt så skrofflig, at man kan nappast skillia runorna ifrån skrofforna. Och mestedelen af runorna hinna intet till undra linien, eller den öfra, uthan lyctas, om någon högd emottager.» — Dybeck: »Stenen ligger i täppan invid och öster om gårdshusen.» — Kjellman-Göranson (1860): »Från Sjusta by begifva vi oss till Säby, der man vester ifrån gården i den s. k. »Kråkbacken» kan räkna ej mindre än 11 ättehögar, af hvilka 2:ne bredvid hvarandra äro ganska stora. På den ena af dessa skall den runsten hafva stått upprest, som, derifrån flyttad, nu ligger på en täppa strax öster om gården . . . På nyssnämnda Kråkbacke finnes äfven en stor fyrkantig stensättning af väldiga stenblock och försedd med en stor midtsten. Söder om gården finnas 3:ne af sten lagda runda rör samt sydvest ifrån byn flera små högar och en stensättning.» Beskrivningen till Geologiska kartbladet »Sigtuna» (1865): »i täppan vid Säby».

Kjellman-Göransons förmodan, att stenen skall ha stått på Kråkbacken V om Säby, upprest på en gravhög, och därifrån blivit flyttad till sin nuvarande plats, är säkerligen ingenting annat än en antikvarisk fundering. På 1600-talet fanns stenen i varje fall i Säby trädgård, icke långt från husen.

Ljusgrå gnejsgranit. Höjd 1,37 m., bredd 0,88 m. Ytan är jämn, men småknottrig. Ristningen är grund och delvis mycket villsam. Ornamentiken vid huvudet är oklar.

Inskrift:

siab · auk · sibi · auk · tubi · litu · raisa · merki · þesa · eftir · karl · buruþur · sin ·
           5   10   15   20   25   30   35   40   45   50   55

siab ok Sibbi ok Tubbi letu raisa mæri þessa æftir Karl, broður sinn.

»**siab** och Sibbe och Tubbe läto resa dessa märken efter Karl, sin broder.»

Till läsningen: Flera av inskriftens runor nå ej med sina staplar till ramlinjerna. Om sk finnes vid inskriftens början, är ovisst. R. 2 är snarast **i**. Möjligen finnes på v. sidan en **n**-bistav, men närheten till **l s** gör detta dock tvivelaktigt. På h. sidan ingen bst. 11 **i** är icke stunget; icke heller 20 **i**. Runorna i 8—11 **sibi** och 15—18 **tubi** äro alla säkra. Ett stycke av stenen är avslaget upptill, och övre delen av runorna 23—25 **rai** är borta. 29 **e** och 34 **e** äro tydligt stungna. Huruvida 37 **e** är stunget, är något osäkert. I varje fall icke **a**.

Hadorph och Leitz (B 312): 1—4 **snab**, 15—18 **turi**, 23—27 **risa**, 29 **i**, 34 **i**, 37 **e**. — Dybeck: 1—4 **snab**, 11 **e**, 15—18 **tubi**; 22—26 saknas; 29 **e**, 34 **e**, 37 **a**; 40 **i** saknas.

Något mansnamn, som kan svara mot 1—4 **siab** (eller **snab**) är icke känt. Snarast skulle man vilja tänka på ett kortnamn eller en förkortad beteckning. Om *Sibbi* se Sö 183, om *Tubbi* U 229.

Ornamentiken är rätt enkel, och ristningen är klumpigt utförd. Det är rätt intressant att jämföra denna runsten med Fots konstnärligt högt stående monument vid Sköklosters kyrka (U 678). Namnen i inskriften äro också talande: å ena sidan *Andvettr*, *Gullæifr*, *Gunnarr*, *Horsi*, *Rolæifr*, *Þorðr*, å andra sidan *Sibbi*, *Tubbi* och *Karl*. Man kan här, liksom i andra liknande fall, näppeligen komma förbi, att vi ha vittnesbörd om olika sociala skikt i samhället under vikingatiden.

Trögds härad.

Socknar: Arnö¹, Torsvi, Kungs-Husby, Veckholm, Hacksta, Vallby, Lillkyrka, Löt, Villberga, Boglösa, Husby-Sjutolft, Litslena och Härkeberga.

Trögds härad utgöres av den stora halvön mellan Ekolsundsviken och Norra Björkfjärden i Ö samt Svinnegarnsviken och Oknöfjärden i V. Häradet gränsar i Ö till Håbo och Bro härad, i S och SÖ till Färentuna härad i Stockholms län och till Selebo härad i Södermanlands län; V om Trögd ligger Åsunda härad och Enköpings stad och i N möter Lagunda härad. Under medeltiden hörde även Adelsö till Trögd.

Från häradet äro icke mindre än 68 runristningar kända.² Av dessa äro emellertid numera 16 försvunna och endast kända genom äldre uppgifter: U 694, 697, 698, 701, 707, 712, 713, 714, 718, 725, 730, 731, 733, 741, 743, 745. För närvarande finnas sålunda inom häradet 52 ristningar, av vilka dock några endast äro bevarade i mycket fragmentariskt skick: U 702, 705, 710, 715, 717, 737, 752. Antalet större, mer eller mindre fullständigt bevarade runristningar inom Trögds härad är sålunda 45. Det är emellertid att märka, att flera av dessa endast innehålla ornament i runstensstil: U 693, 709, 711, 728, 747, 748. Anmärkningsvärt är, att det icke finnes inom hela området någon runhäll i egentlig mening. Endast två av ristningarna ha huggits i jordfasta stenblock, nämligen U 706 och 727.

I Johannes Bureus' samlingar finnas uppgifter om 22 runinskrifter från Trögd: U 690, 691, 692, 694, 696, 698, 700, 701, 705, 707, 708, 712, 713, 714, 719, 720, 740, 742, 744, 746, 749, 757. Under senare hälften av 1600-talet ha ytterligare 26 ristningar antecknats: U 695, 697, 699, 704, 716, 721, 723—726, 729, 730—735, 738, 739, 743, 750, 751, 753—756. Under 1700-talet tillkommo endast två, U 709 och 747, vilka antecknades av O. Celsius. Under 1800-talet tillkommo 10 ristningar: U 693, 706, 711, 718, 727, 728, 736, 741, 745, 748. Under 1900-talet ha 8 hittills okända ristningar kommit i dagen: U 702, 703, 710, 715, 717, 722, 737, 752.

De på 1600-talet kända inskrifterna finnas avbildade i Peringskiölds *Monumenta* 4 och i *Bautil* (B 582—619). Träsnitten äro signerade av P. Helgonius och J. Hadorph.

I Liljegrens *Run-Urkunder* (1833) upptagas 49 nummer från Trögd (L 664—712). L 672 och 673 avse emellertid samma inskrift (U 751); detsamma gäller om L 693 och 696, som båda avse U 726.

Trögds ristare framför andra är Balle. Han har signerat icke mindre än elva ristningar inom häradet, nämligen U 699, 705, 707, 721, 726, 729, 740, 744, 750, 753, 756. Därtill kommer ett stort antal ristningar med för Balle karakteristiska drag, vilka därför sannolikt också äro ristade av honom: U 703, 704, 706, 708, 710, 712, 713, 722, 723—725, 731, 735, 736, 739, 749, 751, 757.

Om den s. k. Villbergaamuletten, ett litet kopparbleck med runor, se A. Nordén i *VHAAkad:s Handlingar*, del 55 (1943), s. 173 f. Inskriften kommer att behandlas i en senare del av detta arbete.

¹ »Den 1 jan. 1943 uppdelades Arnö på Kungs-Husby med 87 inv. och Vallby med 4 inv. samt Aspö i Södermanlands län med 63 inv. och upphörde förty att existera» (*Folkmängden inom administrativa områden den 31 december 1942*, s. 39, Anm. till Uppsala län 3).

² Därtill kommer ett runristat kopparbleck från Villberga, se *VHAAkad:s Handlingar* 55 (1943), s. 173 f.

690. Hälsingbo, Arnö sn.¹

Pl. 44.

Litteratur: B 594, L 712. J. Bureus, *Sumlen* (F a 12), bl. 368; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta* 4, bl. 41; R. Dybeck, *Reseberättelse* 1859 (ATA).

Äldre avbildningar: P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 594).

Runstenen står rest på Arnön, 200 m. NÖ om torpet Hälsingbo, sålunda ungefär mitt på öns smala, södra del, den s. k. Utön. Stenen står i kanten av en åker, 6 m. SÖ om en liten ägoväg, som går i skillnaden mellan Utö och Älghuvuds ägor. Platsen, som är utmärkt på Geologiska kartbladet »Ångsö», är utan tvivel den ursprungliga.

I *Sumlen* (F a 12) lämnar Bureus följande upplysning om runstenarna i Arnö sn: »Fru Wendela Näwe sade vara en Runesten widh Vtön och 2 på Oknön.» *Ransakningarna*: »J Helsingboo Wreeten, Norr om byen, är een stoor Runesteen medh Korss och Bookstäfwer på, een famn högh öfwer Jorden.» På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* är skrivet: »Arnbergs öen, Helsingbro torp i gärdet» (B 594: »Helsingebro torp»; L 712: »Helsingbro torp»). Dybeck skriver i sin berättelse till Vitterhetsakademien rörande sina »antiqvariska forskningar år 1859»: »Oknön och Arnön, hörande till Upland, . . . äro i antiqvariskt hänseende altför litet kända. Af Oknöns tre runstenar finnas två i behåll . . . På den natursköna Arnön äro likaledes många lemningar från forntiden; men ingen runsten.» Dybecks båda uppgifter, att en av Oknöns runstenar skulle vara försvunnen och att Arnön skulle sakna runstenar, äro oriktiga. De felaktiga uppgifterna förklaras av att han har utgått ifrån att de tre av Liljegren i *Run-Urkunder* (1833) upptagna stenarna (L 710, 711 och 712) alla ha stått på Oknö.

Ljusgrå granit med ljusare kvartsinslag. Höjd 2,12 m., bredd 1,10 m. Ristningsytan är bucklig och ojämn. I stensens högra kant har ett stort stycke av ristningen fallit bort. Denna skada är gammal; den har haft samma omfattning redan på 1600-talet, vilket framgår av Helgonius' och Hadorphs träsnitt, se fig. 127. Ristningen är djup och tydlig med undantag för den sammanbindande slingan i toppen, där linjerna delvis äro bortvittrade; även i den hårda kvartsen är ristningen emellanåt grund. Linjerna äro breda, rundade, och ristningen gör som helhet ett jämförelsevis klumpigt intryck.

Inskrift:

· ika · lit · . . . nsa · at · siksax · sun sin · kup · hielbi · sal hans · uel ·
5   10   15   20   25   30   35   40

Inga let [raisa stein þe]nnsa at Sigstein, sun sinn. Guð hielpi sal hans vel.

»Inga lät resa denna sten efter Sigsten, sin son. Gud hjälpe hans själ väl.»

¹ Se s. 201 not 1. Hälsingbo, där stenen står, tillhör numera Kungs-Husby sn (se Kungl. brev den 27 mars 1942). Det har ansetts lämpligt, att i detta arbete följa den gamla sockenindelningen.

Fig. 127. U 690. Hälsingbo, Arnö sn.
Efter B 594.

Till läsningen: Inskriften börjar och slutar med sk, som i denna inskrift utgöras av en punkt. 5 i är ej stunget. Efter 6 t synes i bortfallets kant ett grunt spår av sk. Därefter är ristningen förlorad på en sträcka av 102 cm.; på detta stycke har plats funnits för omkring 12 runor och 2 sk. Det kan under sådana omständigheter knappast råda någon tvekan om att det här har stått **raisa · stain · pi**. De därefter närmast följande runorna 7 n och 8 s äro djupa och tydliga. Av den övre ramlinjen finnas här inga spår. 14 k har genom bortfall förlorat ett kort stycke av hst upptill; runan är ej stungen. Mellan 15 s och 16 a finnes ingen runa. 18 s har förlorat nedre lederna i det stora bortfallet; ett spår av vinkeln mellan nedersta och mellersta leden finnes i skadans kant. Efter 20 n saknas sk liksom efter 35 l; att sk saknas framför possessivpronomen är påfallande vanligt i runinskrifter. 24 k är icke stunget. 29 e är tydligt stunget med en djup, rund prick; detsamma gäller om 41 e. — Helgonius och Hadorph: 16 i, 41 a.

I runföljden 12—17 **siksan**, som innehåller sonens namn, har ristaren tydligen råkat hoppa över ett t och sannolikt också ett i före n. *Sigsteinn* förekommer ett 20-tal gånger i svenska runinskrifter och är sålunda ett ganska vanligt namn, se Sö 291.

Skrivningen **hialpi** visar, att det progressiva i-omljudet har varit genomfört; uttalet har varit *hialpi*.

691. Söderby, Arnö sn.¹ Nu vid Veckol.

Pl. 45.

Litteratur: B 593, L 711, D 1: 78. J. Bureus, *Sumlen* (Fa 12), bl. 368, Fa 6 s. 121, n:r 62 (Caspar Cohl), Fa 5 n:r 283, Fa 10: 1 n:r 107, Fa 1 s. 64, Ff 6 n:r 112; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta* 4, bl. 40; O. Rudbeck, *Atlantica*, bd 3 (1698), s. 21, 28; P. Elvius, *De Fierdhundria* (auctor J. Arenius), Upsaliae 1717 (feltryck 1617), s. 96 och 97; O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) 1, s. 367; H. Schück, *Svensk litteraturhistoria* (1890), s. 61; E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 47; *Handlingar i ATA* år 1926, 1927; J. H. Söderlund, *Öarna Arnö och Oknö* (i Enköpings-Postens julnummer 1938).

Äldre avbildningar: Bureus, kopparstick (Ff 6 n:r 112; återgivet hos Rudbeck, a. a., s. 21); J. Rhezelius, teckning (Fa 10: 1 n:r 107); P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 593); Dybeck, originalteckning 1862 (ATA), D 1: 78; K. A. Gustawsson, foto 1927 (ATA).

Runstenen står sedan år 1927 rest vid Veckol (på Oknön), 25 m. VNV om mangårdsbyggnaden. Tidigare har stenen stått på Söderby mark, omkring 200 m. VSV om mangårdsbyggnaden, vid nordvästra sidan av landsvägen. Denna med all sannolikhet ursprungliga plats finnes utmärkt på Geologiska kartbladet »Ängsö» (undersökningen gjordes år 1858—62).

Enligt Fa 6 stod stenen »Wedh Södherby byn å Oknön». Denna sten är en av de två runstenar från Oknön, som Bureus nämner i *Sumlen* (Fa 12, bl. 368), se ovan s. 202. I *Ransakningarna* lämnas följande upplysning om stenens plats: »J Söderby Giärdet Wäster om Byen, finnes een Runesteen medh Runske Bookstäfwer, een mans Högh öfwer Jorden.» På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* 4 finnes en bläckanteckning: »Suderby straxt wid bygn: på Oknön til Arneberg sochn» (B 593: »Oknö och Suderby»; L 711: »Söderby»). I *De Fierdhundria* upptages inskriften som »Lapis Söderbyensis in Insula Oknö». I *Sverikes runurkunder* skriver Dybeck: »Söderby ligger på norra sidan om Wäppbyviken. Mellan denna och byn är en högländ hage, full af hednagrafvar. Från byn sträcker sig sydostligt en väg till Marby och den väldiga Runstenen ligger vid denna i gärdet.» År 1926 anmäldes till Riksantikvarien, att »runstenen vid Söderby . . . nu står starkt lutande intill en ladugårdsvägg samt inom stängslet för en hönsgård. Åtgärder böra vidtagas för dess flyttande och resande på annan plats. Den är tidigare flyttad

¹ Söderby, Veckol och Väfteby ha överflyttats från Arnö sn till Aspö sn, Selebo hd, Södermanland, se Kungl. brev den 27 mars 1942. Jfr ovan s. 201 not 1.

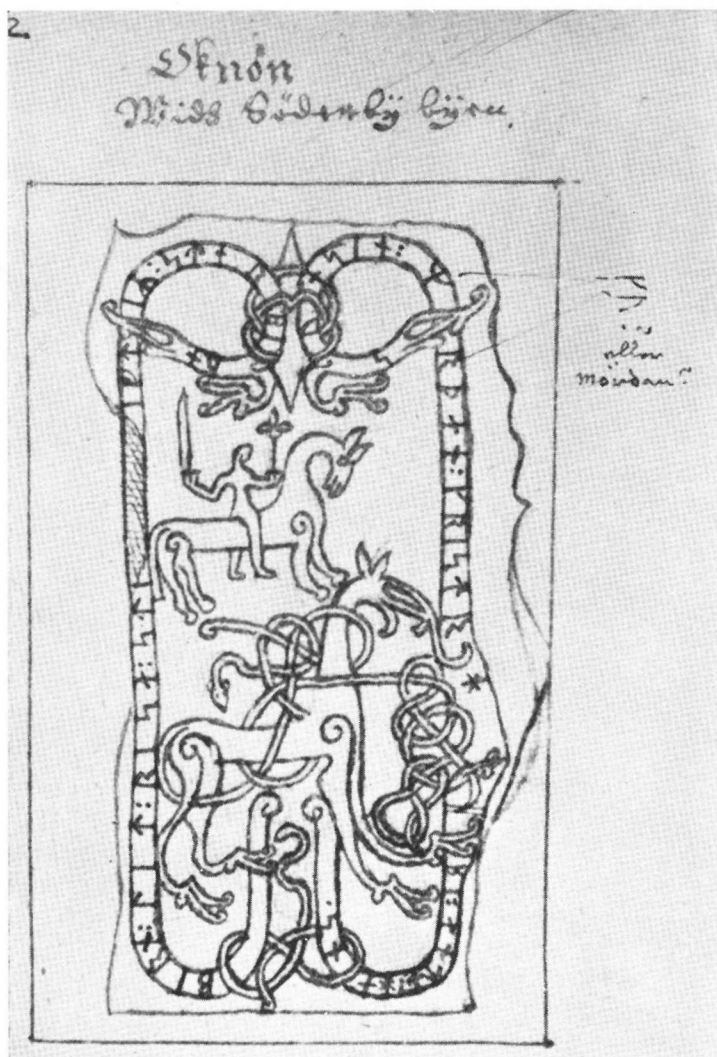

Fig. 128. U 691. Söderby, Arnö sn. Efter teckning av Rhezelius.

betraktas som synnerligen olämpligt att flytta stenen från Söderby gård, på vars mark den stått. I detta fall finnas dock skäl, som möjligen kunna motivera en sådan flyttning. Som redan framhållits har den stått på ett område som nu är åker SV gården, dit kan man naturligtvis nu ej flytta den. Vidare kan man ej reflektera på att resa den där den nu ligger och för övrigt möter det svårigheter att finna någon lämplig plats på Söderby d. v. s. i närheten av gården, för den ifrågavarande stenen...» I skrivelsen föreslås, att Söderby-stenen flyttas till Veckol för att där resas. Sommaren 1927 flyttades runstenen och restes på den nuvarande platsen; stenen flyttades sålunda åt NV, omkring 800 m. fågelvägen.

Mörkgrå, grovkornig granit. Höjd 3 m., bredd 1,12 m. Ristningen är djupt och tydligt huggen med breda, rundade linjer. Ornamentiken är på varje punkt fullt klar och tydlig.

Inskrift:

birn : lit : risa : s --- . . . . : iftir : sterbirn sun sin : mrþan : kristr : hilbi : anta : hans

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55

Biörn let reisa st[ein þenna] æftir Styrbiörn, sun sinn myrðan. Kristr hjalpi anda hans.

»Björn lät resa denna sten efter Styrbjörn, sin svekfullt dödade son. Krist hjälpe hans ande.»

från en plats några stenkast ifrån. Stenens nuvarande beklagliga läge är icke orsakat av den nuvarande ägaren.» Ett år senare (²⁴/₄ 1927) besiktigades runstenen av K.-A. Gustawsson, som i sin rapport till Riksantikvarien skriver: »Under min resa i Bond-Arnö socken, Uppland, blev jag i tillfälle att . . . besiktiga två runstenar belägna på Söderby gårds mark . . ., vilka sedan flera år äro kullfallna och även flyttade från sina ursprungliga platser. Den ena stenen, belägen ungefär 150 m. söder om Söderby gård och 4 m. från logens sydvästra hörn, ligger ONO—VSV nästan kullfallen över en mindre stensamling, som är belägen ungefär mitt under stenen, varför det blott är en tidsfråga när stenen kommer att brytas av . . . Stenen, som är av granit 3,10 m. lång, intill 1,05 m. bred och 0,35 m. tjock har ursprungligen stått på åkern som ligger SV gården, närmare kan ej platsen angivas. Sedan har den antagligen i samband med odling flyttats till den nuvarande platsen. Här är det synnerligen olämpligt att nu resa den då den står inom ett område som behärskas av ladugårdsbyggnaderna och vilket ofta användes vid stackning av hö och halm . . . Direktör F. Börjesson har erbjudit sig att resa stenen under förutsättning att han får flytta den till sin gård Veckol gränsande till Söderby. Det kan ju

Till läsningen: Före 1 **b** och efter 59 **s** finnas inga säkra spår av sk. Med hänsyn till att övriga sk äro energiskt huggna kan man anse det säkert, att inskriften har saknat sk i början och slutet. 6 **i** är icke stunget. R. 13 har förlorat toppen; inga spår av bst finnas bevarade. Av runan 14 återstår endast nedre hälften och av runan 15 endast ett tio mm. långt stycke nedtill. Därefter är stenen avslagen på en sträcka av 53 cm. Av runan 16 återstår endast nedre tredjedelen av hst; inga säkra spår av bst finnas bevarade. Av sk efter runan 16 återstår nu endast nedre punkten. 17 **i** är icke stunget. 24 **e** är djupt och tydligt stunget med en streckliknande prick. Sk saknas efter 29 **n**; där finnas några mycket svaga fördjupningar, vilka emellertid icke kunna uppfattas som rester av sk. Också efter 32 **n** saknas sk. 36 **m** är säkert, ehuru bst äro korta och icke gå upp till ramlinjen. Båda bst äro lika djupt huggna. 37 **r** är säkert; runan har en tydlig krök på bst. I 41 **k** stå bst och huvudstavens översta del i en gammal flagring; runan är dock tydligt skönjbar. 42 **r** har förlorat övre delen genom flagring. 48 **i** är icke stunget. — Caspar Cohl (F a 6): Sk saknas före 17 **i**; 28 **u**; runföljden 36—40 riktigt **mrþan**. I marginalen är tillskrivet »aut ʒṚþʒ ʒʒṚþʒ». — Fa 5: 12—15 **stin**; sk saknas före 17 **i**; 28 **r**; sk efter 32 **n**; runföljden 36—40 har ändrats från **mrþan** till **kuþan** genom att vänstra bst i 36 **m** har raderats bort och bst i 37 **r** har fyllts i för att åstadkomma en jämnt böjd **u**-bst. Runföljden 47—51 **hialbi**. — Rhezelius (F a 10: 1): 28 **u**; 36—40 **mrþan** (Bureus har i marginalen antecknat om runorna 36 **m** och 37 **r**: »ʒṚ? eller mördan?», se fig. 128); 48—49 **il** saknas; sk efter 59 **s**. — Kopparsticket i Ff 6 har flera oriktigheter, bl. a. 36—40 **kuþan**. — Hadorph och Helgonius: Sk saknas före 17 **i**; 23 **t** har bst endast t. v. om hst.; 24 **i**; 28 **u** (senare med blyerts rättat till **r**); runföljden 36—40 **kuþan**. Sk saknas efter 40 **n** (senare insatt med blyerts); ej heller sk efter 46 **r** har iakttagits. — Dybeck: 24 **i**, 28 **u**; 36—40 **kuþan**. Samma läsning hos Brate (a. a. s. 47).

Svårigheten med denna inskrift ligger i runföljden 36—40 **mrþan**. Man väntade givetvis ett **kuþan**, jfr ovan till läsningen, men både 36 **m** och 37 **r** äro ofrånkomliga. Under sådana omständigheter kan det väl knappast råda någon tvekan om att ristaren har avsett att återge ett *myrðan* pret. part. sg. ack. m.). Det i fsv. vanliga verbet *myrða* betyder 'mörda, i hemlighet el. på svekfullt och förrädiskt sätt dräpa' (Söderwall). Som bekant är det ingalunda enastående, att en runinskrift omtalar, att den person, till vilkens minne stenen har rests, har dräpts på ett förrädiskt sätt. Från Uppland kunna fyra exempel anföras: U 130 Nora, Danderyds sn, L 208 Söderby, Danmarks sn, L 228 Lena kyrka samt L 263 Älvkarleby kyrka; från Gotland Sjonhem-stenen I (**han · s[u]jiku · blakumen · i · utfaru** · se S. B. F. Jansson i *Boken om Gotland* I, s. 149 f.); från Bornholm Vester Marie-st. 5 (DR 387: **auk : skogi : suek : saklausan** :); från Isle of Man Braddan-inskriften (se E. Brate i *Fornvännen* 1907, s. 25 f.). I alla dessa fall användas emellertid former av verbet 'svika', medan däremot *myrða* eljest icke finnes belagt i runinskrifter. Enligt v. Friesen är Röstenen rest efter en man som har »svikits» (se *Röstenen i Bohuslän*, 1924, s. 16) och man har uppfattat Möjbro-stenen på samma sätt. v. Friesen framhåller (a. a. s. 16), »att många runinskrifter, och detta sedan gammal tid, utförts till minne av personer, som lidit en plötslig död genom svekfullt överfall. I raden av denna art av minnesvårdar, som ha avläggare ända ner i våra dagar, då det i många svenska landsändar är sed att resa en sten, uppkasta ett röse av småsten eller en hög av avskurna trädgrenar på den plats en person mördats eller omkommit av våda, torde Röstenen böra ställas.» Det kan betraktas som sannolikt, att också U 691 hör till denna grupp.

Sonens namn *Styrbiorn* är belagt ett tiotal gånger i svenska runinskrifter; om namnet se Sö 339. Dybeck anmärker (D 1: 78), att »Öns gamle — alla under sednare åren flyttade till Arnön — hafva mycket att förtälja om den 'Styrbock', åt hvilken stenen säges vara rest.» Olaus Rudbeck skriver (a. a. s. 28) om Söderby-stenens Styrbjörn: »denne Styrbiörn nemnes uthi *Adamo Bremensi*, *Snorrone* ok våras Historier, och wart Christen som synes och af Stenens

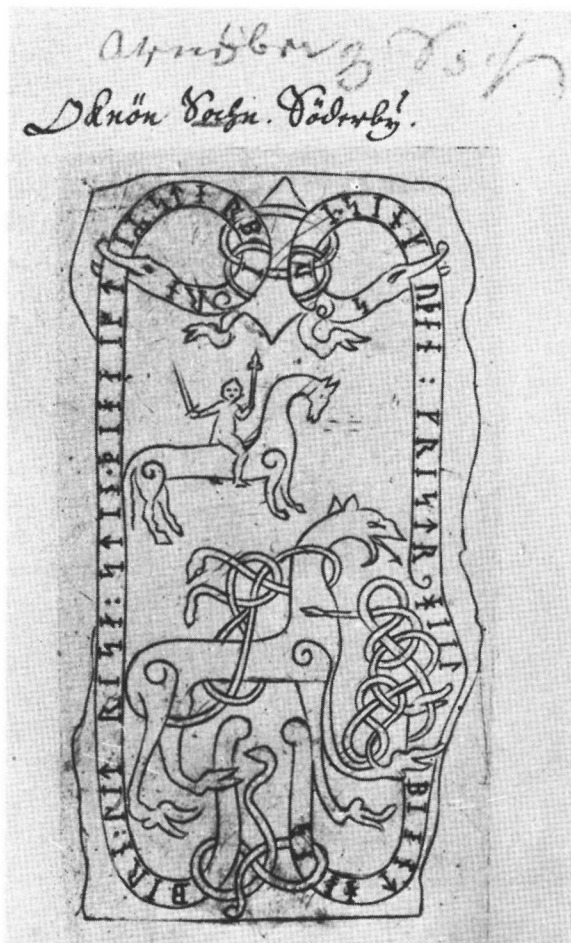

Fig. 129. U 691. Söderby, Arnö sn.
Efter kopparstick i F f 6.

Fig. 130. U 691. Söderby, Arnö sn.
Efter B 593.

Skrift. Och lefde wid pass *An. Christ. 900*. Det är sålunda tydligt, att Rudbeck menar, att U 691 har rests efter Styrbjörn Starke, som föll i Fyrisvallsdrabningen. Även Söderby-stenens ornamentik har tilldragit sig Rudbecks intresse. Han påpekar bl. a., att »den som will igenom see våra Runstenar, så skal han finna, att innan om Ormarna eller Drakarna, så hafwa våra Fäder rijtat Lejon, Hästar, Grijpar, Hundar, Falkar och andra diur, williande der medh afmåla den dödas Manhaftigheet i strid, eller Snällheet till Häst att wara een Ridderman, mackt i Siöröfwerij, qwickheet i Jegeri och mera sådant . . .; iagh will allenast Konungz Styrbiörns Steen indraga, som är i Koppar stuckin genom *Reg. Antiq. Bureum*, och sedermera i Trä, af *Antiq. Hadorphio*, som finnes wid Söderby uthi Ognä Sochn (*Ogygis territorio*) hwarest han sitter på een Häst med Spijra i den ena handen, och Wärjan i den andra, och in under een Grijp, hwilken skillies ifrån Lejon af munnens Skapnad, och der uthom äro 2. Drakar.» I *De Fierdhundria* beskrives ryttaren på följande sätt: »I hoc lapide equitem, dextra manu gladium, sinistra autem sceptrum tenentem exsculperunt.» Även Dybeck har fäst sig vid ryttaren: »Mannen till häst har i högra handen ett svärd och i den venstra törhända ett härmärke.» H. Schück menade (*Svensk litteraturhistoria* 1, 1890, s. 61), att ryttaren på Söderby-stenen skulle vara Didrik av Bern, och att figuren nedom ryttaren skulle kunna föreställa lejonet i strid mot ormen. Denna uppfattning av stenens figurer är icke trolig.

Fig. 131. Detalj av dopfunt från Hornborga kyrka, Västergötland. Nu i SHM.

En slående parallell till det fyrbladiga föremålet i ryttarens vänstra hand finnes på dopfunt från Hornborga kyrka, Västergötland (SHM, inv. nr 138 36), se fig. 131. Man ser där en framställning av Jesu dop, och det föremål, som Jesus håller i sin vänstra hand, är givetvis ett kors. Hornbergadopfunt tillhör 1100-talets senare hälft. Betydligt äldre motsvarigheter finns emellertid. I *Kunstprobleme der Merowingerzeit* (1939) behandlar Wilhelm Holmqvist i kapitlet »Reiterdarstellungen» (s. 110 f.) även »die Attribute des Reiterheiligen». Dessa attribut kunna växla, men mycket ofta ser man den helige ryttaren »mit eingelegter Lanze, oft schliesst die Lanze oben mit einem Kreuz ab oder aber auch besteht die Waffe ganz einfach lediglich aus dem Kreuz, das dann mit der einen Hand in die Höhe gehalten wird» (a. a. s. 113). Docent Holmqvist har meddelat, att han anser Söderby-stenens ryttarframställning vara en härledning av de under senantiken och i senare kristen konst förekommande ryttarna med korsfana eller korsprydd lans. Det är av stort intresse att påträffa denna bildsymbolik på en uppländsk runsten.

I *Svenska runristare* (1925) förmodar Brate, att U 691 har ristats av »Ödbärn», d. v. s. samme mästare som har ristat den närbelägna Väfteby-stenen (U 692). Det har sannolikt varit det korta avståndet mellan de båda runstenarna, som har ingivit Brate denna tanke. Han har icke undersökt ristningarna; eljest skulle knappast den påfallande olikheten i huggningsteknik ha kunnat undgå honom. Medan Väfteby-stenen är överlägset skickligt och elegant ristad, med smala, konturskarpa linjer, äro Söderby-stenens ristningslinjer breda och rundade, något klumpiga. Det förefaller därför osannolikt, att samme mästare skulle ha kunnat utföra dem båda, trots att vissa överensstämmelser i andra avseenden finnas. Brate hänför (*Svenska runristare*, s. 47) Söderby-stenen till 1020-talet. Detta torde vara att göra ristningen åtminstone ett par årtionden för gammal. Med de dateringsmöjligheter som f. n. stå till buds skulle man snarast vilja hänföra U 691 till 1060-talet.

692. Väfteby, Arnö sn.¹

Pl. 46, 47.

Litteratur: B 595, L 710, D 1: 77. J. Bureus, Sumlen (F a 12), bl. 368, F a 6 s. 121 n:r 61 (Caspar Cohl), F a 5 n:r 284, F a 10: 1 n:r 108, F a 1 s. 65, F f 6 n:r 113; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 4, bl. 40; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 367; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 46; K. A. Gustawsson, Rapport 7/8 1927 (ATA); Stockholms-Tidningen 11/11 1927; J. H. Söderlund, Öarna Arnö och Oknö (i Enköpings-Postens julnummer 1938); S. B. F. Jansson, Runinskriftsinventering i Uppsala län 1941—43 (ATA).

Äldre avbildningar: Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 113); J. Rhezelius, teckning (F a 10: 1 n:r 108); P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 595); R. Dybeck, originalteckning 1862 (ATA), D 1: 77; K. A. Gustawsson, foto 1927 (ATA).

Fig. 132. U 692. Väfteby, Arnö sn.
Efter teckning av Rhezelius.

Runstenen står på Väfteby gårdstomt, 500 m. SSÖ om Söderby mangårdsbyggnad, 150 m. SV om Väftebyvikens västspets, 45 m. NÖ om en liten väg. Platsen finnes utmärkt på Geologiska kartbladet »Ängsö».

Enligt F a 6 stod stenen »Wedh Wepby å Oknöen å giärdet». F f 6: »Wäfteby eller Arpby». I Ransakningarna läses, omedelbart efter uppgifterna om Söderby-stenen (U 691): »J Wäfteby Giärdet Norr om byen, sammaledes een Steen med Rune bookstäfwer skrifwin, 2 al:r öfwer Jorden, dheras bemerkelser weet ingen.» På träsnittet i Peringskiölds Monumenta 4 anges platsen helt kort vara: »Wäfteby på Oknöen, arnbergz sochn» (B 595: »Wäfteby»; L 710: »På Oknö, vid Väfteby»). Richard Dybeck, som reste i dessa trakter år 1859, skriver i *Sveriges runurkunder*: »Wäfteby ligger vid en mindre vik, Wäftebyviken kallad, vid Oknöns östra sida. Runsten, om hvilken ingen på ön före mitt besök hade ringaste kunskap, söktes och fanns af mig på den sidlända ängen mellan gården och viken, der han låg sunken i marken och med nedvänd ristning.» Stenen restes år 1927, varvid den vackra örn bilden på stenens högra smalsida kom i dagen. Genom Riksantikvarieämbetets försorg restes stenen, som hotade att åter falla omkull, sommaren 1945.

Ljusgrå, finkornig granit. Höjd 1,37 m., bredd 0,80 m. Ristningsytan är slät och jämn. Linjerna äro påfallande skickligt huggna, smala och med skarpa kanter. Flera ornamentslinjer bestå av upphuggna sprickor. Runinskriften börjar nedtill på vänstra sidan.

Inskrift:

hru : muntr : ak · kuþ : muntr : latu : risa : stin : þansa iftir : slyru : faþur : sin : kuþan = upþirn : risti :
5   10   15   20   25   30   35   40   45   50   55   60   65

Hroðmundr ok Guðmundr letu reisa stein þenna æftir slyru, faður sinn goðan. Auðbiörn risti.

»Rodmund och Gudmund läto resa denna sten efter Slora (?), sin gode fader. Ödbjörn ristade.»

¹ Se ovan s. 201 not 1.

Fig. 133. U 692. Väppeby, Arnö sn. Efter B 595.

Till läsningen: Sk ha i denna inskrift i regel formen av två strecklika punkter. 3 u är ej stunget; ej heller 11 k. 14 m har övre delen av hst i en spricka. 20 a är säkert. 24 i och 29 i äro ej stungna. Efter 35 a finnes ej sk. 36 i är ej stunget. 43 y är stunget med en streckliknande prick. 54 k är ej stunget. Efter 58 n har sk formen =. 59 u och 62 i äro ej stungna. — Caspar Cohl (F a 6): Sk efter 13 p saknas. 43 u. Sk saknas efter 45 u, efter 58 n och efter 69 i. — Rhezelius (F a 10: 1): Sk saknas efter 13 p. 32 h. Sk insättes efter 35 a. 43 u. — Hadorph och Helgonius (B 595): Sk saknas efter 13 p. 32 i. Sk insättes efter 35 a. Sk saknas efter 40 n. 43 u. Sk saknas efter 50 r och efter 69 i. — Dybeck: Läsningen är riktig. Den återges, med två obetydliga felaktigheter (skiljetecknets form efter 10 k och sk efter 35 a) av Brate i *Svenska runristare*.

Namnet *Hroðmundr* är sällsynt. Det finnes endast på ytterligare en runsten, Sö 11. Under medeltiden är det också ovanligt, se Lundgren-Brate, art. Romund. Om *Guðmundr* se Sö 217; ett där ej upptaget belägg finnes på en runsten vid Tillinge kyrka, Uppland, se S. B. F. Jansson i *Fornvännen* 1946, s. 262. Om *Audbiorn* se Sö 344 och U 593.

Svårigheter bereder faderns namn *slyru* (ack.). Samma namn, skrivet *sluru* (ack.), förekommer ytterligare endast en gång, nämligen på Sö 183. Denna runsten står rest nära Mälarens strand, 25 km. fågelvägen S om U 692. Hur namnet skall uppfattas är ovisst. I *Svenska runristare* (s. 46) återger Brate namnet med *Slydra*, vilket torde visa, att han har velat sammanställa det med det personbinamn, som är känt genom *Porgils slyðra*, se Lind, *Personbinamn*, sp. 344; där sammanställes namnet med nyno. *slyra* 'slusk'. Att namnet ursprungligen har varit ett öknamn,

är sannolikt; betydelsen kan ha varit 'den slappe, den slarvige' el. dyl., jfr fisl. *slyðra*, f., »Trevle, Slintre» (Fritzner).

Skrivningen **latu** är ovanlig; samma beteckning för e-ljudet förekommer t. ex. på Sö 192 och U 136. Ristningen har genomförd monoftongisk beteckning; **ak, risa, stin, upbirn**.

U 692 är den enda ristning, som har signerats av *Audbiorn*. Brate påpekar (a. a. s. 47), att intet finnes, som bestämt visar tillkomsttiden, men han anser det sannolikt, att ristaren har varit verksam på 1020-talet. Med all sannolikhet är denna datering mycket för tidig. Ristningen kan knappast ha tillkommit förrän under 1000-talets senare del. Brate anser (a. a.), att ytterligare tre runstenar i Trögds härad ha utförts av denne utomordentligt skicklige ristare. Också denna hans uppfattning torde vara oriktig, se U 691, 716 och 719.

693. Navsta, Torsvi sn.

Pl. 47, 48.

Litteratur: A. E. Törnebohm, Några ord till upplysning om bladet Fånö (1863), s. 42; R. Dybeck, Reseberättelse 1863, 1870 (ATA); UFT h. 8 (1879), s. 118.

Äldre avbildning: O. Hermelin, teckning (återgiven i UFT h. 8, 1879, s. 117).

Den figurristade stenen står rest 800 m. NNÖ om Torsvi gård, 6 m. Ö om vägen Sundby—Torsvi kyrka. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Fånö». I beskrivningen till detta blad (1863) upptages U 693 under Bautastenanar: »*Thorsvi socken*: vid vägen N.N.O. om Thorsvi kyrka, en rest sten med tvenne derå inristade djurfigurer.»

Det är säkerligen U 693 som Dybeck åsyftar i sin reseberättelse för år 1863: »Från Björkö och Adelsön, hvars runstenar granskades, begaf jag mig till Trögds härad på fasta landet, der några svårlästa runskriffter med framgång åter granskades för de anmärkningar, dem jag ämnar bifoga Uplandsstenarne. Ett par nyfunna runstenar granskades, den ene i Wallby kyrkmur och den andre i Thorsvi socken.» Egendomligt nog återkommer en uppgift om en nyfunnen runsten i samma socken i reseberättelsen för år 1870: »I södra delen af Upsala län uppehöll jag mig en vecka. En hittills obekant runsten uppdagades i Thorsvi socken.» Säkerligen syfta båda uppgifterna på U 693. I UFT (1879) framhålles, att inga runstenar finnas i Torsvi socken, »men vid vägen nord-nordöst om kyrkan står vid vägen en rest sten, å hvilken tvänne djur äro in-huggna».

Grå gnejsgranit. Höjd 1,29, bredd (nedtill) 1,41 m.

Ristningen, som föreställer två motställda, vackert huggna rundjur, är djup och tydlig. Ristningslinjerna äro relativt breda, mjukt rundade.

Vid Ö. Dalby i Veckholms sn, mindre än en halv mil åt NNÖ, finnas en likartad ristning, se U 704; jfr också U 694.

694. Veckholms kyrka.

Litteratur: B 612, L 706. J. Bureus, Fa 5 s. 198 (mellan n:r 458 och 459), Fa 10:1 n:r 94; Ransakningarna 1667—1684; J. Peringskiöld, Monumenta 4, bl. 26; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 2, s. 194, 195; Kyrkoinventarium 1829 (ATA); R. Dybeck, Reseberättelse 1860 (ATA); UFT h. 13 (1886), s. 322; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 85.

Avbildningar: J. Rhezelius, teckning (Fa 10:1); P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Monumenta 4 och B 612).

Den figurristade stenen, som numera är försvunnen, låg enligt Bureus (Fa 5) »J Wåknuset». Att det är fråga om U 694 framgår av beskrivningen: »et Stycke, med en Hana bekajat

om fötteren med en Orm.» Över teckningen i Fa 10: 1 läses: »Wekol Sochn. J Wäkenhuset.» I *Ransakningarna* omtalas endast två runstenar från Veckholms kyrka: »Widh Kyrckian finnes een Runsteen liggiandes i Wopnehuset och een annan nyligen uthur Jorden optagen, men dheras bemerckelser weet ingen.» På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* finnes på både bak- och framsidan en bläckanteckning: »Weckholms östra kyrkemur innan till.» Denna anteckning åsyftar sannolikt endast den högra av de tre på samma träsnitt återgivna runstenarna, sålunda U 697. I *Bautil* upptagas alla tre under nr 612, och deras plats anges vara i Veckholms »Vapnehus»; Liljegren däremot: »Ö. kyrkogårdsmuren». Celsius antecknar (Fm 60: 2), att två runstenar finnas inne i vapenhuset: »WeckholmsKyrkia i Waknhus golfwet.» I *Kyrkoinventarium 1829* meddelas följande om runstenar i kyrkan: »Innanför Söd-wästra kyrkodörren ligger ett stycke af en runristad sten, som är uptagen af Göransen under N:o 609 [d. v. s. U 695]; och midtunder tröskeln stycket af en likadan, som finnes hos Göransen under N:o 612 [d. v. s. U 696]. — Uti yttre trappan wid södra dörren ligger en liten gråsten med Sparrewapnet.» Dybeck skriver i sin reseberättelse 1860: »Weckholms och Kungs-Husby socknars fornlemningar äro alla högst illa medfarna och en mängd runstenar af dem som här funnits äro förkomne. Sålunda saknades Weckholms sockens märkligaste runsten [d. v. s. U 698] . . . hvilken legat i vapenhusdörren. Presterne äro de aldra klenaste konservatorer af minnesmärken.»

Ristningen består av en intressant fågelbild. Runt fågelns ben slingrar sig en orm, som har sitt huvud riktat mot fågelns bröst. Foten är av rovfågelskaraktär och påminner något om fågelbilderna på U 692. Jfr också fågelavbildningarna på t. ex. Vg 119 och U 257.

Brate förmodar (i *Svenska runristare*), att U 694 är ristad av Torgöt. Som stöd för denna tanke anföres endast, att en »fågel är tecknad», och en fågel avbildas också på den av Torgöt signerade Hårby-stenen, U 746. Det är givetvis icke möjligt att på så svaga grunder attribuera en ristning till en bestämd mästare; fågelbilderna på U 694, liknar icke fågelns på U 746, se pl. 75.

695. Veckholms kyrka.

Pl. 48, 49.

Litteratur: B 609, L 703, D 1: 70. *Ransakningarna* 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta* 4, bl. 25; N. R. Brocman, *Anteckningar i Bautil* (R 556 a); *Kyrkoinventarium 1829* (ATA); R. Dybeck, *Reseberättelse 1860* (ATA); UFT h. 13 (1886), s. 321.

Äldre avbildningar: P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i *Monumenta* 4 och B 609); Dybeck, D 1: 70.

Runstenen står lutad mot södra kyrkogårdsmuren, mitt för stora ingången till kyrkan. T. h. om denna sten står U 696.

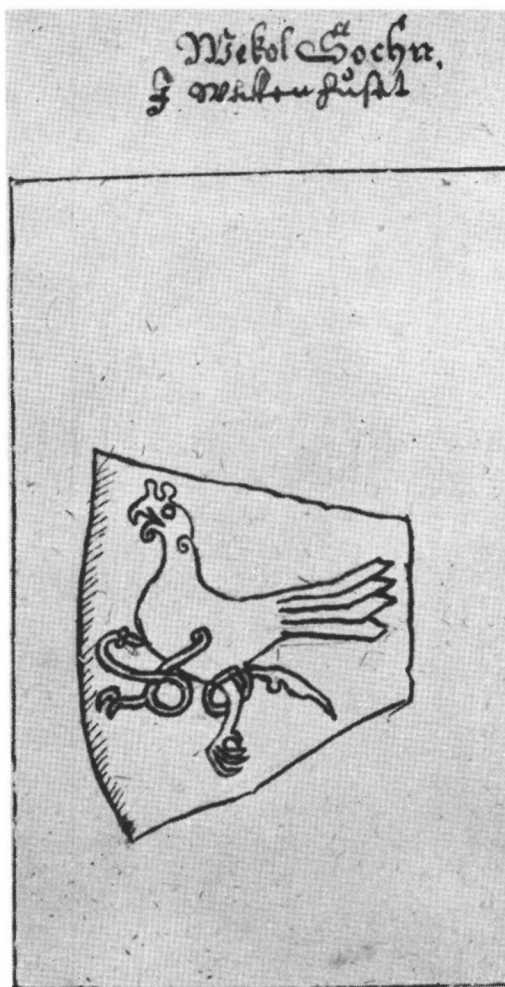

Fig. 134. U 694. Veckholms kyrka.
Efter teckning av Rhezelius.

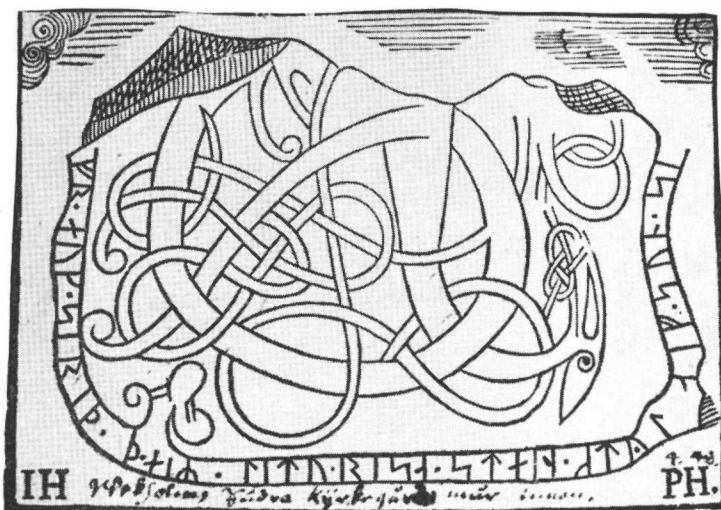

Fig. 135. U 695. Veckholms kyrka. Efter B 609.

Om *Ransakningarnas* uppgifter om runstenar i Veckholms kyrka se U 694. — På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* 4 finnes följande anteckning om stenens plats: »Weckholms Sudra kyrkogårds mur innan» (B 609: »I Kyrkogårds muren»; L 703: »I S. kyrkogårdsmuren innantill»). Denna uppgift överensstämmer alltså med stenens nuvarande placering. N. R. Brocman har i sitt exemplar av *Bautil* (R 556 a) ändrat uppgiften om stenens plats; han har strukit över »I Kyrkogårds muren» och ovanför skrivit »Wid wapnhuset.» — I Kyrkoinventarium 1829 omtalas denna runsten: »Innanför Södwästra kyrkodörren ligger ett stycke af en runristad sten, som är uptagen af Göransen under N:o 609.» — Vid Dybecks besök år 1860 låg stenen i vapenhuset, bredvid U 696. Dybeck skriver (D 1: 70): »I Bautil anföres denne sten såsom varande i kyrkogårdsmuren och Liljegren tillägger: i södra kyrkogårdsmuren innantill. Nu ligger han bredvid förenämnde sten [= U 696] och har troligen vid flyttningen blifvit kantstött.» *UFT*: »I södra kyrkogårdsmuren innantill, nu i vapenhusets golf.» Stenen har senare flyttats tillbaka till södra kyrkogårdsmuren, där den befann sig på 1600-talet.

Röd sandsten. Höjd 1,40 m., bredd 0,85 m. Ristningsytan flagrar i tunna skivor. Runbandet är till största delen bortslaget; dessutom har flagringen i kanterna varit svårartad. Endast få säkra runor äro nu bevarade.

Inskrift (med det inom [ ] supplerat efter B 609):

... f[r · auk · sirip · pair · litu · risa · stain · at] · yla[if ·] sun · s[i] ...

... fr ok Sigrīð þær letu reisa stein at Olæif, sun sinn.

»... och Sigrīd de läto resa stenen efter Olev, sin son.»

Till läsningen: 1 f, som står i den nuvarande kanten, är tydligt. Av 2 r finnas endast svaga spår av hst och bistavens översta led. Därefter är en stor skiva av ristningsytan bortfallen. Av runorna i stenens högra kant återstå endast delar av två hst samt högra bst i 29 t. 30 y är stunget. — Dybeck: Stenen har tydligen varit i betydligt bättre skick då Dybeck läste den än nu. Den stora skivan nedtill fanns då kvar, och runorna i stenens högra kant voro läsliga. Det kan anmärkas, att Dybeck läser 30 u.

Det är icke möjligt att avgöra, vilket det namn har varit, som har slutat på **fr. 6—10 sirip** återger kvinnonamnet *Sigridr*. Detta namn är vanligt i svenska runinskrifter (ett 15-tal belägg); namnet är också vanligt under medeltiden. Anmärkningsvärd är formen **pair** i st. f. väntat **pau(n)**. Det namn som slutar på **fr** kan väl knappast ha varit något annat än faderns namn, och *Sigridr(r)* är moderns; det sammanfattande pron. skulle givetvis då ha stått i nom. pl. neutr.

Inskriften torde vara jämförelsevis ung, snarast från 1100-talets början.

696. Veckholms kyrka.

Pl. 48, 49.

Litteratur: B 612, L 705, D 1: 69. J. Bureus, Fa 6 s. 122 n:r 67 (Caspar Cohl), Fa 5 n:r 458, Fa 10:1 n:r 93; J. Peringskiöld, Monumenta 4, bl. 26; Kyrkoinventarium 1829 (ATA): R. Dybeck, Reseberättelse 1860 (ATA); UFT h. 13 (1886), s. 322.

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckning (Fa 10:1); P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Monumenta 4 och B 612); Dybeck, D 1: 69.

Stenen står lutad mot södra kyrkogårdsmuren, mitt för stora ingången till kyrkan. T. v. om denna sten står U 695.

Bureus anger (i Fa 5), att stenen finnes i »Wekol Kyrkedör». — I Fa 6 uppges: »Thetta ligger i Wehålz Woknehuss på then ena stenen.» — Över teckningen i Fa 10:1 läses: »Wekol Sochn J Kyrkiedören.» — Om *Ransakningarnas* uppgifter om runstenar i Veckholms kyrka se U 694. — Kyrkoinventarium 1829: »Innanför Södwästra kyrkodörren ligger ett stycke af en runristad sten, som är uptagen af Göransen under N:o 609 [d. v. s. U 695]; och midtunder tröskeln

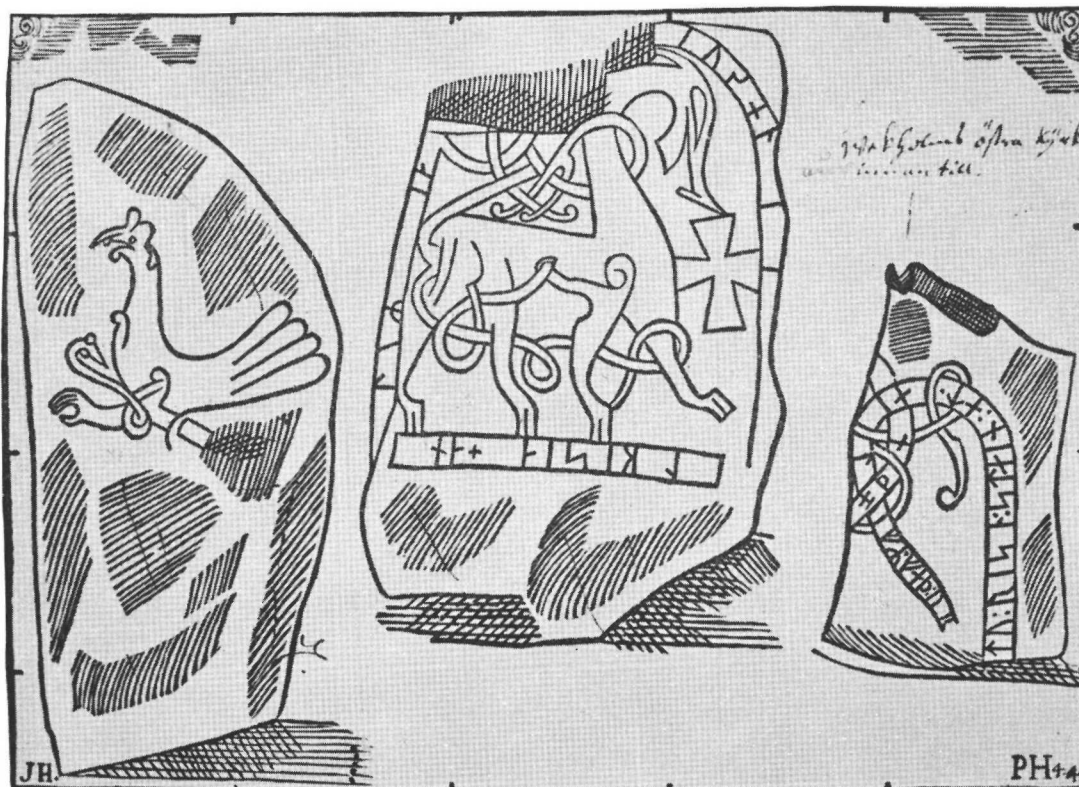

Fig. 136. U 694, 696 och 697. Veckholms kyrka. Efter B 612.

stycket af en likadan, som finnes hos Göransen under N:o 612 [d. v. s. U 696]». — Dybeck lämnar i *Sveriges runurkunder* följande upplysningar: »Af de i Bautil upptagne Runstenar i Wekholm saknas någre, deribland den märklige under n:r 611 (d. v. s. U 698), och alla de återstående äro illa medfarne. Förevarande, som ligger i golfvet till vapenhuset, har i behåll följande runor.» Sedan Dybecks besök år 1860 har stenen alltså tagits fram och rests på den nuvarande platsen.

Grå granit. Höjd 1,50 m., bredd 1 m. Ornamentslinjerna äro av skiftande djup, delvis beroende på att vissa partier av stenen ha varit utsatta för starkare nötning än andra. Runorna äro genomgående grunda. Ristningen är osäkert huggen.

Inskriften, som har börjat nedtill i vänstra kanten, lyder:

... - - - ra - - a - st - - - t - a - ui - lausa - s - - - - - - - - - ilbi - sial hans
                   5   10   15   20   25   30   35   40

... reisa stein at Alvi (?), løysa (?) sinn ... hialpi sial hans.

»... resa stenen efter Alver, sin frigivne (?) ... (Gud) hjälpe hans själ.»

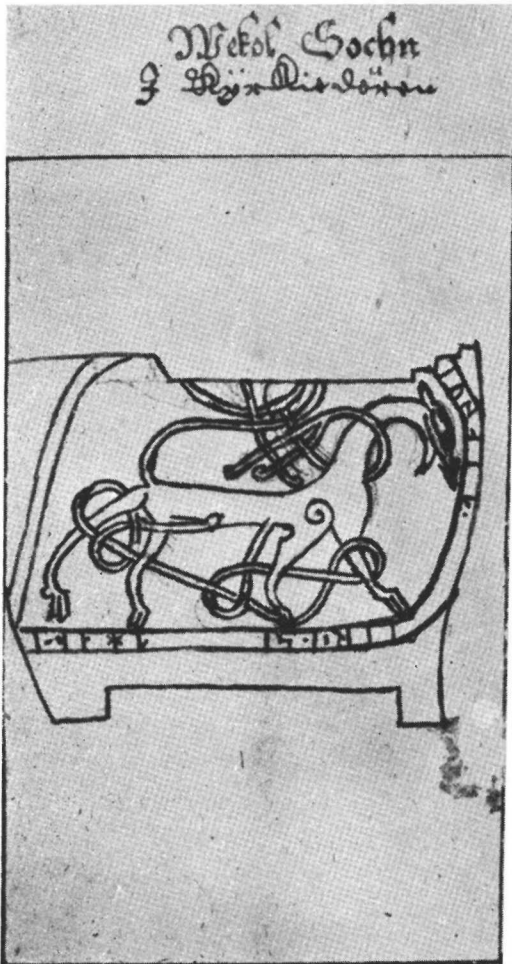

Fig. 137. U 696. Veckholms kyrka.
Efter teckning av Rhezelius.

Till läsningen: Före r. 1 finnas numera inga spår av ristning. Av 1 och 2 finnas bara hst; upptill på r. 2 kan möjligen ett spår av en bst t. h. skönjas (r, l). I 3 r är bst svag och osäker. 4 a har förlorat hst ovanför bst. Av r. 6 synes nedre delen av en hst. Av r. 10 återstår endast ett kort stycke av hst nedtill. Avståndet till nästa runa (11) är 10 cm.; det vanliga avståndet mellan runorna i denna inskrift är omkring 5 cm. Av r. 11 finnes bara ett obetydligt stycke nedtill. R. 14 har en klar hst; upptill t. h. finnes en linje, som möjligen är rest av en l-bst; i så fall är bst lågt ansatt. Efter 16 i består sk möjligen av två punkter (:). 17 l står på ett ojämnt ställe; flera fördjupningar finnas t. h. om hst, men runan gör intryck av att ha varit l. Avståndet till 18 a är större än normalavståndet mellan runorna, men det finnes ej plats för någon runa emellan. 20 s och 22 s ha formen ŋ. R. 23 och 24 ha sannolikt varit ia. Runorna 25—28 ha förlorat topparna. — Cohl (F a 6): ... iusa ia ... iir · i · si ... a han · i ... r. Dessa runor motsvara 18—40. Övre delen av stenen har varit dold. — Rhezelius: ... iusaia ... iir · i · si ... lhan · i · — Hadorph och Helgonius: lra ... ia ... iusal ... - - - ilbi sia + an ...

Inskriftens början har gått förlorad; att det har stått ett namn på det avslagna partiet nedtill t. v. är emellertid höjt över tvivel. Runföljden 13—16 a-ui återger sannolikt mansnamnet *Alvir* i ack. Detta namn är känt från ytterligare fyra runinskrifter, se U 636.

Runföljden 17—21 lausa är av intresse. Sannolikt har man här en motsvarighet till det lausa, som finnes

på U 168. Runföljden bör troligen uppfattas som ack. av substantivet *løysi*, m. 'frigiven träl'. Om detta ord se U 168.